
LIBRARIÆ UNIVERS
IAGELL CRACOV

Cieplice

Cum GRAtia & PRIVILegio
S. M. REgię.

W Krákowie/
W Drukárni Lázárzowéy/
Roku Páńskiego
1578.

IAsnie Wielmożnému/ á mnie wielce Miłośćiwému/ Pánu y Dobrodźieiowi/ Jego Mił: Pánu Ostáfijowi WOLowiczowi/ Kásztellanowi Trockiému/ Wielkiego Kśiestwá Litewskiégo Podkánclérzemu/ Brzéskiemu y Kobrzyńskiemu Stárośćie. etc.

Dwie rzeczy mie przywiodły Miłośćiwy Pánie/ábym tu w Ruśi będąc/o Cieplicách pisał: Jedná / żem ná ón czás posłány będąc od KROlá Jego Miło: przy W.M. ábym Jáworowskié widźiał / á Jeg. K. Miło. iákie są/y do czego dobré/wedle potrzeby spráwe

dał: gdzie máluczki czás będąc/ nietylkom spráwy dostáteczney dáć/ ále zgołá nic o nich godnégo powiedźieć nieumiał. Druga/ żem tám przyiáchawszy/ á ludźi niemáło tráfiwszy / żadnégo nieználazł/ coby sye do Cieplic álbo dobrze zrządźił/ álbo ich porządnie/ iáko indźiey czynią/ vżył. Które to obiedwie przyczynie/ ták to ná mnie wyćisnęły/ że w wielkie gorącá y w czásy niepogodné/ z W. M. swym M. Pánem v wód tych dni niewiele będąc/ co są Cieplice/ y do czego dobré/ vkázáćiem musiał: lecz áby ták dostátnie/ ábym pierwszému przedśięwźięćiu dosyć vczynić miał/ trudno sye tym chłubić. Bo iákoś śie W. M. dobrze przypátrzył/ Królá tego ták mądrégo rozumowi wielkiemu/ á we wszytkich rádách y discursach (co káżdy przez pochlebstwá przyzna) doskonálému/ ták trudno którégo mego równia/ biegłość álbo vmieiętność / do tego przyść może / áby sobie przy niém snáść y śrzednią cénę przypisáć á przywłaszczyć mogłá. Czemu/ ácześ sye W. M. po te czásy dobrze przysłuchał/ iákie rozmowy pokoiowé/ iákie z Historiy powieśći/ iáka o wszystkich kráiach postronnych wiádomość/ iáka w spráwách Rycérskich dźielność/ ná Sądźiech rzeczy rozbiéránié/ w Rádźie pilné á vważné wotowánia Conclusię / chęć do

sławy

sławy nieśmiertelnéy/ á Korony téy rozmnożenia/ wniém iest/ wspomináć ią niechce: pewnie wiedząc że W. M. Senatorem ták zacnym á poważnym będąc/ y iuż długim rzeczy zwyczáiem/ práktykę spraw nieomylną máiąc/ w skrytszych niż ia spráwách/ dobrześ tego doznał. Ale o tym rzeknę/ że wnászych naukách/ którechmy z wielką prácą/ część od Præceptorów po szkołách cudzoźiemskich ieżdżąc/ część z ksiąg od wszytkich práwie wieków pisánych nábywáiąc/ trudno bárzo tákiemu ingenium wytrzymáć możemy: gdyż ná kthórą iedno professią przypádnie/ w káżdéy iáko dómá:y bywáiąc wiec ówo ći/ co sye Vniwersálistámi zowią / co po wiérzchu o rzeczách coś tám/ przed prostszémi mówią: Ale nász Pan/ ták o wszystkich z fundámentu/ iż w Swiętym pismie/ iáko mądry á státeczny Kátolik/ w Práwie/ iáko ów / co Naukę z Práktyką á z piękną wymową złączył: w Dźieiách dawnych y niniéyszych/ iáko ten co czytał/ y przez dźiwne szczęśćia stopnie bieg lat swych pierwszy przepędźił: A o rzeczách przyrodzónych/ co Historiám Náturálem zowiém/ która w śię żywióły y to co z nich pochodźi záwárłá/ kiedy mówić pocznie/ z tym sercem y zta gotowośćią/ iákoby Dioscoridá álbo Theophrástá z ręku dopiéruczko puśćił:

źiół/ ká-

Ziół/kámienia/ drzéw/ kruszców/ y rzeczy do lé-
karstw/które nam álbo Indÿe posyłáią/álbo tu
domówé polá rodzą/przezwiská/i własności ták
vmié/iż miedzy námi/ cośmy tego professią czy-
nić powinni/o tákiégo trudno:czy przeto/ żeśmy
tych lat bárzo są ospáli/á do wiádomości rzeczy
thych nád miáre leniwi: czyli/że máteryą tá/w
któréyby Medicy dobrze ćwiczeni być mieli/do-
státków y przyrodzonégo dowcipu wielkiégo po
trzebuie.Co wszystko/iż sye w Pánie nászym ták
pieknie przy práwie Królewskich przymiotách z-
gromádziło/ náturzeli/ćwiczeniuli/iesli téż for-
tunie / álbo tym wszystkim záraz / przypisác to
potrzebá/mówić nie rzecz moiá: To iedno przed
W.M.wspomióne/ iż gdym ták Królowi mą-
drému / ná ón czás dostátniéy spráwy niemogł
dáć/żalu bym był ináczéy nie vskromił/ iedno te
pracą podiąwszy/ábym/do czego Cieplice dobré/
y iáko ich vżywáć opisał:Azwłaszczá owému sye
nierządowi podziwiwszy,że ták wielé ludzi/czá-
sem téż y znácznych/tych to Cieplic vżywáiąc/á
ieden ná drugiégo powieść/iáko ślepy zá ślepym
iádąc/ áni kiedy począć/ áni iáko ich vżyć/ álbo
kiedy przestáć/do tąd nieumieią. Co iednák ná-
szych ludzi wielkim niedbálstwem / á iákoby dá-
rów od Bogá nam dánych/wzgárdą sie dzieie/

że áni tego do tąd v nas opisano/ áni sye o tho
stárano / iákoby rzeczy ták bárzo potrzebné w
wietszéy cénie były. Bo w iákiéy są teraz cénie/
W. M. sam raczyłeś śie temu dobrze przypá-
trzyć/ iáko Cieplicżna káłużá/błotá wewnątrz
y około/pełna/ ták / iż rynsztok cudniéy v ludzi
chowáią / niż my te wode: którą BOG/ iáko
skarb nieoszácowány/ ludźióm do zdrowia dał.
A v postronnych ludzi w iákim to kochániu/w-
spominác ia niechce: gdyż nie iest żaden / który
śie iedno zá gránice domową wychylił/którzyby
sie nienápátrzał/iáko mármorámi/mośiądzem/
y wszelákiémi dostátki mieyscá tákié są ochedo-
żóné. Ale awa zechce Pan bóg/ że Król nász ták
mądry v nas / którym śie cnotá / dźiélność / y
wszystká opátrzność / o iezyk opárłá / właśnéy
cnocie y cálému rozumowi swą céne vstáwi:
á rzeczy té/ które zdawná popráwy wołáią/sam
w swą klóbe wpráwi. Przy czym (ácz tho od
ćienszégo końcá) áby śie téż y tego mieyscá vżą-
liwszy/ Cieplice ochedożyć/ á do vżywánia lep-
szégo náprawić rozkazał / y pámiątki / y Bogo-
módlstwá wiecznégo / byłáby rzecz pełna : po-
nieważ są ták ludźióm pomocné / iż choroby od
Bárwierzów y Doktorów porzucóné/á inszémi
Lékárstwy iuż práwie vmordowáné / y przez

vprzykrzenia/ y z wdźiecznośćią iákąś/ vleczywáć zwykły. Co ábym przed W. M. powtárzáć miał/ wiele/ y iáko trudnych choròb ludźie tám tych czáśow pozbyli/niewiem coby po tym: gdyżeś W. M. y od támtecznych obywátelow/y od tych sámych co thám wielką á niespodźiáną pomoc bráli/ násłucháć śie raczył. Odsyłam tedy te Kśiązki do W. M. Páná á dobrodźieiá swego Miło: z ktorych iesli co godney á pomocney rády wezmą ći/co ćieplic vżywáć chcą/ nie mnie/ ále W. M. niech zá tho powinni bedą. Ktoremi to Kśiązkámi/ wiem ia pewnie/ że káżdy z tych ktory śie w tey máteryey kocha/ contentowáć śie bedźie mogł : gdyż niemász questiey od owych/co o Cieplicach po Láćinie pisáli/ disputowáney/ktoraby śie tu/choć krotko/y ktemu iezykiem Polskim/do tákowych rzeczy nieprawie zwyczáynym/odpráwić niemiáłá: á iż to iezykiem nászym/nie prozna chlubá/ále pożytek pospolity/przed oczymá był:bo ábym w Láćinskie słowá ták zubożeć miał / ieszcze tego niedostátku ná śie być niebacze : owszem wiem to pewnie/że tho snádniey/wymowniey/y szyrzey/ Láćinską mową vdácby sye mogło:lecz że Polskie Cieplice/niech po Polsku mowią: á tłumácza zániechawszy/nászym ludźiam/sámy w swey

prosto-

prostoćie conavżyteczniéysze bedą. A ia/ktorym W. M. swemu Miło: Pánu y Dobrodźieiowi służyć / y Bogá / áby W. M. ná czáśy wieczne błogosłáwił/ prośić/ záwżdy powinien/ z łáską ten máły vpominek ábyś odemnie przyiąć raczył/ proszę. We Skle v Cieplic / Dźieśiątego dniá Lipcá : Roku Páńskiego 1578.

W. M. swemu Miło: Pánu záwżdy

służyć gotow/

W Oyćiech Ocko
K. J. M. Medyk.

Cieplice.

CIEplice ięzykiem naßym przeto ſą názwáne / iż z meatow ziemnych idąc/ páre ćiepłą z śiebie wypußczáią/ y iáko ſtámtąd płynąc ćiepłemi ſyę być pokázuią/ ták to coby wnie wpußczono/ zágrzewáć á oćiepláć ſą powinne: Rzecz niemáłeg podźiwienia pełna: iż z ziemie gdźie zimna początek y mieyſce być miáło/ ćiepłá ſye tákie náyduią/ ktore wiecznych ogniow á ſtudnic nieprzebránych nam znák pokázuią. Bo kto ſye chce przypátrzyć okręgowi á porządkowi nátury tey/ (ktorą od Bogá pięknie á porządnie vſádzoną być/ by ſnać był nagłupßym/ widźi:) naydźie/ że w rozdźiale żywiol/ w ziemi tylko zimno/ á nie co inßego/ záwieráć ſye miáło: á iáko ziemiá/ do rzeczy pod Niebem wßyſtkich przyrownána/ ieſt nanižßa y nagrubßa/ ták też w śrzodku będąc poſádzona/ naplugáwßa y naniepożyteczniey-ßa być miáłá: przedśię iednák Pan Bog / ktory nic iedno bárzo dobrze vczynić nievmie / do pożytku thák ią człowiekowi obroćił / iż / ktora ſłußnie miáłá przeklęta á niepłodną być / błogoſłáwioną á żyzną / w rzeczách z niey pochodzących/ ſam vczynił. Bo byſmy zboża/ drze-

 wá/ roz-

wá/ rozmáite ziołá / owoce / ptáſtwu / bydłu/ y inßym rzeczam żywiącym / ku pożytku ludzkiému dánym / ná then czás mimo ſye puſcili/ temu ſye nam przypátrzyć niepomáłu godzi: że ztámtąd gdzie Słonce nie dochodzi/ áni wiatr wdźięczny przewiéwa/ áni roſſá niebieſká pokrápiáć może/ wewnątrz práwie náydują ſye zacné á bárzo pożyteczné krußce/ drogié kámienie/ y wody/ których tylko ſámá opátrznoſć Boża / á nie rozum ludzki/ ogárnąć może. Którą to opátrznoſć Bożą/ ieſli w czym/ tedy w tych Cieplicach ná then czás obáczmy: iż ie dał Bog ták pożyteczné á zdrowiu ludzkiemu pomocné / że żadne lékárſtwo ſnać od ludzi czynioné/ pewnym chorobam / predßym á beſpiecznieyßym rátunkiem być niemoże: czy prze to / áby ſye imperfectia á ſłaboſć rozumu náßego vkazáłá: czyli/ áby człowiek łáſkę Bożą ku rátowániu siebie/ w vpadku záwżdy gotową znał y widział? Któremu to vpadkowi/ że nátury náße podległé ſą bárzo/ oto ſam lékárſtwá im rozmaite podał/ y ták do nich chęći człowiekowi ſpráwił / iż ktoby niechćiał choroby rátowáć/ á z niéy siebie y drugiego dźwignąć/ ießcze nie był widzian: bo by też z ſproſnoſći ſwey nabárziey niechćiał chęći do zdrowia á pokrzepienia go przyłożyć/ choroba która zá káżdym żywiącym chodzi/ ſámá do tego vſtáwicznie ćiśnie. A gdy ſye ießcze obeyźrzy/ że niemoc/ albo on ból/ śmierć ták bárzo ſtráßliwą á nieodwłóczną zá ſobą prowádzi / kthóréy prace á dowćipu nievżywie? áby rázu złego vßedł / á od thák rzeczy / náturze ſwéy przykréy/ co nadáley być mogł? Mędrßych ſye w tym rádzi/ wßyſtkę biegłoſć/ wßyſtkie myſli ſwe do tego znoſi/ áby nic mimo ſye niepuśćił/ bądź w domowych/ bądź w cudzoźiemſkich rzeczach, coby choroby odpędźić/á zdrowia rátując/ żywotá przedłużyć mogło: ták/iż mu nie ieſt przykro vżyć rzeczy gorzkich/ do pićia niewdźięcznych/do ſtrawienia niepodobnych/byle tylko choroby wypędzenia nádźieie kto podał. Nie ieſt y tho

trudno/

trudno/ zá góry/ zá morze iacháć, álbo poſłáć po rzeczy rózne/ po korzenie/ po drzewá / po owoce/ álbo ich ſoki/ tym kráiom w których ſye rodził nieſłychané: gdzie/ nie będzie drogo / by ſnać wßyſtki pieniądze dáć / zá perły/ zá kámienié/zá Jednorożce/zá Bezoary/byle tylko zdrowiu co pomocno było. Lecz iż thych rzeczy pomoc ná rozumie á rozſądku ludzkim ſye záſadźiłá/przeto mniéy czáſem vżytku chorobam/ niżeſmy ſye ſpodziewali/ przynoſi. Bo kto ieſt z Medyków/coby ie dobrze á doſkonále oſądźić/ álbo (co więtßa) między ſobą pomiárkowawßy/ do nátury przyſtoſowáć mogł? gdyż w owéy Dyſputácijey/kthórąſmy o Merkuriyußu mieli / náturze á własnoſći ſye iego pilno przypátruiąc / okázáć ſye może/ iáko rózne rozumy náße/ róznym chorobam/ róznych czáſów/ z róznemi przypráwy/ y z róznym théż effectem lékárſtwá náydowáć/ y dáwáć muſiały. Co iż ieſt/ śiádło ná fundámenćie wynaláſku á rozſądku rozumu náßégo / w vpátrowániu rzeczy przyrodzonych thák bárzo ślepego/ tedy doſkonále nic ſtánowić/áni do vżywánia ták ſtátecznie podáć ſye niemogło: áby nie co wiek / á ſnać nie co dźień/ w onychże ſámych rzeczách/odmiáná/ á rózny do vżywánia ſpoſob/ nié muſiał być ßukan.

In Li. de morbo Gallico.

Do czego ábyſmy Hipokrátowych/ Gálenowych/ y inßych czáſow niewſpomioneli/ ſámi tylko náße obáczyć nam dádzą, thenże gwáiak/ też Sálſe / iáko z róznych miar/choć ſą niedawniuchne dáwáćieſmy zwykli: y káżdy który ſye nam poślednieyßy być zda/ z tym przyrzekániem/ y z temi wywody / że iuż porządnieyßy / mędrßy/y do zdrowia pożytecznieyßy/ ſpoſob wynáleźion być niemoże: gdyż máło nie co máluczki czás ináczey niż pierwéy / zda ſye nam być lepiéy. A nie tylko w tych co niedawno do nas przyßły/ ále ſnać we wßyſtkich onych ſtárych. Biedne Veratrum/ktoręgo kilku tyśiecy wiek ſámego vżywał: Náß/moczy/wytkacza/deſtilluie/w quinte eſſencyą/ w Extráctie/ w Elixiri/ w dźiwne Oleyki/

 w pá-

w pástilky obráca : ták/ iż y nád rzeczą prostą vspokoić
sye niemoże/ áni ná onych pierwszych vżywániu przestá-
wáć chce. Co áby nam trzebá gánić/ iż człowiek pomo-
cy wietszéy/ á vżywánia zdrowszego szuka/ nie trzeba: ie-
dno to obáczyć trzebá/ iáka imperfectia á niedostátek w
rozumach ludzkich záwżdy przebywał/ iż w tym ná co sye
nawiecey vsadza/ y słusznie vsádzáć má/ áby zdrowia czá-
su potrzeby porátowáł/ iest ták głupi á nieustáwiczny/
iż zgołá nic sye vmiéć nie zda. Bog sam tylko we wszyst-
kich spráwách swych doskonáły/ tákie nam Cieplice po-
dał : kthóre nád podobieństwo z ziemie wytrysnąwszy/
bárzo pożyteczne á nigdy nieodmienné vczynił. Co áby
ták było / y komuż dowodu trzebá ? zwłaszczá kto álbo
bywał w kráiach obcych/ álbo przynamniéy/ iesli mu sie
czytáć niedostáło/ słychał/ iż Cieplice swietą á zacną w-
szystki kráie do zdrowia rzecz máią : nie tych tylko/ ále ó-
nych z kthóremi nam dzieiów opisánie podáné są/ czásy:
ták / iż począwszy od Greków/ Plato ie záléca / dobrze

In Critia.

przed nim Homerus / y inszy ktorych pismá rzeczy tych

In Odissea 8.

dotykáć sye mogły. Stámtąd gdy sye Pismá y Rozum
z Páństwem do Rzymu przeniósł/ iuż nie wzmiankam/
ále zalotóm/ vżywániu/ á opisániu Cieplic przypátrzyć
sie możem: gdzie nie do teg cie wiode/ ábysmy sie przypá-
trowáć mieli/ że Cieplice od ták stárych Medrców opi-
sáné/ w dawnym vżywániu były : ále tego ná ten czás
chce/ ábys widział iáka moc á opátrzność Boża/ że to co
raz vczynił/ w tymże mieyscu/ tymże porządkiem/ y w
téyże doskonáłości sye náyduie. A tho co my wedle dow-
cipu nászég czynim/ by nawárowniéy/ by namisterniéy/
leći/ á zá czásem ginie. Do czego niechći nie przywodze
rzeczy wielkim kosztem á siłą ludzi robotą czynionych/
które gdzie teraz ? gdzie Bábilon ? gdzie Atheny ? gdzie
Lácedemon ? gdzie ón dawny á bogáty Rzym ? gdzie
nász wielki á násiadły Kijów ? robotá tho była ludzka/
ktora iáko słáby fundáment rozum swóy/ ták też słábe

postep-

postepki/ á słábszą ieszcze doskonáłość ábo trwáłość mié-
wa. A górá álbo strużká namnieysza z ónych co ie Bóg
zbudował / Coś nietroche trwálszégo nam sye widzieć
dawa/ iż w puteolu tylko mieysce w kthórym kosztowné
budowánia bywáły/ á Cieplice przedsie: Téż co przedtim
Sybille ónéy Kumany ták zacne y budowné łáźnié tám
sye rozsypáły/ y iedno ich ostátki stoią. á Sudátorya/ y
páry gorącéy mieyscá / téż własnie co y przedtym były.
Páłaców Ciceronowych/ których sye niemogli wychwá-
lić wszyscy / y sciány snać niewidáć : wody przedsie po-
stáremu/ téż/ tákież/ y óneyże własności być nieprzestá-
ły. Tákże w Rzymie / w Witerbie/ w Senie / w Luce/
w BOnoniiéy/ w Padwie/ we Fránciiéy/ w Szwáycá-
rach/ w Niemcéch/ w Wegrzéch/ y po inszych mieyscách
óné wody co ie nam Plinius/ Strabo/ Liwius/ Kolu-
mellá/ GAlen/ WItruwius/ y inszy zálécáli/ ázaż nie-
wieczné być wiémy ? przypátruiąc sye temu/ że ći przed
kilkiemnaśćie set lat ie zálécáią/ z dawnégo przed sobą
od ludzi doswiadczenia: ták/ że ónym w tám tych miey-
scách nie nowe/ á nam bárzo stáre okázáć sye mogą/ po-
chob nam nie máły/ do łáski Bożéy á nieodmiennéy o-
pátrzności vważánia / podawáiąc : gdyż y ná thymże
mieyscu/ y z tąż własnością / iáko óni opisáli / do tąd y
ná potomné czásy ie być baczym. á sáli gdzie mieyscá
gdzie ich mniéy/ niż óni opisáli/ widziém ? to sye działo
cześć że niektóre były kosztem wielkim kánnałámi pro-
wádzoné/ á w tym zámieszániu á zubożeniu wiekow zá-
niedbáné: cześć że prze ospáłość á lenistwo niektórych lu-
dzi / te co były przywodzoné dopuścił niedozór zámulić
á záwálić sye : iáko to znácznie w Rzymie/ y ná inszych
wielu mieysc widziémy. Lecz te które do tąd zátrzymá-
ło vżywánié ludzkié/ ni mieyscá/ ni własności vtrácić sie
zdádzą : gdyż tymże strumieniém ćiekąc/ też własność/
y tóż ćiepło álbo páre máią. ktora to párá y ćiepło iż ie
od inszych wod rózné czyni / sámá iest : co y naprostszégo

do téy

do téy myśli przywodźi / áby thego przyczyny ßukáiąc/
Bogu/ który náturze porządek nieodmienny czyni/ przy-
piſáć tho muſiał. A iżby ſye oglądał iáko ná ſie ſam/
gdyż tu Pánem po Bodze rzeczam w náturze tym ieſt/
ták ná te náturę rzeczy tákie z ſiebie podawáiącą: wktó-
réy/ iż ze czterzech żywiół w ćiele/ á z duchá nieśmiertel-
négo złożon ieſt/ czym ieſt/ y co to zá żywioły / áby my-
ślił/ ogień/ wiátr/ wodę/ y źiemię: z których/ y iego/ y
wßyſtkich inßych rzeczy żywiących/ iſtność ieſt złożóná:
iż w nie ſye záś/ kiedy kreſu ſwégo dóydźie/ rozſypáć mu-
śi. A iáko źiemiá/ y iemu/ y wßyſtkim inßym rzeczam
doſtátecznie złożonym á żywiącym/ máterialnym począ-
tkiem ieſt/ ták przy oſtátniéy ſkáźie/ iſtnośći káżdéy ſwą
w śię część biorąc/ okázuie to/ iż ieſt podporá/ początek/
á iákoby fundáment wßyſtkiégo: czego względem Poé-
towie y Philoſophowie/ mátką ią wßytkich rzeczy zwá- Plato. Hesiodorus.
li. co áby niemądrze/ kto przéczyć będźie? ieſli ná potrze-
by żywnośći á nágośći náßéy ſye obeyźrzy / zboża/ źio-
łá/ korzenia/ bydło/ ptáſtwo/ owoce/ pokármowi y pićiu
rzeczy rozmáite. á chcemy wléść gdźie nas więc łákóm-
ſtwo wpycha / głębiéy / ſkąd Złoto / Srzebro / żelázo/
krußce/ kámienié drogié/ y inße bogáctwá: ſkąd morzá/
rzeki/ co ſą do bogáctw przednié gośćińce/ y do rozmno-
żenia pánowánia drógi: ſkąd zdrowé źrzodłá/ co do ży-
wotá pierwßy ſkarb ieſt/ ieſli nie z źiemie? ſkąd Ciepli-
ce/ coby temi rzeczámi człowieká rozetkánégo / á w cho-
robie vpádłégo / rátowáć mogły / iedno z źiemie? Cze-
mu/ wierzę że ſłupá álbo kámienia dźiwniéyßy będźie/
coby ſye przypátruiąc bárzo dźiwić niemiał/ iáką odmiá
ną/ á którym porządkiem/ tho náturá z źiemie wßyſtko
wywieść może/ iż iednáß ſámá źiemiá z włáſnośći ſuchá
á źimná/ tylé rzeczy iednoſtáynych/ á bárzo z nią różnych
rodźić vmié: bo bym opuśćił/ iáko wßedßy ládá w ogró-
dek/ nietylko kwiećia cudnośći/ co ich y Sálomon ſtro-
iámi ſwemi nießtychowáł / nietylko wonią/ wzroſt/ ko-

rzeń/

rzeń/ liſt/ łodygá/ kwiát/ źiarnko/ iedno od drugiégo ró-
żné. Ale choć ná iedney grubce / Piołyn / Wilcze łyko/
Portulaká/ Bielón/ Ogórek/ Lákrycya: iedno gorzkié/
drugié ſłodkié: iedno bárzo gorącé/ drugié nád miárę źi-
mné/ roſſe / á rośćieniu y włáſnośći ſwéy/ ſok ćiągną:
z iednégo mieyſcá piędźią od ſiebie rozſádzonégo/ iáko
ſtrumieniów dwá albo trzy/ wóniéy/ ſmáków / ćiepłá/
y ſkutku różnégo. w czym Xiąg wielé nie wſpóminàiąc/
á kto niedoznał / że y v nas po wielu mieyſc / wód thák
różnych doſyć? iż od iednéy bydło tyie/ polá rodzą roſſy
wdźięczné wſtáią: á od drugiéy / nietylko człowiek nie
zdrów/ ale Lin/ á ſnáć y wąż wpußczóny/ zdechnąć mu-
śi. O czym ktoby ſye náczytáć chciał / Plinium / Soli-
num/ Melám/ Senecam/ y inßych/ wolno / gdźie wy-
liczáią wód dźiwnych bárzo wiele: v Tárácyny ſtudnią/
z którey kto ſye nápił/ oßálawßy vmrzéć muſiał: w Trá- Vitruuius.
cyiéy ieźioro/ którégo ktho ſkoßtował / nieodwłócznié v- Seneca.
márł. Cychros ie óni zwáli w Arkádyéy źrzódło / w Li- Plinius.
dyéy ieźioro (Nimph ieźiórem miánuią) co ryby żywi/ á
ludźie zábiia. W Niemcéch w Heilpoganie náyduie ſye
wodá kwáśna/ którey to ludźie do różnych potrzeb vży-
wáć zwykli: á ptak byle iéy zákuśił / záraz zdechnie.
támże pod górą Rámeburg Ochrá rzeká / bierze w śię
ſtrußkę: która w ónym mieyſcu ledwié ryby poczuwßy/ Agricola.
zdycháią. tákże v Sale rzéczká w ieźioro wpada / co ná
czás ryby zábiia: y inßych tákich wód wielé/ kto nieſły-
chał? iedno téy różnośći/ z iednéyże źiemie/ y czáſem z ie-
dnégóż mieyſcá idącéy / kto ſye wydźiwić mógł? Pod
Sená w Awiniowſkiéy káłuży/ ná dwu piędźi od ſiebie/
dwie źrzódle záraz wypadáią: iedno zbytniégo źimná/ á
drugié nieznośnégo gorącá: y trzy różné wody / iedná
krußcu śiarczánégo / druga miedźiánégo / trzećia żelá-
znégo/ y inßych doſyć tákich/ które podźiwienie tylko/ á
nievważenie przyczyn/ nam w głowie zoſtáwowáć zwy-
kły. które to náturá/ czáſy wiecznémi / w tychże miey-

ſcách/

ſcach/ z tąż przyſadą/ mieć chce: iż ſłona/ ſkąd iedno i-
dźie/ záwżdy ſłoną: ſiarczána/ záwżdy ſiarczána: go-
rąca/ záwżdy gorąca: przeto/ iż nátura tá to w głąb mie-
atów ziemnych tylé rzeczy záwárła/ iżeby ich człowiek nie
tylko do potrzeb/ ále y do podźiwienia mógł mieć ná-
zbyt. O czym ácz Philozophowie dyſputuią ſzeroko/ y
ſubtelnie bárzo: ále iż rzecz ieſt ſámá przez ſie znáczna/
co nam po dyſputácyiach? które to dyſputácyie iákoby w
rzeczách tákich być miały/ co zwierzchownemu ſye vzna-
niu niezwykły podáwáć. Ale to/ gorąca wodá z ziemie
idźie/ tedy muśi być ogień co ią tam grzeie? pewnie że
muśi. kwáśna wodá/ á iezyk od niey ćierpiąc czuie
ſmak háłunowy/ tedy tám podobno háłun ieſt? możem
wierzyć przez podobno: śmierdźi y kurzy ſye śiárką wo-
dá biała/ á śrzebro w nie włożywſzy/ czérni? to iuż nie
trzebá y przyczyn do poznánia wiecéy/ gdyż ſye tho ná
oko podawa/ że wodá te właſność z ſobą nieśie/ którą
w ziemi/ ſkąd płynie/ wźięłá: á tym z tákiego ſye mie-
ſzániá wźiąwſzy/ przez żyły idąc/ też właſność z ſobą przy-
nioſłá. á iżby śięgáć tego/ kto tám śiárki/ háłunu/ wi-
treollum (zowią koperwáſerem náſzy z Niemieckiégo/
iákoby Miedźiana wodą) wapná/ popiołu/ náphty/
kruſzców/ y żużeli ich rozmáitéy nákłádł: á do tego kto
y ogniá przydał/ á óné tłuſtośći zápalił? Ani tego/ po-
łożywſzy to zá rzecz niewątpliwą/ że ziemiá ieſt iáko má-
tká á fundáment/ y początek rzeczy tych/ które nam do
rąk przychodzą/ máiąc w ſobie wſzyſtkiégo táki ſkład y
początek iż wſzyſtkie inſze żywioły iákoby w śie záwár-
łá: nie ná deſpekt żywiołom inſzym/ iáko niektórzy mo-
wią/ ále ná chwałe Bożą á wyſławienié Niebá/ áby ſie
to widźieć dáło/ ieſli ziemiá/ którą ſądźim plugáſtwo iá-
koby wſzyſtkich ſtokiem/ tylé dźiwnych á znácznych rze-
czy ma. Co rozumieć mamy o Niebie/ kthóré więtſze/
trwálſzé/ y doſkonálſzé ieſt? Sphérá álbo okrąg ogniá/
okrąg wiátru/ okrąg wody/ tylko tho w ſobie ma/ co

Arist: in Phi: in metheo.

którému z nich należy: ále ziemiá oto/ máiąc być czwar-
tą częśćią tych trzech/ czemu w ſobie wſzyſtki záwárłá/
że ma w ſobie ognie/ wiátry/ wody/ kruſzce/ y iákoby to
wſzyſtko/ co wſzyſtkié podniebné mieyſcá mieć mogą?
ieſt ták: y to to ieſt/ co Philozophom wielką trudność
czyniło/ bádáiącym ſye o rzeczy początku á poſtánowie-
niu/ chcąc to przyſądzáć dźiwnym wymyſłom/ hármo-
niéy/ á zgodnému vłożeniu/ próſzkowi w promieniach
ſye słonecznych błyſkáiącemu/ zgodźie z niezgodą: któ-
ra po vſpokoieniu rozpedźiłá á vłożyłá rzeczy/ áby lek-
czeyſzé ku górze idąc/ z ziemie iáko z fundámentu pocho-
dźiły/ á to co ſye zá ſkłádem ich vrodźiło/ w nieſz záś/ iá-
ko w grób pówinny/ obrácáło: powiedáiąc/ że iednégo
powſtánié/ vpadek drugiégo. á vkázuiąc gárść ziemie/
że z niéy dźieśieć wody: z gárśći wody/ że dźieśieć wiá-
tru: z gárśći wiátru/ że dźieśieć ogniá ſye vrodźić mo-
gło: ták/ iż co lekczeyſzé á ſubtylnieyſzé ćiáłá/ wiecéy ży-
wioły ſubtylnieyſzéy w śie biorąc/ do kréſu ſwégo przy-
ſzedſzy/ w tóż ſye záś/ ſkąd początek bráły/ obrácáią. y
táką odmiáne oni w rzeczách widząc/ początek rzeczam
z ziemie podáwáli/ z któréy ſáméy/ y żywioły inſzé pow-
ſtáwáć śie im widźiáły. Co áby ná wzrok nie ták/ że rze-
czy z ziemie pochodzą/ á máiąc w ſobie żywiół inſzych
ſkład/ y kréſu ſwego doſzedſzy/ y zguby ſwéy doczekáw-
ſzy/ w nie śie záś rozſypáć muſzą/ przyznáć ſye to muśi/
wźiąwſzy ná przykład wſzyſtki ćiáłá/ káżdé bydle/ álbo
káżdé drzewo: które záczáwſzy ſye poki rośćie ná ziemi/
bierze pośiłek z wody/ z dobrégo wiátru/ y z ogniá óné-
go Niebieſkiégo/ który iſtność rzeczam wſzyſtkim dá-
wa: która to iſtność kiedy od niéy ſye oddali/ drzewo ży-
wiącé/ álbo rzecz óná/ iuż tym być/ czym byłá/ z oſtá-
tnią zgubą ſwą/ poprzeſtawa. Co ácz w káżdéy rzeczy
widźiém/ ále tóż tylko drzewo ták cudné/ y wedle ſkłádu
żywiół w ozdobie ſwéy żywiącé/ podćiąwſzy/ dopuśćmy
niech ták vmiéra: to co z żywiół było/ w téſz ſye záś obrá-

Arist: in Phiſ. De ort: et int.

XII. Metaph: Pla: in Thim:

ca. czeğ áby w ónym rozdziale nie názbyt długo czekáć/
włóż ná ogień : duchy ſubtylné/ktoré przy wilgotnośći
ieğ tłuſtéy/á poſiłek trwánia/drzewu dáiącéy było/czy-
ni to/iż ſye zápala/á dymem vchodzi: to co wodniſtego
ſye náydowáło/ piſzcząc wypływa: áż ziemiá/ álbo po-
piół/ kres oſtátniéy ſkázy/rozdział ónych żywiół ná oko
nam poda: iż iáko z żywiół było/w tęß ſye álbo w ogniu
gwałtem / álbo gnijąc powoli / obróćić muśiáło. iáko
wßyſtki inßé rzeczy / którym náturá ſkład żywiół tháki
podawßy/ nie wiecznemi/ále ſkáziſtémi ie mieć chćiáłá.
Co nie początkowi/ áni zgodźie żywiół/ ále BOgu ſá-
memu przypiſzmy: kthóry /w tym porządek/y the ſprá-
we mieć chćiał / o iákiey Philozophowie námówić ſye
rádniéy/ niż przyczyne náleść/mogą. z czego Sálomon
ſye śmieiąc/ mowi: Przypátrzyłem ſye vtrapieniu któ-
ré przepuśćił Bóg ná ſyny Ludzkié / áby ſye ćiągneli á
m ordowáli ná tym / iáko wßyſtko Bóg dobrze vczynił
czáſu ſwégo / á świát podał diſputácyam ich/ áby nie-
widźieli ſpraw ktorémi wßyſtko trzyma od początku áż
do ſkónczenia. etc. Czemu thedy źiemiá wßyſtko w śie
záwárłá/ á rzeczam ſye ná oko/ iákoby niewątpliwym
początkiem być zdáłá : ónym trudna co Miſtrzá nie
widzą/ áni/komu kwoli to zbudował/domyślić ſye mo-
gą. my to dobrze wiémy/y tych ták wielkich ſpraw Bo-
żych vczeſtnikámi ieſteſmy. Co ieſli im rzeczem/że te źie-
mie y te rzeczy/co ſye im dźiwné á wieczné być zdádzą/w
niwecz obróćiwßy/do wiecznych á nieſkáziſtych nas prze-
nieśie ∴ śiádły ich Diſputácye. A w tym náße rozumy/
do vżywánia rzeczy od Bogá nam dánych/ á nie do ich
Diſputácyy prożnych/ niechay ſye obrócą: pewnie wie-
dząc/ że w źiemi/ która ieſt Centrum á śrzodek wßyſt-
kiégo/ ſą záwárte kruſzce/ y wody/ z wiátrámi rozmá-
itémi : ktoré ogień ták trybuie y rozłącza/ że iáko w v-
ſtáwicznym kominie/ piekąc á wárząc/vſtáwicznie od-
dźiela á ku górze pobudza : ſtąd ognie / ktorych owi co

w gó-

Sapien: III.

w górách ſye kopániém báwią/ vſtáwicznie widzą : ſtąd
Ethná/ſtąd Cyclopum inſuły/puteoły/y góry inßé wie-
cznym ogniem gorąiącé : ſtąd dymy ſuche y tłuſte pę- In Metheo:
dem wielkim idą / że áż o Niebá ſye opieráiąc/ miotły/
łyſkánia/ y dźiwy inße nád powietrzym czynią. á co ie-
śli grubßé/á do wyrwánia ſye z źiemie/nie ták łátwie bę-
dą ∴ ßumy pobudzą / źiemie drżeniu / y czáſem przepá-
śćiam / przyczyną bywáią : y táß to máterya/ kiedy ſye
wilgotnieyßa tráfi/ tedy ſye wzgórę podniózßy/ á ná o-
błoki záwieśiwßy/w deßcz obráca : iż ogień ón/we wnę-
trznośćiách źiemnych záwárty / próżnowáć niemogąc/
záwżdy iáko z kuźniéy rozmáitemi dymámi kurzy. Co
thedy zá dźiw/ że Cieplice grzeie / ponieważ zápaliwßy
rzecz tłuſtą / iáko śiárkę álbo náphtę/ zgáśić ſye niemo-
że ∴ A ieſli tám pozwalamy ogniá/że ieſt wieczny/y to
przy tym pozwolić powinna/ że y śiárká wieczna: która
do wßyſtkich inßych kruſzców thák ſye przymięßáłá/ że
przez niéy iż żaden być niemoże / wiele ich ſpór dźierży. y
ſtąd owá Párácelſowá fántázya vroſłá/ktorego dowćip
coś glebiey niż ſtárych Medrców/ záwżdy powiádáć ch- InParamiro.
ćiał/ zá początek rzeczy nie máteryą/ kſtałt/á odmiánę/ In Tartaro.
ále ſól/ żywé śrzebro/ á śiárkę być położył : iákoby po-
ſtánowienié á początek rzeczy / żaden przez tych być nie-
mógł : y iákoby w oſtátniéy zgubie á ſkáźie/té ſye náleść
mogły. Bo iednák przez ogniá/tákié ſpráwy/iákoby być
mogły ∴ gdyż ogień ożywia/czyśći/iedno od drugieğ od- In Thimæo.
łącza/ á żyćia potym poſiłek dawa. A ogień iáko być
może przez pábulum ſwoiégo ∴ álbo znácznieý mówiąc/
przez ónéy máteryéy/ktoréyby ſye iąć miał ∴ Muſi to te-
dy pewnie być śiárká/która ogień paląc w meatach źie-
mnych/ nietylko Cieplice/ ále kruſzce/ y tám te co ztám-
tąd pochodzą rzeczy/czyni. ſtąd Grekowie iezykiem ſwÿ
śiárkę/ θεῖον, iákoby świetą názywáli. A Ariſtoteles
pytáiąc ſye/czemu ludźie Cieplice świetémi być zowią ∴
Powieda/że z rzeczy świetych ſą vczynióné. á świeté ro-

zumie-

Sect:24. Pro- blema: vlt. zumieli/ siarkę/ y ogień piorunowy: tenże siarką śmier-
dźi/ á ieſt iáko ſtrzałá Boża: á óne że ieſt ogniów wie-
cznych przyczyną. Acz wprawdźie chćieli niektórzy/ iż-
by kliy źiemny/ albo naphtá/ gdyż do zapalenia ieſt ták
bárzo pochopna/ że żadna ná świećie rzecz bárźiey/ co ſie
wiec okázáć może/ gdy ią zápaliwßy/ y w wodę wrzući-
wßy ná dnie póty gore/ póki iey ßczątek namnieyßy ſtá-
wa/ z czego Pußkarze kule owy niugáßóne czynią: tedy
ieſli by tá przyczyná/ ogniów źiemnych á rozgrzánia Cie-
plic/ być miáłá: który doſtátek náphty od początku ś-
wiátá/ iáko Cieplice ſą ćiepłe/ być miał/ áby y źiemiá
z nią wßyſtká/ gdyż ták bárzo tłuſta/ pogorzeć niemiá-
łá? Siárká to tedy być muśi/ która rzecz ieſt nie ták tłu-
ſta/ y do zgorzenia nie ták zbytnie pochopna. A co ieſli
w źiemi bárźiey krußcóm á kámieniowi przymięßána
Fallopius. ieſt/ niżli ią tu przepußczoną á od grubéy odtopióną wi-
dźiem? ponurym á bárzo zámilkłym ogniem tym dłu-
żéy ſye pálić będźie: nie żećby też y náphtá/ y żywice o-
toty/ w źiemi ſye pálić niemogły/ y thákich iákie ſámy
máią włáſnośći/ też wodam vżyczyć: lecz ſądźić ie mu-
śiém/ nie z tego co ſye rzadko/ ále co záwżdy á nawie-
céy trafia/ gdyż náphty w Europie niewiémy/ iedno v
Mutyny we Włoßech: á indźie ieſli ſye co tráfi/ Petro-
leum/ álbo inße tłuſtośći być mogą: y też to z támtego
kątá/ wßyſtki ognie wzbudźić/ á Cieplice zágrzáć má-
ią? Siárka to ſámá ieſt/ w którą nátura źiemné meaty/
y krußcowé potrzeby opátrzyłá/ co ogniów doſtátek po
woli/ á wßędźie dodawa: y ieſli ſye iey któremu mieſcu/
álbo któréy wodźie przymięßa/ wodę álbo ón dym/ prá-
wie śiárczány/ á bárźiey ieden niż drugi/ vczyni: ieſli
mniey/ á w tym ſye z którym krußcem złączy/ óneg kru-
ßcá iáwnie pokaże właſność: ále ogień nie czyy inßy/ ie-
dno ſwóy włáſny. bo iż ná káżdym krußcu wodá zágrzá-
na/ táką właſność z śiebie/ iáki ieſt krußec ſam/ podá/
przedśie ogniá przyſadza/ co będźie iedno śiárká. A bę-

dźieć

dźieć wprawdźie wodá złota/ śrzebrna/ żelazna/ miedźia-
na/ wapienna/ ołowna/ y ießcze owych przyſad co z ku-
zu tych krußców idą/ iáko Ochrá/ Miſy/ Sory Calchan-
tum/ ich właſność/ fárbę/ y ſmák podawáiąc/ czynią to/ Diosco:li:5.
iż muśiem wierzyć/ że tego krußcu ſą wody właſné. Ale
kto mi kazáć wierzyć może/ áby żelazny krußec/ w źiemi
ſam z śiebie pálić ſye miał? Co w nim ták tłuſtégo mi
pokaże/ czegoby ſye ogień chwyćiwßy/ miał trwáć? y co
wietßa/ rzecz ſobie przećiwną wodę w tymże z ſobą mie-
ſcu grzáć/ y ćierpieć? tákże inße krußce/ złoty álbo śrze-
brny/ gdyż nietylko do gorzenia w ſobie podobnégo zgo-
łá nic nie máią: ále ktoby im gwałt czyniąc/ w ogniu
długo trzymał/ nic ich/ by le ßczeré były/ y zá czas długi/
nie vbędźie: gdźieby co do ſpalenia máteryey godnéy by-
ło/ ázażby ſye ogniá chwyćiwßy nietrawiło? Siárká
tedy ſámá/ iáko rzecz ogniowi przyległá/ któráto ognie
tám té źiemné trzyma/ y chowa/ y wody z támtąd ćie-
kacé na pewnych mieyſcach/ lub około meatów/ lub ſá-
mey wodźie przymięßáné/ grzeie: y z témi to wodami ſie
czáſem mießáiąc/ wedle tego iáko iéy ná którym mieyſcu
śiłá/ wodę ćiepłą á dymną podawa. która to wodá iż
w źiemnych meatach ſye bierze/ oczy pokázuią ſámé.
Wßakóż iż Philozophowie/ którzy we wßyſtko głęboko
pátrząć chćieli/ przyczyn á początków rzeczy máczáiąc/ y
te naleść chćieli/ ieſli wody nie ze dżdżów/ ábo ieſli z indąd
powſtawáią. Co iż ſámé oczy vkázuią być z źiemie á nie
tylko nie ze dżdżow/ ále że dżdże ſámé z nich roſtą/ wyż-
ßéy wzmianká byłá: bo gdźie álbo który deßcz/ rzekam
náßém ták geſtym á wielkim/ dodáćby máteryéy mógł/
áby wiecznémi czáſy ták byſtro/ ßéroko/ y głęboko ćie-
kły? A kto Polſkié rzeki/ wielkié y máłé/ obeyźrzeć chce/
iáko wiele wody máią/ którym ſtátkiem zmierzy? Wi-
ſłá/ DOnáiec/ San/ Dniepr/ NiEſtr/ Wártá/ Nótys/
Bug/ Prypiec/ Odrá. álbo liczmy od Wiſły począwßy/
z témi co w nie wpadáiąc/ Pułnocné nápełniáią Mo-

rzá:

rzá: Sołá/ Premzá/ Poprud/ Skáwa/ Dónáiec/ Wiſło-
ká/ Ropá/ Nidá/ San/ Wieprz/ Drzewicá/ Pilcá/ Wol-
borá/ Narew/ Bug/ Bzura/ Budá/ Oſſá/ Motkáwá/
Dźwiny/ Wiliéy/ Niémnu/ y rzek inßych pogránicznych
zániechawáiąc: ktore/ by nam wyliczáć przyßło/ przy-
dawßy do tego Jeziorá y rzéczki/ ná ktorych ſtawow ieſt
ták wielé/ rzecz do podobieńſtwá nigdy nieprzyſtoyna
będzie. A co ieſli ſie obeyźrzym ná Króleſtwá inße/ á we-
źmiem Dunay y Ren/ rzéki nád miarę wielkié/ á prá-
wie z iednéy góry wypadáiące: álbo Euphraten/ Gán-
gen/ Jndum/ wody w ſwoich kraioch zbytnié: Co ieſli
Włoſką źiemię wſpómniém/ ktora rzék bárzo wielé ſta-
wnych/ y wielkich/ á máło nie wßyſtki ex Apennino wy-
In Theatro
padáiących/ ma: Co ieſli ſye podźiwić chcemy ſámey
Mundi.
Portugaliiéy: ktora máluczkim Króleſtwem będąc/ to
ieſt wzdłuż dobrze mniéy mil dwánaśćie/ á czáſem czté-
rzy w ßyrß/ ma w ſobie rzéczek 25000. y zdroiów znácz-
nych moc: ktore dżdże tam téy wody/ gdyż v nich bárzo
rzadko bywáią/ dodáćby doſtatek mogły: ktore Nylo-
Diodor: Sicu.
wi dodáią/ gdźie odmian tych obłocznych nie bywa: á
ón nabárziéy rośćie/ á Egipt wßyſtek pod Kánikułą/
kiedy czas naſußßy/ przez dni trzydźieśći poléwa:
W Króleſtwie Peru/ ieſt rzéká Márágnon/ mil ßeſna-
śćie náßych wßérz byſtro idąc/ y bárzo głęboko/ ku w-
ſchodowi: y druga niedaleko iéy/ Hiſpani ią Rio de la
Petrus Mart:
plata zowią/ téyże prawie wielkośći ſye náyduie/ á ku
Epiſt: Ieſuita.
Południowi/ z wielą inßych rzék pomocą/ w morze w-
pada. A oto w polach Tátárſkich/ Dón/ Wołga/ Ok-
ká/ iáko nád podźiwienié wody wielkié: w mieyſcách
tych gdźie gór niemáß/ rzéczek álbo ſtrug/ coby ie ſpła-
wámi rozmnażáły/ prawie żadnych. ktemu gdźie miey-
ſcá ták ſuché/ gdźie prze ſuchość drugdźie odłogiem źie-
mia/ zátym y puſtynie/ tylko beſtyiam á ptáſtwu mie-
ßkániem ieſt własnym. Jnßemi to tedy źrzodłámi/ á nie
dżdżowémi/ Bóg rozmnaża: á pewnie témi/ co ſye z źie-

mie

mie przez żyły á meaty/ ná to vczynionémi ćiągną: bo ácz
chćieli drudzy/ áby ten ogień źiemny/ w tych tám ſklepiéch
głębokich pałáiący/ iáko w Alembiku wárząc/ páry ku
górze popądzał/ z kthórey ſtrumienié á rzéczki przez źie-
mię by ſye ſączyły: ále niechby to ták o ſtrużkách/ á má-
łych krynicach było: á o wielkich rzékach co rzeczem:
pewnie/ do tego áby rzéká wielka ſkąd wypadáłá/ wie-
lé páry/ á pewnie pod nią wielé wilgotnośći/ zá tym y
niemáłego ogniáby trzebá. Przeto z Sálomonem zezna-
Ecclef: I.
wßy/ że thé rzéki z morzá idą/ y do tegóß zás/ áby było
nieprzebráné/ wpadáią/ zeznaymy też z Philozophy/ że
Hipp: In aëre
té wody idąc/ á biorąc ſye z krußców różnych/ (iuż nie
loc: & aquis.
o rzécznych/ ále o Cieplicznych mowiém) podpalóné
śiárką/ przez iákié meaty idą/ thych własność odnoßą:
gdyż y tu ná wiérzchu widźiém/ też á iedne wodę/ różné-
mi gruntámi wiedźióną/ nábytą iákoby/ á máło ſobie
podobną/ własność otrzymawáć. bo co rzeczem owéy
Verg: Æne.
rzéce/ co długim meatem ciekąc/ á potym ſye w dźiewięć
de Timano.
dźieląc/ w ósmy wodą słoną/ á w dźiewiątym słodką ćie-
cze: to że z źiemie/ po ktorey idźie/ ſmák á własność tá-
ką/ iáką oná źiemiá ma/ podawa. Ná Krepaku ná-
ßym/ ácz prawie wßędźie/ ále weźmy tylko owo mieśce
około Lubowléy/ kto ſye różnośćiam wód podźiwi: ſą
słóné/ kwáśné/ ſmrodliwé/ ktore pewnie witriolá/ ſol-
ną á Merkuryuſową náture máią. Są też owé/ któ-
rym ſye tám ludźie dźiwowáć więc zwykli/ co ze źrzódłá
wypadáiąc w kámień ſię zśiadáią. co iż proſtym/ á przy-
czyn nievpátruiącym/ przydźiwnieyßym ſye zda/ my nie-
bárzo ſye tym obrußamy/ gdyż tho ſkálném á górném
wodam przyzwoita: y dźiw to náßym/ kiedy im powiá-
dáią/ że w Angliiéy przy Londrze/ kiie álbo laſki w ſtu-
FVlgoſus.
dnią wrzucóné/ w kámień ſye obrácáią. Zá Surrentem
Solinus.
w rzéce (Sillárim ią zowią) nietylko drzewno/ ále z źiół
Plinius.
łodygá álbo liſt omoczóny/ kámieniém ſye ſtawa. Co
w Rzymie około fóntan owych koßtownych widźiéć ſye

D łatwie

łatwie da: że to co drzewnem y zielém rozmáitym było/
práwie ſkámieniawßy/ miedzy drugie kámienié/ albo w-
práwióné álbo wplećióné/ też własność/ y trwáłość/ iá-
ko y kámień inßy ma tąż drógę y koral/ póki ná dnie mor-
ſkim rośćie/ zielém/ á kiedy go vłowią y wyćiągną/ ká-
mieniem iuż bywa. Które to dziwy/ nietylko tám wtych
kráiach/ o których zdawná y ládá co piſano/ náydowáć
ſye mogły/ ále też tu v nas/ tákich/ álbo ſnać podziwie-
nia godnieyßych/ dosyć widzimy: iedno żeſmy niepráwie
ſą dbali/ thego co nam Bóg dał/ álbo nie znamy/ álbo
znáć niechcemy. Studzien tákich/ y z rozmáitémi wodá-
mi/ dosyć v nas: które/ by kto był piſmem obcym kráiom
podáć chćiał/ wierzę/ iesli niepodziwienia/ niż tám té/
godnieyßé/ tedy do vżywánia pożytecznieyßé/ pewnie
ſye pokażą. Studnia co w kámień drzewo obraca/ ieſt
v Lipowcá/ ieſt v Strzemeßná táka/ gdźie chłopi co do
śieczenia łąk/ oſeł potrzebuią/ z drzewá ich ſobie nárze-
zawßy/ w tám te wode wpußczáią/ y nie proſtym ká-
mieniem/ ále oſłą lepßą nád inße wyymuią: co gdym
piſał z przygody we Lwowie/ wßedßy w ogród Páwłá
Nowikámpianá/ Medyká dobrégo y vczónégo/ nádße-
dłem ſłupá/ o trzy łokćie wkrąg miąższégo/ odziemek
ták ſkámieniáły/ że ßtukę go odwáliwßy/ drugimem po-
kazał/ z których żaden ináczéy mówić niemógł/ iedno że
był kámień: ále iż żyły/ zdrzeń/ ryſy/ y znáki niektóre nie
dokóńcá od drzewná rózné/ to tylko świadczyły/ do ſłupá
ſye wroćiwßy/ toſmy znácznieý/ że to co w źiemi było/
kámień/ á co wzgórę/ drzewo obaczyli: ieſt tákich nie-
máło. Ale Bocheńſkié álbo Wieliczkié żupy/ czemu nie
piérwßy dźiw/ nie w Polßcze tylko/ ále ná wßem świe-
ćie będźie? które táką ſól/ tákié wody máią/ że ſól/ co
tám iedno włożą/ zá czáſem obróći w śię: á wodá z kán-
nałów vpadáiąc/ thák ſye zśiada/ iż rzeczy/ którychby
ſnać rzemieſłnik niemógł/ ſámá wyformuie: ſkądże iéy
tá własność? czemuß/ ieſli ſye zśiádáć ćieknąc ma/ tám

w ſwym meaćie/ ſkąd ćiecze/ nie zśiáda/ á zátkawßy go/
álbo iákoby zámroźiwßy/ niezáwrze? temu/ że w głęb-
ßych meatach/ á w żyłach ſwych będąc/ ogniá ónegó po-
czątek ma/ który ią od ſoli grubßéy odgania/ á ku gó-
rze popądza: gdźie ſkoro ná inßy grunt wypada/ iuż zie-
bnąć y krzepnąć muśi: zá tym też y kápiąc/ owé dziwy
czynić. tóż o owém dziwnym ieziorze rzeczém/ co ná Po-
dolu zá Dnieprem ſoli tám tém kráióm dosyć dawa: iż
wzlawßy/ kiedy mu ſłońce przypiecze/ w ſól ſye zśiáda:
y ták bárzo twárdźieie/ álbo zmarza/ że ludźie po ſól przy- Cro: in Polo.
iácháwßy/ z wozem y z przeżáiem/ po ónéy ſoli ieździć/
y w ßtuki ią iáko lód rąbáiąc/ ku potrzebie obrácáć mo-
gą: á ſkoro deßcz by namnieyßy vpádnie/ iż ſye wnet roz-
pływa/ vćiekáć ſye śpießą. Co iednémuß práwie ſpoſo-
bowi przypißmy/ pómniąc/ że zimie meaty źiemné ſą go-
ręczßé/ gdy źiemiá po wiérzchu zmárzła/ nie ták ich ła-
twie przepußcza/ tedy ſok ón ogniem źiemnym bárźiey
pobudzony/ hoyniéy płynie/ y zá ſobą ogniá wiecéy ćią-
gnąc/ nierychléy ſye zśiáda/ niż lećie/ kiedy ſye óno ćie-
pło roznidźie á ſłońce ie do śiebie wyćiąga/ y tákié wo-
dy wyſußa. Co ácz ná proſtaka zda ſye trudno/ wßákóż
iż Bóg ſam dziwné rzeczy czyni/ niech to iemu ſáméma
z Dawidem przyznawa/ który śpiewa: Iż ón obráca ká- Pſal: 113.
mienié w káłuże wodné/ á ſkáły we zrzódłá ćiekącé.
Które to ieſli z ſkáły/ álbo z kámieniá/ wypływáć wiec
mogą/ co zá dziw/ że rzeczy w nie włożóné kámienieią?
A iż mówie/ ſam ón dziwy czyni/ gdźie wiecéy iáko oko-
ło wód? Nie wſpómionęć potopu/ dżdżów dziwnych/
Iordaná záſtánowiónégo/ rozſtąpienia morzá czérwó-
négo/ bo to z rzeczy/ które od náßéy pámieci dáleko ode-
ßły/ nie częſto bywáło: ále tho/ że morze co godźin ßeść Scaliger que-
odſtępuie y przyſtępuie/ záléwa ſwé y oſußa brzegi/ kto ſti: ſub: c.
kiedy przyczynę nálazł? ktemu/ że wmorzu ták dziwnych
á bogátych rzeczy záwárł/ kto im kiedy nietylko przyczy-
nę dáć/ ále wyliczyć ie á poznáć mógł? Kto rzékam po-

Seneca in natura: quæst.

czątki/ á mieyscá ſkąd idą/ dotąd obaczył/ á właſną ſprá
we dał: Bylić Medrcowie óni ták do tego chćiwi/ iż
w iáſkinie ſye z láterniámi bárzo głeboko wpußczáiąc/
chćieli ſye tego dowiedźieć: y wpráwdźie/ żeć widali ćie-
kące wody/ y ich wielkie ſłyßeli ßumy/ ale początki/ przy-
czyny/ á moc óne popádzáiącą/ który z nich: Co/ że rze-
czy ſą głębokie / á náß rozum miáłki / nie bárzo go iemi
trápmy/ iedno te przedćie miedzy dziwnémi położmy.

And. Bacciꝰ.
Lacus Circhnicius.

Jeſt w kóniec gór Rákuſkich ku Gorycyéy mieyſce w o-
krąg głębokie/ y niemáłe: które ná Wioſnę prędko á buy-
no łąkámi porózwßy/ śiáná dobrégo/ tóż wnet poorá-
né y poſiané/ zboża róznégo bárzo dobry á nieomylny
vrodzay do ręku ludźióm podáie: tóż zá świeża zboże z-
wiózßy/ ptáſtwá/ źwierzu rozmáitégo/ (co ſye go z bli-
ſkich gór nabieży) máiąc mnoſtwo/ źimę ták poczyna/
iż wodá w niém wielka wzleie/ y ryb wielkich y róznych
doſtátek ná ónże grunt przynieſie: że ónychże mieyſc o-
bywátele/ nietylko ich przełowić/ vſtáwicznie łowiąc/
ale kiedy ná Wioſnę ośiąka/ pozbieráć ledwé mogą:
pátrz iákié pożytki/ y dziwy/ iednégo mieyſcá: W Do-
donie/ że trzykroć przez dźień iednáß wodá ginie/ y trzy
záſie wzléwa: v Troglotydu że przez dźień iednáß ſtu-
dnia/ raz słoną/ drugi gorzką/ trzeci słodką (á wiecz-
nie ták) bywa/ Plinius nápiſał. V nas w Stároſtwie

Plinius lib: 3. cap: 6.

Bełſkim/ iezioro niemáłe/ które pewnych czáſów/ co w-
tóry álbo trzeci rok/ wielkim ßumem/ y wielkiémi wo-
dámi wzléwa/ y tóż zás wyśiąka/ á práwie wyſycha:
z czego ießcze ktemu ludźie doßli/ że w żyzności iákiéy od
miány oczekáwáć trzebá. W Chełmieńſkim Powiećie

Długosch in his.
CRome: in Polo.

białé iezioro/ którégo wodą w Máiu álbo w Kwiétniu
kto ſye iedno vmyie/ pożółknąć muſi. V Genewy ſadza-
wká/ w którą gdy kto kámień wrzući/ dźiwnie prędko
wzbiéráiąc/ rolé ludźiém zátapia. W Kántábryiéy trzy
źrzódłá/ ná ośm ſtóp od siebie/ vpadáią/ álbo wyſychá-
ią/ co dźień Boży/ rázów dwánaśćie. A ktoby dźiwy

tákich

tákich wód wyliczył: gdyż oto nietylko tych/ co Bóg zna
ſą dziwné/ ále ſámych Cieplic ießcze ták Philozophowie
rozumem dóść niemogli/ aby im nie co dźień inßé Dy-
ſputacyie/ á od pierwßych rózné/ z nich niepowſtawáły:
o czym że wzmiankę tylko/ á nie doſtáteczną náukę/ o-
piſał Gálen/ wymawiáią go drudzy/ że to miał zá rzecz
proſtą/ á tákiémi ſye báwić niechćiał/ co ie Empirici/
to ieſt Medycy co ſye ná experyencyiéy záſádźili/ w ręku
mieć/ á ludźiém do vżywánia podáwáć zwykli. ále ia
rzeknę/ álbo nápiſawßy/ iáko ſye ná to brał/ od nieg̃ do
nas nieprzyßły: álbo póki ná tym był/ á doſtátecznie ich
nieodpráwił/ śmierć go zágryzłá. Tákże Ariſtoteles o
krußcach/ á tám tych ziemnych ogniach diſputuiąc/ oto
Cieplice krótiuchno świętémi názwawßy/ odpráwił:
czyli/ że świętym/ á nie nam/ przyczyny ich wiádomé/
śiárce á grómowi świątość ich przypiſał: my temu przy-
pißmy/ nie że grzeią/ nie że śiarką śmierdzą/ ále że cho-
robam iuż czáſem od Doktorów y od Bárwiérzów opu
ßczonym/ wielką pómóc dawáią. Co y óni im przyzna-
wáli/ y powiádali/ że wody żadnéy ćiepłéy niemáß/ któ-
raby niemiáłá w ſobie do leczenia iákiéy własności: á
im więcéy odmian/ á od proſtéy wody rózności/ tym ieſt
do więcey chorób pożyteczną. A iáko żadnéy wody nie-
było/ o któréyby zdánia ſwégo/ ći co po Gálenie byli/
piſząc/ dáć niemieli/ ták pilno ſye bárzo vſadzáli/ áby ich
własności doßedßy/ chorobam przyſtoſowáć mogli: gdyż
inßa do vżywánia zá pićié/ á do wárzenia/ á inßa do
lékarſtw chorobam pomocna być ma: to ieſt słodka/ źi-
mna/ cudna/ nie śmrodliwa/ dná dźiárſtwem z gliną z-
miéßánégo/ w któréyby mięſo/ groch/ y inßé potráwy/
rychło y dobrze vwrzéć/ á zmiękczyć mogły: y któraby pi-
iąc/ áni w gárdle wolów/ áni w żołądku oćiążenia á gry
źienia/ áni w żyłach zámulenia/ á do opuchliny/ álbo dy-
cháwice/ przyczyny nie dáłá. do kthóréy przyrównána
Ciepliczna/ zgołá inßéy własności być ma/ áni do tá-

Falopi: ca: 10
2. ſanit. tuen.
Problem.
Gal: 6. de ingenio.
Varro. Columella. Solinus.

 kiégo

kięg vżywánia przygádzáć ſye może: gdyż własność któ-
rego kruſzcá máiąc/ z przyſádą śiárczáną/ ſmák y wónią
vżywániu zwyczáynému przećiwną pokaże. A iáko ćie-
pliczna iednym ſłowem ćiepłą być ma/ ták tá co ią pi-
ią/ ieſli grzeie álbo ſámá z śiebie ćiepłą ieſt/ zdrową być
niemoże. Co w prawdźie ácz nie záwżdy zwierzchu tego
widźiéć/ áby wody ćieplicżné wſzedy ćiepło ćiekły / y ie-
dno to Neápolſkié/ Padewſkié/ á v Luki we Włoſzech/
Badeńſkié / y Szwáycárſkié w Niemcéch/ w Jáchem-
ſtale w Czechách/ w Herſperku w Sląſku/ owych nieprze
pómniawſzy w Węgrzéch/ co ié od gorącá zbytnięg Pur-
gatorium/ á iákoby czyścem zowią: y to té/ co przy nich
ſą zimné/ więtſzéy wagi/ y częſtſzégo vżywánia baczym.
V Witerbu ieſt ták gorąca / iż kokoſz álbo kápłuná po-
nurzywſzy/ wnet pierzé opádnie: iákié wody nie ſą do lé-
czenia/ ále do podźiwienia raczéy: gdy to co náturze po-
mocno być ma/ potrzebá áby było co nalepiéy vmiárko-
wano/ á z nią nieiáką zgodę miáło. A ieſli náturá náſzá
ná pomiárkowániu dźiwnym záśiadſzy/ ták gorącychby
rzeczy vżyć miáłá/ gorączki á ſkóry opárzenia trudnoby
vydź mogłá: y daymy to/ choćby przeſtudźiwſzy zażywáć
iéy przyſzło: być to niemoże/ áby iéy ćiepło ták wygáſnąć
miáło/ áby go ſobie ćiáło człowiecżé obudźić á wzruſzyć
niemiáło. co dáleko niechodząc/ ſámo wino álbo gorzał-
ká niech okaże: która by y lodem ochłodzoná byłá/ iáko
ią co zmacza/ nie záźiebi/ ále zágrzeie bez pochyby: Prze-
to té które ſą miernie ćiepłé/ zdrowiu náſzemu ſą nalep-
ſzé: którég to ćiepłá ieſli co w nich niedoſtawa/ łátwiéy
dowcip w kotle przyczyni/ byle wodá własność śiárczá-
ną / á kruſzców do chorób wypędzenia pożytecznych/ w
ſobie miáłá. y doſyć to / choć wodá zimna/ kiedy v nas
thák gorących niemáſz/ kiedy śiárką śmierdźi/ á z niéy
dym y zapách táki ſye kurzy. Ktemu że śrzebro wpuśći-
wſzy czérnieie/ á fárbá iéy biała/ ſklu zlanému/ iákoby
z trochą popiołu zmięſzánému podobna/ wątpić ſie nie-

godźi/ choć w káłuży nie cudnéy/ álbo wypada niegorą-
co/ w meaćie ſwym z którégo wychodźi/ zimna być nie-
może: bo iż przez meaty/ niż iéy początek/ zimnieyſzé bie-
ży/ wnet oźiębnąć muśi: lecz ónéy własnośći iż nic nie-
pozbyłá/ dym/ párá/ wónia/ y ſam effekt znácznie po-
kázuie. Czynilić/ y czynią wprawdźie/ ludźie ónych krá-
iów/ próby rozmáite/ áby wody tákie ważąc/ ich wła-
ſność poználi: bo iż to zá rzecz zacną/ pożyteczną/ á prá-
wie świętą/ gdźie ſye Cieplice vkazáły/ być rozumieli:
thedy káżdéy wody/ gdźie ich iedno co ieſt/ bądź ćiepłé/
bądź zimné/ ieſli ſą Ciepliczné / pilno dochadzáli/ wá-
rząc/ deſtilluiąc/ y rozmáitych przypraw vżywáiąc: z któ-
rych ich ſpoſobów naproſtſzy á napewnieyſzy/ my obáczyć
możem/ wźiąwſzy w dole błotá / á wody do niego thám
téyże przydawſzy/ wárząc do tąd áż wodá wywre/ tedy
to co ná dnie zoſtánie/ śiárkę/ háłun/ ſól/ álbo máteryą
któréy tám nawięcéy/ ná oko pokaże: bo deſtylluiąc iá-
ko gorzałkę w báni/ áby rury przez beczki ſzły/ częśći ich
ſubtylnieyſzé/ á wónią ráczéy/ niż wód máteryéy pokaże:
co Vas duplex tóż właśnie vczyni. Lecz Fallopi czło- De Thermis C.9.
wiek ſławy nieśmiertelnéy godny / w gárncu polewá-
nym błoto z táką wodą ogniem lekkim wárząc/ ſukná
cwykiel/ to ieſt płát kliniáſty/ w wodę wetknął/ áby go
koniec dáleko nád łaſzczką záwieſzony/ párą która wzgó-
rę idźie ſye nápełniał/ á kroplámi które ſye z niego ſączy-
ły / przyſádę á własność wody odłączał: gdyż śiárká/
háłun/ witriól/ ſálétrá/ kámphorá/ náphá/ merkuryuſz/
ſmák y wónią z śiebie dádzą: á w tym odłączániu du-
chów/ y częśći ſubtylnieyſzych/ od tych co zoſtawáią ná
dnie grubſzych/ ieſli zoſtał popiół/ ſól/ śiárká/ álbo który
kruſzec/ tám pokázáć muſzą. Náſzych czáſów ludźie oſpá-
li á bárzo niedbáli/ nie ſą áni chcą być ták dowćipni/ á-
by pracą o tym táką czynili/ owſzem y to co ſam Bóg
á ludźi proſtych zprzygodné doświadczenié pokázuie/ v
nich práwie nizacz: czy prze to/ że nigdy ſwych rzeczy ni-

zacz nie mamy/czyli że to Medykóm pożytku nie nieſie/
áni ſámi w tho wglądáią/áni ludziém do tego drógi po-
kázuią. Puśćmyſz tedy tákié wyważánia/á té próby Cie-
plic: á niech nam/ gdy ſye proſtemi być nieſromamy/w
rozeznániu thych od inſzych wód ſłuży wzrok / wónia/
ſmák/ á experyencija/że wielu ludziém pomagáią: gdyż
wprawdzie ſtarodawnych czaſów deſtillácij ták ſubtyl-
nych nie bywáło/áni przez Alchimiiéy ſpráwe/rzeczy do-
świadczáli/ przedſie iednák ták ſye ná wſzyſtkim dobrze
ználi/ że tho co my teraz vmiéć albo ſądzić chcemy / po
więtſzéy częśći ná ich funduiąc ſye nauce/ namniéy błą-
dzić możem. á ći co zá próby tych to wód czynili ? té/ że
komu pomocné były/gdyż nietylko Medycynie/ale y w-
ſzyſtkim inſzym Naukam/zwyczay á vżywánie do opiſo-
wánia dróge podáli: iáko to widzieć możem/ſnać naproſ-
ſtſzéy náuki Grámmátyki Szkolnéy/którey ieſli ſie przy
pátrzyſz/Grékowie álbo Láćinnicy ięzyki té włáſne má-
iąc/ nic nie vżywáli : lecz ći którzy tenże ięzyk/ thák iáko
óni/ vmiéć chćieli/Preceptá o nim/ á dróge do niego pi-
ſáć/ y vczyć ſye ieli. Tákże o Cieplicách niepierwéy v o-
boygá tego narodu záloty/ niż ich vżywánie przyſzło: á
to kto pokazał? Bóg od ládá máłych początków záczą-
wſzy/ owé co v Padwie/ Aponitanas ie zowią/ (dokąd
Tyberius po odpowiedzi Bogów ſyłał) owce párſzy-
wé y bydło niezdrowé wſzczeło. V Brándule woły/ któ-
ré ſwégo czáſu krwią mokrzyły/á chorobę tę iákoby przy
rzutną wſzyſtki w tám tym kráiu miały/ nápiwſzy ſye/
Falopi:ca:10. á ták ozdrowiawſzy/ ludziém którzy krwią plwánié/né-
rek rzezánié/ ból kámienny/ y inſzé támtedy fluxy ćiér-
pieli/ lub w nérkách/ lub w pęchérzu/ wodę zálécił. V
Filaku ſnać niewiáſtá/prze choroby ſwéy długié á ſmro-
dliwé lat kilkonaśćie niezáſtánowienié/ iuż iákoby wy-
ćiekła á wyſchła/mężowi y ſobie przemiérzwſzy/w ſadza-
wce Ciepliczného vtopić ſye chćiáłá : gdzie że iéy y miáł-
kość/ y wody ónéy wdzięczność vtonąć nie dáłá/po go-

dzin

dzin kilku / świéżſzą á zdrowſzą wyſzedſzy / nápotym lé-
kárſtwá kónczyłá: y ludziém w tákichże/y w inſzych flu-
kſach znácznie zalécilá. Naſzé Jáworowſkie/téż párſzy-
wé ſzkápy vkazáły: potym Wołowiec nogę miąſzą á v-
łów pełne máiąc / kilko dni płókawſzy/á do zdrowia ią
przywiódſzy/naſzym ludziam ták ſzczęſnie pokazał/ że le-
dwie ieſt/ktoby z nich ná choroby rozmáyté/nie content
odiachał. A máło niekáżdé/ po wſzech świátá ſtronách/
w pożytek tak obrócono/że ie przygodá/rátunek komu le
dawſzy/ludziam oznaymiłá: z ſtąd zdrowi/do wód tákich
prze roſkoſzkę/ y dla ochędoſtwá : á chorzy/prze pozbyćié Strabo.
choroby/vczęściac ſye ieli: iedni zá rádą Medyków/dru-
dzy zá przykłádem ówych/co tám choroby pozbyli. Co o-
baczywſzy Medycy/czáſem y bárwiérze/chorych ſye ſyro-
py/ á rozmáytémi lekárſtwy námęczywſzy/ á námordo-
wawſzy/tám/iáko do oſtátniéy nádzieie/obrácáć ſye ieli.
rozmáyté vżywánia / y ich obyczáie chorym vkazawſzy:
Bo iáko powiádám/vdawáli ſye do nich zdrowi/dla ro-
ſkoſzy á ochędoſtwá/á chorzy prze odpędzenié choróby. Te-
dy/iż choroby ſą rozmayté/á wróżnych częśćiach ćiáłá po-
ſádzóné/z rożnych miar/wód tákowych/vżywáć kazáli:
ták/iż dla chorób wnętrznych pić ią/być zdrowo nalezli:
A iż nieieſt/ktoby rzeczy zdrowéy z káżdéy miáry nierad
vżył/do winá niéktórzy iéy przyléwáli: potráwy drudzy/
áby przez niéy wárzóné niebyły/ſobie zá pówinność mie-
li. My támte ſpoſóby ná ſtronę puśćiwſzy/nié/iáko do
ſtołu/ále zá lékárſtwo/albo zá ſyrop/pić/iáko wniéy ſie-
dzieć/iáko ią na głowę puſzczáć/á iáko ſye iéy błotem o-
kłádáć trzebá/krótko tu obaczém: tego nieminąwſzy/któ-
rym chórobam/ Cieplice/ſłużyć mogą. bo ieſli co / tedy
to/ y cieplice/y káżdé lekárſtwo/ oſłáwić á omierzić mo-
że/kiedy do choroby niewłáſné będzie: á miáſto pomocy/
kiedy ſye iem chorobá rozdrázni á chory niebędzie mógł-
iedno ná lekárſtwo/ przy tym ná lékárzá/ co mu te rade
dał/teſkliwie nárzékáć. Przeto obáczmy: z chorób ká-

E zda/be-

żdą/ będźie álbo zwierzchnia/ álbo wnętrzna / od trzech
częśći ćiáłá przednieyſzych pochodząca. Bo albo od gło-
wy per neruos póydźie/ po wſzyſtkim ćiele/ álbo w ktory-
kąt ćiáłá wpádnie/ co deſcenſámi názywáć zwykli: álbo
od ſercá zápalenia/ á z zaburzenia krwie/ ćiáło rozgrze-
ie/ y przez arterie/ gorącá á dymów przyczyniwſzy/ gorą-
czki rozmáite/ á wſzyſtko prawie ćiáło/ od głowy do nóg/
zturbuie: álbo od wątroby/ która ná tym ieſt/ áby krew
ku poſileniu dobrą czyniłá/ przez żyły/ zá ledáiákim ze-
pſowániém/ in carnoſas partes, złym porządkiem zdrowia/
co malum habitum zowiém/ zápługáwiłá: álbo że ſye té trzy
áffekcie/ ták między ſobą zmieſzáią/ że chorobá nie od ie-
dnéy ktoréy częśći ztych/ ále prawie od wſzyſtkich/ pocho-
dźić ſye będźie zdáłá/ gdy wźiąwſzy ſye od iednégo miey-
ſcá drugim poda/ y ćiáło wewnątrz y po wierzchu oſłá-
biwſzy/ á zeſzpećiwſzy/ do vpadku przywiedźie: w thym
przypátrzywſzy ſye/ ieſli od porządku á przyrodzonegó po-
ſtánowienia dáleko odeſzło: á tho ieſli prze zbytek plu-
gáſtw/ ábo prze niedoſtátek ćiepłá przyrodzonégo. co ſie
wiec okaże/ kiedy ćiáło pełné plugáſtw/ odeté/ nátkáné/
oćieżałé/ á z dobréy woléy lecącé á vpadáiącé: álbo ieſli
wyćiekłé/ chudé/ ſzczupłé/ á prze mgłość iákoby obumié-
ráiącé: nád to/ że ſye ſkłoniło do czego z tych/ álbo że go-
recſzé/ álbo że źimnieyſzé/ álbo że wyſchleyſzé/ álbo że wil-
gotnieyſzé niżli trzebá. gdyż wiémy / że ćiáło káżdé po-
rządnie żywiącé/ w tę proporcyą złożono ieſt/ áby ze czte-
rzech żywiół włáſność równą wźiąwſzy/ do żadnéy ſye
wiecéy/ niżli miárá iego pokázuie/ nieſkłaniáło: którą-
to miárę iáko ſobie lepiéy vpátrzyć możeſz: áko ná przy-
kład wźiąwſzy zdrowégo/ którychkolwiek lat będźie/ czło-
wieká/ w którym śiłá/ kraſá/ czułość/ ochotá/ y człó-
nek káżdy/ łatwie dobré zdrowié/ á to że mu niczegó nie-
zbywa/ áni nie doſtawa/ pokázuie: który to/ gdźieby był
gorecſzy/ źimnieyſzy/ wyſchleyſzy/ álbo wilgotnieyſzy/ niż-
by mu potrzebá/ álbo ſkłonnym do choroby wielkiéy/

álbo że iuż wnie wpádł/ oſądźić go możem: przy czym pe-
wnie y to ſye nie vtái/ który człone knabárźiey z kluby ſ-
wey wypádſzy/ drugié zá ſobą do choroby ćiągnie: gdyż
nietylko tamté trzy / kthóré zá przednieyſzé w ſpráwách
poſtánowienia zdrowia mieć chcemy / ále y podleyſze /
przez kthórych y ćiáło/ y zdrowie/ dobré być niemoże/ do
zdrowia dobrégo nálężą: bo ieſli nérká kámieniém álbo
iéy ćiáſny meat/ grubą flegmą zámulony/ ielito wiátry
roſpárté/ błonká wboku zápalóná/ nád miárę ból wiel-
ki/ á śmierć potym przynieść może: iáko ich zániedbáć/ á
względu ná nié pilniuchno niemieć? Wſzyſtki tedy/ y
przednié/ y té/ co zá mniéy znáczné częśći mamy/ dobrze
wybáczyć á opátrzyć trzebá: záczym y lékárſtwá ſzczęśli-
wiéy wiec póydą/ y prędſzy rátunek/ zdrowiu przybyć mo-
że. Przeto té choroby/ któréby álbo ćiáło vſuſzyły/ á iá-
ko proſći mówią/ wywędźiły: álbo któréby bárzo roſpá-
lić/ á ku gorączce iákiéy przywieść miáły: do wód tych
ćieplicznych/ przyſtąpić niemáią: ponieważ té wody/ po-
dle Gálenowégo / y wſzyſtkich inſzych/ zdánia/ rozgrzé-
wáć/ á ćiáłá wyſuſzáć powinné: tedy/ co by to zá rozum/ — Sanit:tuen:li. 1 c.7.
ſuche ſuſzyć/ á ćiepłému ćiepłá / ku zbytku przydáwáć? — Cardan:contrad li:2.trac. 4.ca.3.
Przeto gorączce żadnéy/ áni chorobie/ z którąby óná złą-
czoną byłá/ ćieplic niepotrzebá. Ták gdźieby krew wzbu-
rzona/ mieyſce któré zápalić ſye zdáłá/ iákó wiec to częſto
baczém/ gdźie wątrobá gorąca/ álbo głowá bárzo zápa-
lóná/ że tákie przypadki z ſobą nieśie/ powśćiągnąć ſye/
áż ſye ćiáło zgótuie/ ód thych wód roſkazáć/ á do nich o-
brócić/ choroby/ z przyczyny źimnéy/ á wilgotnéy/ pocho-
dzącé/ iákié wiec flegmá/ po niéy melánkolia/ poſpoli-
ćie czynić zwykłá: ieſli nie ták opánuią ćiáłá/ coby ie do
ſuchot/ á oſtátniéy ſłáboſći przywiodły. A iż tho wzácze- — Gal.Met:m.
ćiu wſzyſtkich lékarſtw bywa/ ábyſmy dożrzeli/ ieſli chory
wytrwa/ á śiły y chęći ile trzebá ma: w Cieplicách thych
niemniéy/ ná to ſye obáczmy/ iż wiec drudzy ná powieść/
áby ſkoſztowáli idą/ dniá pierwſzégo álbo wtórégo/ ieſli

znáczney popráwy nieczuiąc/ ná óné/ z których powieśći
tám przyszli/ nárzékáiąc/ dáléy ich vżywáć niechcą: álbo
ieśli siły niémász/ wnet omdléwáią/ álbo vpadáią. Co
śye zá włásnośćią wód tych wiec dźiéwa. bo ácz są tákie/
że oćiepláć á wysuszáć ćiáło powinné/ wszákóż kiedy słá-
by siedźie / niepomáłu go słábszym vczynić mogą: álbo
ieśli był nieczysty/ á źle do tego zrządzóny/ w gorszé przy-
pádki wpádszy/ vtesknį śye sobie: gdy wodá / ćiáło śśie/
kurczy/ á suszy/ ták iż od skóry do wnetrza/ od wnetrza do
skóry/ popądza á ćiągnie: zstąd ówo bywa/ iż do dni kilku
śiádszy/ świérzb álbo krostj śye wysypą/ j też co wewnątrz
śye kryło/ ná wiérzch wyćiągnąwszy/ wnet chorégo zrza-
śi: álbo czásem ból/ wnetrzé/ y biegunke wzbudźi/ że by
chćiał nabárźiéy/ kończyć niemoże śiedzenia. Nasnád-
niéy tedy do ćieplic obróćiém/ á zá popráwe przyrzeczém
ówym/ którzy co ná wiérzchu máią/ iáko wiec świérzb by-
wa/ krosty/ wrzódy/ fistuły/ róże/ (co erisipelata zowiém) æ-
demata, scyrri, trąd nowo záczety/ dymióná/ wóle/ spársiné
Aegineta lib: wrzody/ zanokczycé/ brodawki/ liszáie/ y inszé wszystki z-
4:c, 1. wiérzchowné plugástwá / kthórych tu miánowáć/ iezyk
nász nieumié: zwłásczá mówie tákie/ które wsobie niemá-
ią/ wielkiégo bárzo zápalenia/ álbo nieśą bárzo glebo ko/
á twárdo we wnątrz: álbo które są ták suche/ że skurze/ iá-
koby blizny przyniówszy/ áni wyćiéc/ áni śye zásuszyć mo-
gą: ále iáko blachy poczérniwszy skóre/ ogniá ráczéy/ niż
wrzodów/ ślad nieiáki máią: których to/ mogąc też co rá-
towáć tákie wody/ ále przedtÿ j wnetrznémi lékárstwy/ y
niemniéy zwiérzchnémi opátrzyć ie trzebá: y to ná bácze-
niu máiąc/ że té rzeczy/ które pochodzą/ álbo zaśiádły in
visceribus/ iáko w mozgu/ w wątrobie/ w płucách/ w śle-
dźiónie/ w sercu/ nieládáiáko/ áni sámé/ áni tho co z nich
pochodźi/ wodam tákowym vstąpić wiec mogą: gdyż wo-
dam Cieplicznym/ zá fundáment kłádźiemy/ áby w nie
bárzo słáby nic wchodźił/ áni żaden táki/ kthóryby miał
wnetrznośći/ to iest/ kthórą z stych cześći przedniéyszych/

bárzo powątloną: z których to káżdy táki/ przez fébry wiec
nieiest: bo iáko sercé/ álbo płucá/ álbo wątrobá/ vłomek
álbo doległość iáką znáczną przez fébry mieć może: Prze-
to żaden z stych/ Cieplicznych wód ná to/ niechay nieuży-
wa: nié/ żecby czásem y gorączki vléczyć niemogły/ gdy- Fallopi.
żeśmy tego widáli niemáło/ że wody tákie pijąc/ álbo po-
ceniém/ álbo womitámi/ álbo vryną/ ćiáło śye czyśćiło:
á ták wstechline/ álbo máteryą gorączki czyniąncą/ wy-
pedźiwszy/ y sámá gorączká/ vstąpić muśiáłá: ále to z przy-
gódy/ á nie włásné lékárstwo osądźić możemy: gdyż káż-
da gorączká ćiáło suszy / y przeciw przyrodzeniu grzeie: á
wody té/ ieśli też moc máią / niegáśić by iéy / ále iesczé
snáść pomnażáćby miáły. Tedy gorączki z inszéy miary y
inszémi lékárstwy léczyć nam potrzebá. tákże choroby/
które to zásiádły wewnątrz w przedniéyszych cześćiách/
rzeczámi włásnémi/ á tém cześćiam sámym należącémi/
wypądzáć bedźiémy. Miéwa kto wielkié głowy záwrá- Sanit: tuende
cánie/ które nie od żołądká/ áni zynąd/ iedno z sámég mo- lib: 1. c: 1. et 2.
zgu osłábienia / á z zebránia plugástw/ w głowie śye w-
miesz káło: máło mu bárzo ćieplice pomogą. Rusza kogo
Kánikułá/ á odrzeczna mowá: nie tą to wodą/ ále czém
inszym rozum mu kieruymy. Ták śiny ówy nád przyrodze-
nié/ káduki/ melánkolie/ y inszé głowné/ co per essentiam
bywáią choróby/ máły wzgląd ná ćieplice máią. Wszá-
kóż/ iest też choréb niemáło/ co z głowy pochodzą/ á ćie-
plicámi hámowáć śye mogą : iáko łupánia / puł głowy
bolenia/ powietrza ruszenié/ skurczenié/ vst/ szyie/ álbo in-
szych członków drzenié: á miedzy inszémi/ to/ co descensámi
wszyscy názywáć zwykli: kthórych to descensów/ kto nie-
zna: álbo który kąt ćiáłá wiec bywa prózen: szyiá/ rámió-
ná/ plecy/ pierśi/ boki/ vdy/ łedźwie/ y wszystki stáwy. tá-
kiém descensam w ludźiach ćielistych / (á pewnie nie w
wywiedłych) bárzo bywáią pomocné/ ćiáło wysusz áiąc/ á
potwiérdzáiąc głowe/ áby śye iuż wiecéy niemnożyły/ á-
zwłásczá niegorące iedno ty co są wolné/ álbo wolno roz

Gal: ſani:tuē. lib.1.c.1.

grzané/ gdyż gorącé bárzo głowę rozpalaią/ á do więt-
ſzych chorób/ nizli piérwſze były/ przywodzić więc zwy-
kły. Daymy tedy tych wód owym nabárziéy/ co máią

Aegineta lib: 4.c.1.

ſkórę po wiérzchu plugáwą/ bądź to będą ſtrupy/ pár-
chy/otręby/ (porriginem zowiém) łupieże/krośty ſuché/
álbo zropióné/ ták w nię wſadzaiąc/ iáko po wiérzchu
ducie puſzczaiąc. Tákże y oczóm niemáło pomogą/ ie-
śli choroby w nich będą zwiérzchowné/ które powiekam/
ſkórze/ á kątóm należą/ álbo które prze wilgotność zby-
tnią z głowy álbo z żołądká/ wzrokowi co ſzkodzą: lecz
ktoby ſłábé z przyrodzenia oczy/álbo owé co kátáráktá-
mi á błónkami porośły/wodą tą léczyć chciał/ y wodzie/
y rádzie/ przygáná rychleyſza/ niż oczóm poprawá. V-
ſzóm tenże pożytek z tych wód dáć ſye może/ gdy w nich
ropá/oſtrupienié/zálężenié álbo głuchość z pełnośći iá-
ka ſye náyduie/ wyſuſzaiąc/á dymów vpleniaiąc: wſzá-
kóż ná kſztałt Fumárol Neápolitáńſkich/dym wthakié
vſzy wpuſzczáć trzebá/ ćiepłą wodę na kámień gorący
leiąc/ á przez Embotum, álbo trąbę z pápiéru vczynióną/
w vſzy puſzczáiąc/ á záraz oleykiem Ruciánym w cebu-
li wielkiéy ná trzónie vſmażónym/meaty záwárté prze-
práwuiąc/ dobrze przedtym ćiáło purgowawſzy. Noz-
drzam nic pożytecznieyſzégo gdyż té ſą iáko vpuſt álbo
rynná po ktoréy wſzyſtka wilgotność ná dół z głowy z-
chodzi/ á tylko ſamégo wyſuſzenia potrzebuie: wſzákóż
będąli tám krośty/łupieże/ mięſo nárośłé/ (Polypum zo-
wiém) Cieplicami rátowáć ſye może. Zębóm y dzią-
słóm/ które zránienié/ nárośćienié/ deſcenſy/ krośty/ o-
słábienie/á wielkié odwildzenié ćiérpią/Cieplice pómoc
mogą: á nietylko wewnątrz vſtá płócząc/ które záwżdy
wilgotné ſą/ á wyſuſzenia potrzebuią/ale y po wiérzchu
twarz/lepiéy niż Pomatá/álbo inſzé łoyki/z króśt/z wą-
grów/ z iágiełek/ z liſzáiów/z grubośći płći/cudnie oche-
dożą. W pierśiach mogą dośiąc phlegmy/co dychawi-
ce/y tchnienia ćięſzkość czyni:ale iż ty rzeczy ſą głęboko

bárzo/

bárzo/ y czáſem z gorączką/inſzém lékárſtwóm polećim:
pátrząc iednák/ ieſli tho Catarrhus co z głowy ſpadáiąc
pierśi obćiąża/ tedy ná głowę ducie puśćić/ á dawáiąc
mu iéy/ kiedy wśiádá/ pewną miárkę wypić/ pómniąc Dioſ:l. 5.c.73
ná to/ że dycháwicznym śiárká wielką pómoc dawa: á
co ieſli to z oſłábienia żołądká á grubośći iego idźie/ te-
go niezániecháć/ gdyż ták pijąc/ iáko y w nich śiedząc/
wiátróm/ ſurowośći/ zgádze/ brzydliwośći/do iedzenia
niechęći/ twárdośći/ſzczkániu/byle piérwéy dobrze prze-
purgowan/á żyły niezáwárté j niezámulóné były ćiepli-
ce pomogą. á to co mówię/dobrze przepurgowan/ná to
ſye niech rozumié/ gdźieby bárzo był plugawy: gdyż ſá- Gal: ſani:tuē: lib:4.c.4.
mé wody śiárczáné z śiebie moc tę máią/áby dołem zżo- Pli.li:31.c.6.
łądká/ y z dróg tych otworzyſtſzych/ plugáſtwá pędźiły: Auicē:3.li:fē:
Támże ſtąd ielitóm/ bądź w biegunce káżdéy/ bądź w 16.ca: de col:
ten czás kiedy robaki ſię w nich zálęgą/álbo kiedy okru- Trallianus.
tny ból koliczny rozpiéra/ták śiedźiéć iáko pić/álbo kry- Scribon:laer:
ſtérę wlać/ nagotowſza pomoc. Tenże żywot ieſli phle-
gmą zbytnią ſye nádmie/á od wątroby zátkány á oſłá-
bióny/ opuchlinę zácznie/ nic miéć nad wodę tę/ y iéy
błotem ćiepłé okłádánié/ lepſzégo niemoże. Sledźióny
y nérek zátkánié/téż do tych wód odeslem: bo ſledźióná
iż odętą/ zátkána/ á ſtwárdźiáłá będźie/wodá ćiepła z-
miękczy/y wyśsie: á ieſli błotem obłożym/ wyſuſzy y do-
brze pośili. A w nérkach kámień/ y phlegmy zátkánié/
popędźić y otworzyć ſye może: y ieſli z przymiotu ropá
przez pendent z nich ćiecze/á z dobréy woléy ſtánowić ſye
niechce/do tego Cieplice nalepſzé: gdyż więc tá chorobá
czáſem áni Sálſą/ áni Drzewem/ vléczóná być niemo-
że: owſzem kiedy bárzo tá to ropá ćiecze/do ſuchot czło-
wieká prowádźi/ rzeżąc pendent/ rániąc pęchérz/á vry-
nę gorącą/ niż iéy ieſt náturá/ czyniąc. Tákże niewiá-
ſtam co może być pomocnieyſzégo: ponieważ do máći-
ce/ iáko do rynſztoku/ wſzyſtko plugáſtwo ſye zćiéká/ á
ſproſną wilgotnośćią ią zámula y oſłábia: która to wil-

gotność

gotność/ieſli co mieśiąc precz wyniść niemoże/wſzyſtki choroby/co ich iedno ćierpią/z ſtego tho początku/przy-dać ſye iém mogą. Przeto Cieplice żyły otworzą/plugá-ſtwá wyſuſzą/mácice vmócnią/y ieſliby rzeczy nad oby-czay tamtedy ćiekły/ſtrawią/y rozpedzą/ kre/ guzy ówé ſproſné/á twárde/ieſli iem zprzodku zábieżém/zmiekczą/ á co nawietſza / płodnieyſzé niż były vczynią: á ówém co wiec donośić niemogą / aby przed czáſem nieporzucáły/ lepiéy niż inſze wſzyſtkich bab párzenia/ predzey rátują. chiragrá/pedogra/ſciátyká/y bolenié członków/ á gdźie lepſzą pomoc weźmie: byle niebyłá zówych záſtárzałych/ co ſye iuż ówo prawie w guzy ſkámieniáłé obróćiwſzy/ z medyká y z ſyropów śmieią: które nietylko tych/ále żadnych czaſów do vleczenia nieznáły: tedy ówá vléczyć ſye może/która ſye niezáſtarzáłá/ ćiáłá niewyſuſzyłá bólem wnetrznośći niepotargáłá/chorégo w melánkolią/á wo-ſtátnią teſknosć niewpedźiłá:gdyż takiéj/ſámo tylko mi-łośierdźie Boże/á nie náſzé ćieplice/dogodźić wiec może.

Horatius.

Wſzyſcy tedy/kiedy te moc Cieplicam przyznawáią vży-wánia ich różné ſpoſóby bacząc/álbo nie ſwego czáſu/al-bo nieták iákoby potrzebá/z niémi ſye obchodząc/wtym podobno grzeſzą/że dobréy rády niewziąwſzy/ ladá iáko ſobie rátunku ſzukáią: Przeto/iż to tym Kśiążkam nale-ży/każdy ſpoſób vżywánia ćieplic/ krótko obaczémy: od tych zácząwſzy/ których w náſzych kráiōch/ nie ták czeſto iáko we Włoſkich/vżywáć ſye ieli/to ieſt/Duciy: które to Ducie/złáćinſkiego/álbo włoſkiégo iezyká/nic inſzego nie ieſt / iedno ſtrumień do głowy przyprawióny/ ták/ áby chó y vśiadł/głowe ſobie śćiérką/álbo recznikiem obwi-nał/á ták ćiáło obróćił/ iákoby zgłowy ten ſtrumień ná mieyſcá gdźie deſcenſy iákie ſą/ſpadał. Siedźie tedy chó-ry / á nád niém drewniány ſzkopiec zákryty / (áby wodá niewyſtygáłá) v dná przewierćiány / gdźie czopek albo rurká/ iáko v hántfoſá (z iákiego ſye w mieśćiech vmy-wáią)wprawióna bedźie/ták áby wody mniéy álbo wie-

céy/ná

céy/ná głowe puſzczáć mógł/ ták ćiepłéy/ iákoby głowy nieobráził:gdyż gorąca bárzo ſzkodźi/á deſcenſow nietyl-ko nie vmnieyſza/ále tém bárźiéy przymnaża:bo iż ty du-cie dla káſzlów á déſcenſów iákichle czyniémy/które wiec z głowy zápalonéy/ á niż trzebá wilgotnieyſzéy/ dróg ó-nych znácznych/ y nieznácznych siedmią/ po wſzyſtkim ćiele ſye prowádzą : tedy wode ták mierno mieć ćiepłą trzebá/iokoby ſye głowá niezápalitá/ ále áby ſye ſkórá y kość(Cránium zowiém)zágrzałá y otworzyłá/y przez fu-gi álbo Commiſſury/wewnątrz wyſuſzáłá/ y potwierdzá-łá : gdźie wprawdźie rozſądku trzebá: gdyż rozmáythé Complexie / rozmáytą ſkórę / záwártą/ álbo otworzóną bárźiéy máią:nád to/látá młodégo álbo ſtárégo: gdyż v ſtárégo nietylko ſkórá y kość/ zroſleyſza/ ále y humory/y głowá źimnieyſza/tedy mu przydźie wodą ták dogodźić/ iákoby ſye źimną nie źiebił/á gorącą deſcenſów niemno-żył. y nád tho ieſzcze/ hántfos álbo ſzkopiec/ tám ták ma być vſádzóny/áby zwyżſzég mieyſcá ten ſtrumyſzczek ká-pał: bo ták y gorąca wodá/przechłádząc ſye bedźie/ y w ſkórze twárdéy/impréze vczyni wientſzą. tákże białégło-wy/ ieſli iem tégo przydźie vżyć/ rozeznáć potrzebá/ aby młodſzéy ſtárégo ſpoſobu/á ſtaréy inſzégo/niż iéy latam przyſtoi/ lékárſtwá niedawano. á ma tá wodá ſpádáć/ tám tą ſtroną od głowy/ gdźie deſcenſy nawietſzé czuie/ to ieſt/ieſli ſzyiá álbo łopátki/álbo rámióná/álbo paćie-rze bolą/ná nie niechay wodá zgłowy ćiecze/y głowie ſá-méy ták to przyſtoſowáć/áby tylko támté mieyſcá/które w niéy bolą temu ſtrumyſzczkowi podległy: á poſpolićie ná ćiemie táką wode puſzczámy/gdy przódek głowy bo-leie/á káſzlóm przyczyną bywa:á miáre bierzem/brzuſzec od którégo ſye dłoń poczyna/nád noſem/á pod czołem w dołku połozywſzy/gdźie śrzedni páleczá kréczy/tám tho mieyſce ſuturam coronalem zowią:przéz które nabárźiéy lé-kárſtwá wſzelákié do mozgu przéydź mogą. Puſzczámy ią téż y nád ſzyią/ná tył głowy/ pomniąc ná to/ieſli pa-

Gale: ſan: tuē. lib: 4. c. 4.

Hipp: de flat.

F ćierze á

ćierze á neruoſę partes, wczém ſye obrażáią/ że z ſtámtego kątá/ po wßyſtkim ćiele idąc / pomóc przynieść mogą: Co ieſli dla vßu/ po ktorey ſtronie głowy puśćiemy/ od rzeczy nie będzie: iednoć przypomnie/ áby to ſtrumień zimny/ áni gorący bárzo niebył/ gdyż obádwá bárzo ßkodzą/ ále iáko nabárziey być może vmiárkowány. Ktemu/ áby niebył wielki/ gdyż dni go vżyć kilkonaśćie/ czáſem też y więcey trzebá : á ktoby chćiał prędko té rzeczy á zuchwále/ iáko náßy czynią/ odpráwić/ á ßkopcem álbo kružem leiąc/ ießcze płat mokry przyłożywßy/ áby tém więcey ſye głowá párzyłá/ wiere álbo o głuchość/ álbo o powietrza rußenié/ álbo o dobrze więtßy niż pierwey miał káßel/ záraz támże przydzie. Przeto wolny to niech będzie ſtrumień/ záwżdy wody wolney/ ktorey/ áby częſto przylewano/ niezániedbáć trzebá: tám/ że ſen rad bárzo przychodzi/ ſtrzedz á wſtrzymáwáć ſye zgołá/ gdyż nád miárę by záßkodził. A iż śiárczáné wody tákim głowam ſą bárzo dobré ſámy przez śie/ wßákoż ówy ktorym ſye krußcu co miedziánego/ álbo żelaznégo / przymießáło / bárziey głowę twierdzą: my do śiárczánych/ ieſli áłunu troßkę/ álbo mchu co ná dębie rośćie/ álbo ſántálów czerwonych przydamy/ á wpłatek vwinąwßy/ w ßkopiec vtopiemy/ bárzo dobrze będzie. Zálecáią wßyſcy/ do thák głów ſłábych/ á deſcenſóm podległych/ proch/ który palą z głów trupich: od czego ieſli ćię pobożeńſtwo będzie odćiągało/ wziąć rogi ieleńié/ y ſtłukßy/ w piecu zduńſkim/ wgárncu zálepiónym ſpálić: tóß ten proch vczyni/ że głowę potwierdzi/ káßlów powśćiągnie/ y ktoreby ſye tám nálázły/ wyſußy/ á roſpędzi. Wychodząc/ ieſli oleykiem różánym/ fiołkowym/ vnguento alabaſtrino, álbo de betonica Fálopiégo/ álbo ktorym inßym námážemy: y to pomoże nie máło: tego oſtrzegáiąc/ áby ći co tę wodę ná głowę pußczáią/ mieli ią w záwoiu: nie mowię o owym/ co go bezecni pogáńcy noßą: ále áby ták dobrze głowá záwinióna byłá/ coby iey wiátr nieoziębiał/ á coby wniey káßlów

niepobudzał: owßem niethylko tám w ten czás/ kiedy v wód mießkáią/ ále y potym dni kilkonaśćie tákié záwiánie noſić/ wßyſcy przykázuią: á ia przydałbym ießcze/ by być mogło/ záwżdy/ gdy głowie nic zdrowßégo nie ieſt/ iáko mieć ią ćiepło. Duciy tych tho tákich vżywáią wedle potrzeby dni kilkonaśćie/ czáſem też y więcey/ począwßy od mniey godzin/ á do więcey ku środku vżywánia/ poſtępuiąc/ tákże od środku do końcá vmnieyßáiąc. A iż przy tákich deſcenſách/ kurcze/ powietrza rußenié / guzy twárdé/ mieyſcá opuchłé/ á náćiekłé bywáią/ té błotem iáko rzeczą pożyteczną/ okłádáć ſye godzi / biorąc ié ná dnie/ wtey káłuży/ z ktorey wypływa ćieplicżna wodá/ y grzeiąc w kotle/ áby ták ćiáło poſtánowiwßy / część ſye boląca okłádáłá. Przeto ieſli to będzie nogá/ w fáſkę/ álbo w drzewiánkę ią włożyć / y błotem ćiepłém nápełniwßy/ nogę do tąd áż przeſtygnie trzymáć: wtym/ to wylawßy/ inßégo co ſye wkótle grzeie przylać: ieſli ręká/ tym że ſpoſóbem: ieſli grzbiet/ korytá podobno potrzebá/ álbo łáźienki wolno ćiepłey. A ieſliby to błoto nie záraz effectu ſwégo pokazáło/ á guzów/ álbo twárdośći tákich nie miękczyło/ máśćiámi iem pómagaymy/ ktoreby nie zápaláły/ á moc do miękczenia miáły: iáko ieſt dialtea, emolliens venetum, de meliloto, oxicroceum, miárkuiąc ie oleykiem fiołkowym/ álbo różánym/ liliowym/ rumienkowym/ migdałowym/ y inßémi: do miękczenia przydawáiąc axungias, medullas, æſippum, bdelium, &c: álbo liñitum, ktoré Montágnáná záléca: á bierze wſye/ Olei Seſamini, Amigdalarum dulcium, ana vnciam ſemis, medullę crurum bouis, adipis caſtrat: ana vnciam vnam, pinguedinis gallinę vncias duas, vitellos oui duos, Croci dragmam vnam, cum aceto, in quo ammoniacũ diſſolutum fuerit, fiat linimentum. Aczkolwiek do tego błotá nie záraz máśći vżywáć trzebá/ gdyż rzecz ieſt pewna/ że przez ſye ſámo bárzo miękczy/ y tákowé twárdośći roſpędza / co o niém y Gálen trzymał mówiąc/ Widziałem w Alexándryiey opuchłé/ y ná boki lewé choré/ ktorzy ziemię z Egi- 9. Simp: mdu

ptu vżywáli/ łedźwie/ vdy/ rámióná/zad/boki/y pierśi námázuiąc/á znáczną pómoc odnoßąc. tymże ſpoſóbem dawné zapalenié/y miekkie odetośći/co ædemata zowią/ że tá źiemiá léczyłá: y owßem mówi dáléy/ znałem niektóré/ktorym gwałtównie hemorhoides zwodniły ćiáło/że ſtąd wielką pómoc ználi: y niektórzy bolące z obyczáiu członki/ tém to błotem vléczyli: co w prawdźie mówi o źiemi Egiptſkiey/wodą Nilową odwildżónéy:ale wßyſcy mieyſcá thego ták vżywáią/ że wód źiemiá ćieplicznych/ nie tém télko od niego wſpomienionym rzeczam/ ale też naiwietßym chorobam/ ktoréby iedno ná ſkórze/ álbo pod ſkórą były/á téy źiemie ćiepło/ albo właſność dośiąc mogłá/znáczną pómoc wezmą:bo kto ſye przypátrzy káłużam śiárczánem/albo gdźie tłuſtość iáka ćieplice grzeie/naydźie tho/że ná dnie ſye zśiada/á z łupieżmi onémi/y iákoby z tłuſtą piáną/álbo z ßumowinámi wypływa/czego żadnéy ſadzawki wodá nie vczyni: gdyż to coby z piaſkiem/ álbo z źiemią iákąle zmießano było/ ná dno vpádáć muśi:á ztych wód/co tłuſtość z ſobą wiodą/ coś tákiego wſpływa/ co iuż ogień ich vwárzył/ á iáko część ſubtélnieyßą y tłuſtßą ku górze wyprowádźił:nieprzepomnieć tu powiedźieć o owéy tłuſtośći/ ktoréy przy Drohobyczy/ná oknißkách/álbo ná bániách/doſyć zbieráią: kthora ſámá z ſyebie ku górze wypływa/á ná wodźie ſie iáko ſmołá zśiádá:rzecz tłuſta/á kroſtóm/świerzbóm/ párchóm/guzóm/y inßém zwierzchownym rzeczam bárzo pożyteczná: rópą támći ludźie zowią: á máło nieſłußnie/bo guzy zmiekczywßy/ łátwie zrópić może: á ieſtli to Aſphaltum/álbo czarna á gruba náphtá/ iam ießcze nie doßedł:to iedno w niéy widzę/że iéy Medicy do miekczenia rzeczy zwierzchownych śnádniéyby vżyli / niżeli lud proſty/co ią wozy máżę:á to dla tego/że rzeczy domowych/ nic ſobie nieważémy/ náwet/ áni o nich wiedźieć chcemy: á ónych czáſów óto to błoto/ co Gálen záléca/z Egiptu do Rzymu koßtem niemálym wożóno / kthóré

wiere

wiere nie wiecéy v nich/niż v nas ládá ktoré z róléy/ważyć mogło:bo ieſli przeto/że Nilus ie kropił/powiem:ieſli Niluſá effekt nie był/iedno płodną rólą vczynić/że v nas ná dobrze gnoynéy/ládá deßcz/gdy ſwégo czáſu przybedźie/tóß podobno ſpráwi: y źiemie gnóyną z ſtámtąd przyniówßy/członki ią choré odwilży. Ale wżdy rychléy ćieplicznéy to daymy/ktorą náturá ſámá vwárzyłá/y nie do czego inßég/iedno do lékarſtw/dobrze zgotowáłá:iáko widźiémy/że piaſek morſki/ſuchy przez ſie będąc/opuchłeli/odetéli/ wyſußyć wiec może: co Sáburratią ſtárzy zwáli. tákże co Gálen powiedźiał/widźiałem kurczem vpádłé/kiedy zá tegóż otrebámi gorącémi obłożeni/ do zdrowia przychodźili. O Pompeiußu/bliżßéy Hißpániéy dźierżawcy / kthóremu gdy pedogry vbłagáć niemogli/ nád zbóżem śiedząc/á gdy ie wiano/pátrząc/nogi w nie wpráwiwßy/prędko bólu pozbył.źiemiá táto niemniéy/ moc te właſnie/albo ießcze trwálßą niż ćieplice máiąc. (Plinius.) okłádáć tedy táką źiemią rzecz bárzo beſpieczna/do ktoréy to źiemie/niektórzy áby tym wietßą moc miáłá/zwykli śiárki/hálunu/álbo iákiéy tłuſtośći przykłádáć:á wychodząc/álbo ią oćieráć chcąc/zá powinną máią/Cérat/ álbo Emplaſtr/ná mieyſcu ktoré okłáda/nośić/ vczyniwßy go z téyże máteriéy/coby miekczyłá/iáko liniment: bo iż to iuż dawno wiémy / że to z iednéyże máteriéy bywa/woſku álbo rezyny przydawßy/zlinimentu Cérot będźie: á iż po błoćie opłókáć ſye trzebá / tedy y tobie wiedźieć też to trzebá/ że tych trzech/duciy/błótá/y wánien/ zaraz vżywáią:bo któżby zbłotá wypłókáć ſye niechćiał: gdyż ſproſna świniá/ y tá tho vczyni. Czynią tedy ták/ dni kilká w wodźie ſye párzą/áby Ciáło omyté/á iákoby kes zmiekczóné/tym śnádniéy błotem okłádáné być mogło. Potym/to błoto kłádąc przez dni kilkánaśćie/ záwżdy w wánnie omywáią/ á z niéy wychodząc/ máśćiámi miekczą/álbo plaſtry okłádáią: dawáiac káżdému tyle czáſu / yle chorobá á potrzebá pokázowáć będźie: iż ieſli

kto deſcen-

kto deſcenſóm zábiéga/duciam godzinę/á płókániu ál-
bo w wodzie śiedzeniu drugą:ieſli deſcenſóm y guzóm á
mieyſcam ſtwárdziałém/y duciam y błotu/potym y ką-
pániu czás rozdzielny dawßy/dogodzić ſye może : á tho
więc naczętßa/że ducie zśiedzeniem w wánnie złączáią:
inßych okolicznośći/ które ſą powinné/ pilno przyſtrzé-
gáiąc: á tego nawiecéy/áby w nich chóry nieuſypiał: bo
iż kąpánie rzecz miła/do tego ćiáłá ſpoſabia:niemniéy
ducia głowę roſpárzywßy / ſen twárdy przynosi. Przeto
ſtrzedz tego co napilniéy trzebá/áby ſen táki więcéy nie-
záwádził/niż óná chorobá/ná kthórą ſye léczy: á ſnu łá-
twie ſye vſtrzeże/ieſli namniéy potráwámi ſye obćiąży:
pewnie wiedząc/ że pokarm ieſt/ którym człowiek mózg
odwilża/á ſpániu pierwßą przyczynę dawa: tedy/ieſli o-
broku vmnieyßy/oſpałość táką od ſyebie odpędzi. Kte-
mu/iż żaden ztych/którzy ná tákie lékárſtwá ſye vdawá-
ią/ ták opuśćiałém nieieſt/ áby przy ſobie záwżdy kogo
dla poſługi niemiał/tento niechay go zábawia/á od ſpá-
nia y myśli melánkolicznych/ ieſli go nádchodzą odwo-
dzi: pomniąc/że ćieplic y łázien wßelakich żaden nigdy
naród nieużywał/iedno dla ochędoſtwá z vćiechą nieiá-
ką/á dla porátowánia zdrowia : ná co ſtárzy óni ludzie
nákłádáli bárzo wiele / áby łázienné álbo ćieplicznė pá-
łace/były co na koßtownieyßé/á co naweſelßé/áby to ro-
ſkoßy/myśli dobréy/á nie fráſunku áni melánkoliiéy ſłu-
żyło:z tąd wonné perfumy/wódki/máśći/łożá/kąpánia/
y inßé nieoßácowáné koßty:iż nietylko to czego záżywá-
li od wymyſłów było/ále śćiány/ y páwyment/perłámi
á drogiémi kámieniami/świétno vſádzili. Dziś/w náßych
kráiách ſproſnych/ieſliby co mogło być koßtu álbo ápá-
ratu/wpoważné obżárſtwo wßyſtko ſye obróćiło/że ći co
do ćieplic iádą/ták ſye ſpoſabiáią/ iákoby co nawięcéy/
á co nawymyślniéy iedli y pili/ tám / gdźie trzeźwośći á
miáry/było naipilniéy: przeto też czáſem miáſto popra-
wy/pogorßenie odnoßą: y nietylko w ſpánié/ále w ćięß-

Balinon mœrorē tollens.

Martialis. Epigram: 1.
Plinius li: 33. ca: 12.
Diapaſmata.

kié cho-

kié choróby/támże czáſem y w ſen wieczny wpadáią.náß
chory niechay trzeźwo á mierno thych lékárſtw záżywa/
mniéy żáłowáć będzie/że ná ten czás przemrze/ ázwłaß-
czá kiedy śiedzi w wodzie: ná wieczerzy y ná obiedzie/á-
by niemiał ieść y pić / co przyrodzenié y nałóg rozumny
pożąda/ trudno tego brónić: ále śiedząc/iáko mówię/ w
wodzie/ niech ſye tego ſtrzeże. co ácz chcą niektórzy fár-
bowáć/że wodá ćiáło grzeie/śsie/y ſußy/tedy ztęg prág-
nienié przychodzi/któręg to niezákropiwßy/gorączká/ál-
bo roſpaleniéby iákié przyść mogło: powiadam ia/ieſli
ćiáło wypurguie przedtym/ iáko to powinien/ prágnie-
nié nie przydzie:á też winá álbo piwá wten czás wlać co
wżołądek nic inßégo niebędzie/ iedno przymnożyć cho-
roby/á przyczynić ſurowóśći wżyłách:ále iáko poſpolićie
czynią/ téyże wody ocukrowawßy puł kwarty/albo tro-
chę więcéy/ wypić nie będzie złe: gdyż ma moc potwiér-
dzenia wnętrza/y żołądek wyczyśćienia:tedy y ćiáło ſye
rychléy otworzy/y vryna puśći. A iż ći wyliczamy ſpoſo-
by vżywánia wód/ té/ wánnę/błoto/ducie/ y pićié/ tedy
ták wiédz/że wpićiu lékárſkim/czeſto bárzo vżywáią ćie-
plicznych/ ázwłaßczá śiárczánych wód/ czáſem ſámych/
czáſem z przyſádą/á nietylko tych czáſów/ ále dawnych/
bywáło to zacné lékárſtwo ná wnętrzné choroby/ które ie-
dno z zámulenia żył á z zátkánia meatów/w pierśiách/
wżołądku/w wątrobie/ w ielitách/ w nérkách/ w moß-
nách/pochodziły : y dziwował ſye Plinius/ że ći zá bárzo
mężné byli miani/co téy wody/ co nawiecéy wypijáli/á
wypijáli iéy ták wiele/że śiedząc odymáli ſye od niéy/ że
nietylko ich twarzy/ále ná pálcách pierśćieni nieznáć by-
ło/co ſye żyły ták bárzo nápełniły/á ſkórá odeláży niewi-
dzeć ia/aby té decoctie drzewá álbo ſálſy/z ynąd pochóp
wźięły/iedno z tąd /iż ſtárzy ná choróby wnętrzné/ wód
tych ćieplicznych bárzo nie máło wypijáć dawáli / mó-
wię nie máło/áż to y wnętrze y ſkórá ſámá otrzymáć iéy
nie mogłá:w którym to pićiu/ kiedy ſye żyły otwórzyły/

Strabo li: 5.
Vitr: li: 8. c: 3.
Aegin: l: 4. c: 1
Alex: Tral: li:
lib: 31. c. 6.

nátura

nátura zwyćiezyłá/ wodá nietylko wielkiemi meatámi/
ále y przez skóre/czyßcząc wßystki żyły/plugástwá różne
zsobą wywodziłá/to co y gwaiak/álbo salsá czyni:iedno
że gwaiak ná łożu/á woda tá wchodzeniu á ciáłá rucha=
niu:gwaiak przez skóre/á woda przez stolec y przez vryne/
gdyż moc ma purgowánia : iednákże wiele rázów y tá
wodá poceniem wychodzi. W Padwi/w Luce/w Sénie/
tych teráznieyßych czásów tymże sposóbem/pić táką wo=
de dawáią/iż sye iéy pácient prawie do woléy nápije/ á=
le nie stákim iáko czásów Pliniußowych zániedbaniem/
bo dać choremu siłá wypić/ y dni kilko áż sye odmie być
wtym/nie bárzo od opuchliny á wielkiego niebespieczeń=
stwá dáleko:owßem teraz/ gdy ią ráno wypije/ ieść mu
niedádzą/áże przezeń przéydzie: ważąc ią/á pilnuiąc te=
go/áby sye wniem niezastánowiłá/bo tym sposóbem/ná=
pełniwßy/á osłabiwßy wnetrznośći/ o wstechłą gorącz=
ke/á o puchline/álbo o mglenie przyść może. Przeto prze=
purgowawßy go dobrze/á meaty w niem zgotowawßy/
á otworzywßy/ sposabiáią go do wody/ná dni dziesieć/
á nawiecéy ná pietnaśćie/od mnieyßéy miáry począw=
ßy/á przyczyniáiąc iéy/ku śiódmému álbo ósmému dnio
wi/co dzień cześć/ták iż od ósmégo zás vmnieyßáć przy=
dzie/ónąż miárkę/którą przyczyniano/áż sye przywiedzie
do pierwßéy : vpátrzywßy miáre/ wedle Complexijéy/
choróby/á potrzeby chorégo:á temu sie dobrze przypátrzy=
wßy/iesli ćiáło po temu ma/iesli żyły przestrone/áby sye
tá wodá w niem zátkawßy w żyłách niezástánowiłá : w
ónych stronach Włoskich/dawáią iéy od kwart pułtorá/
áż do cztérech/snáść czásem y wiecéy: to iest/ kielißków
dwádzieśćiá/iákich cztéry w kwarte/ludziam nikąską w
piciu nie wpráwionym:á co rzeczém/kiedybysmy icy tyle
dáli naßym/co tégo rzemiosłá professią máią:byłoby to
dobrze/ y zwyczáiowi w piciu/ y pełnośći nátur ich do=
gadzáiąc: Piją tedy dniá pierwßégo kielißków ßeść/w
tórégo ośm/ trzećiégo dziesieć/ czwartégo dwánaśćie/

piątégo cztérnaśćie/ßóstégo ßesnaśćie/ śiódmégo ósm=
naśćie / ósmégo dwádzieśćiá / dziewiątégo osmnaśćie/
dziesiątégo ßesnaśćie/iedennastégo cztérnáśćie/dwána=
stégo dwánaśćie/trzynastégo dziesieć/cztérnastég ośm/
pietnastégo ßeść: ták iż do ónéy miáry pierwßéy/ dzień
ostátni przydzie : á iż to miárá wielka kwart pieć/ álbo
kielißków dwádzieśćiá dniá ósmégo/wspomni sobie/że y
wsalsie tyléż/álbo wiecey piją:bo dwá syropy/poránko=
wy/y odwieczorny/trzy kielißki czynią/iesli po vncyy oś=
mi álbo wiecéy liczyć chcemy: á to co ná wieczerzy álbo
ná obiedzie wypije / dobrze wiecéy niż gárniec czásem v=
czyni:co iż nie záraz/tém sye podobno mniéy przykro zda:
tu téż niema być záraz/ále po kielißku/álbo po pułkwa=
rty/gdy Heminám ná raz káżdy wypijáć kazał Aetius/
á hemina puł kwarty/ to iest libre/waży: á iesliby to ko=
mu haust béł wielki/rozdwoić/á Ciátum/co iest kielißek/ lib:11. ca:30.
ná raz wypić:ták iżby przetsie po téy troße/náznáczóną
dniówi miáre/ w godzinie/ á nadáléy w pułtoru wypił:
gdyż y nawpráwnieyßy pijánicá gárniec / álbo kwart
pieć/ ták niesmácznégo trunku/záraz wypić/áby mu sye
żołądek odąć/á do womitu vdáć niemiał/ledwie zmoże:
ácz w prawdzie dnia pierwßégo y wtórégo przy pierw=
ßym piciu/nie bárzo gániem womitu/gdyż żołądek czy=
śći : przeto czynią wiec to czásem / iesli pierwßą ßczérą
wyrzući/drugą mu pić każą: á iesliby téż zwomitem do=
syć plugastw iákich wyßło/po których wżołądku nic nie
było/odpocząć ónégo dniá/á názáiutrz znówu: á iesliby
ießcze womit ták był vpórny/że dni kilko trwáiąc/temu
lekárstwu drógeby zátrudnił/námázáć/fomentowáć go:
á potym bánke niemáłą w dołek ná żołądku postáwić/
á ták go potwierdziwßy/ rózdzielnie mu wode dáć pić /
áby żołądek powoli przymował/á wodné háusty/ieden
drugi potrącał: y czynią to wiec/ kiedy żołądek przymo=
wáć niechce/á wodá w niem stoi/przydawáią do pierw=
ßégo háustu álbo mánny/ álbo siropi rosati solutiui vn=

cią iáką/álbo dwu drágm infuſum ſeni/ álbo ſpēr:hiere drágme/álbo electuarzá którégo/ coby potrzeba pokazá⸗łá/aby ták pierwßy rychło postąpił/ á drugiégo zá sobą prowádził:á ci/ktorich wentrikuł dobrze wypurgowány chciwie wode przyimuie/ y wnet ią ná dół prowádzi/nic niemießáiąc niech sáme piią: ktora to wodá/iż ma sámá zsiebie własność te purgowánia/mało mießánia potrzebuie:wßákóż włożyć cukru garść/álbo iulépku fiołkowégo/ álbo miódku różánégo łyżke/ álbo dwie/ w pierwßy trunek: á vbogi ieśli przyſoli troche/nie będzie od rzeczy.

4 Aphor: 14. Tám/gdy iuż pácient przez godzine odpoczywáiąc sobie wypiie/ chodzić y sobą chwiać mocno powinien/áby sye ciáło rozruchywáiąc zágrzało/meaty otworzyły/á ná dół wody popądzáły : y ma chodzić do tąd/ áż wodá przéydzie wßystká / álbo wżdy przynamniéy wientßa część/ á łátwie pozna/wiele iéy przećiecze/ieśli tego co wypił/y tego co wychodzi/ mierze sye przypátrzy : przeto álbo to w naczyniu mierzą / álbo záraz z thym naczyniém ważą : á iżby iéy thyle kieliszków álbo Kwart wynisć miało/ czásem iest to niepodobna / gdyż ciáło sobie ku posiłkowi/część pewną zostáwić może:iáko też/ieśli wodá zgromádzónych plugástw w żyłach státecznie popędzi/ czásem więcéy nizli wypił/ wynisć może : nie tesklíwie tedy tego czekáć/ áby co dzień ták wiele iéy stolcem á vryną przebieżeć miało/iáko iéy wypił: gdyż y po obiedzie/ y w nocy ćiéc może. A iż też są complexie/ które ćiáło otworzystßé/á do potu skłonnieyßé máią/ v tákich/poceniém pewna część wychodzić zwykłá : niechayże tedy obiad ié w godzin pięć/álbo ßeść po wzięciu/kiedy iuż część więtßa przezeń przebieży:á ná tém obiedzie/niechay potráwy będą wedle potrzeby/byle nie tákie/coby choremu/który sye ná niestráwność léczy/á krwie zepsowánéy popráwić vmyślił więcéy záwádzić nizli pomóc/mogły. pić wino lekkie/álbo piwo do tego/wolno/byle nieprzestąpić miáry. W tém tákowém wód tych vżywániu/obiad bywa tro

che swobodnieyßy niż wieczerza / nie ták iáko w inßym ich vżywániu/á to przeto/iż raz tylko ná dzień piią/a ducży/błotá/álbo siedzenia dwá rázy:ktemu/wieczerza dla tego mnieyßa/ áby sye dobrze strawiłá/ á dla iutrzeyßéy wody picia/żołądká niestráwieniém nic nie zátrudniłá/ gdyż ták tego strzegą/ áby sye nieobćiążył/ále iżby to co weń włożą dobrze strawił:y tego niezániedbywáiąc/áby co dzień stolec iáki/niż pić poczyná vczynił:á iż té wody śiárczáné/tym są nalepßé/ym siárki przy troße háłunu/ álbo soli/ álbo sáletry/ więcéy przymießánéy máią/ y ná wzrok ym sye bárziéy kurzą/ á śmierdzą/ otuche nam że są dobre á mocné podáiąc/ to ná nie wiedzmy/ że máią być támże przy źrzódle ćiepliczném bráné:bo ktoby ie dáleko wieść/ á po godzinach kilku vżywáć chćiał/ trudno ie ták obwárowáć może/áby nie wietrzáły/ á duchów ónych/w tym y mocy/ niegubiły. Przeto czásu vżywánia práwie/wody poczérpnąwßy/ we fláßy álbo w naczyniu záprawiónym ią grzać/y ták ćiepło pić dáć trzebá:strzegąc tego/áby iéy nigdy niewárzono/gdyż wárząc ią/ wßystki dymy co w niéy są nalepßé/vcieką : tedy zágrzać tylko trzebá/y to mówie státek álbo záprawiwßy/ z fláßą/w kociel wody wrzącéy(co duplex vas zowiém)wstáwiwßy : tóż czyniąc/ nietylko téy do picia áby niewezwrzáła/a dymów/álbo duchów swych/niegubiłá: ále y ówéy co w niéy siedzą/áby kociel w którym sye grzeie/możeli być był nákryty. á picié tákowé/ ieśli przezedni/ ieśli co dzień być ma/dysputuią Włoßy: przeto/że niesposobné żołądki/do otrzymánia tákich haustów máią. ále co nam do téy dysputáciiéy: gdy nąßém ludziam nic poćießnieyßégo dáć niemożem/iáko siłá pić : niechayże tedy téy wody piią siłá/co dzień/á nie przezedni:bo ták wczoráyßéy dziśieyßa popądzáiąc / rychléy ćiáło przéydzie y wyczyśći : á wątpić nietrzebá/ że to ßláchetné iest lekárstwo/ iedno iáko w inßych wßystkich/ ták w tém dożrzéć sye potrzebá/áby ćiáło przedtém lekárstwy/y syropy/do⸗ Fallopi c. 11.

brze przepuszczóne było: bo gdźieby miáło być zámulone/
á wodá wćiele zostawszy/ áni sámá wyszłá/ ániby z sobą
plugástw wywiodłá/ kurczóm/ powietrza ruszeniu/ opu-
chlinie/ głowy boleniu/ womitóm / y inszém chorobam/
prędka / á do popráwy nierychłaby sye przyczyná dáłá.
Przeto przypátruią sye dniá pierwszégo / iesli odchodźi/
álbo nie: tákże iutrzeyszégo / y trzećiégo/ iesli áni meatámi
więtszémi/ áni poceniém/ lub wednie lub wnocy/ nieidźie:
á iesli sye w kiszkách/ álbo w zaskórnych żyłách stánowi/
(co kruczenié/ wiátry/ przelewánié/ álbo odećié okáże) pi-
łulkę iedne z scrupułu/ álbo dwie z puł drágmy/ de rhe-
bárbáro/ alephanginam/ álbo ziarnko tureckié/ álbo kry
stére z tákieyże wody dáią: wárząc wniey trzebáli chebd/
skórę bzową/ rádic: cucumer: ásinini: záczym iesliby ieszcze
wynisć niechćiáło/ á ćiáło miáło słábiec/ żywot sye ody-
mác/ głowá boléć/ boki rozbádáć/ á ná gorączkę zánosić/
de Ther. c. 11 co rychléy sye do tego vćiekáią/ co Fallopi zá sekrét ma/
piłulkę iedne ládá z ktorey mássy/ przymieszawszy do tego
granum iedno/ á nawiecéy dwie elatery/ ktore to elateri-
um/ prędko bárzo wypędźi wodę: ále idąc/ vprzykrzy sye
2. Aphor: 52. wnetrzu: tedy tácy/ álbo zgołá tego lékárstwá/ iáko nátu-
rze swéy niesprzyiáynégo/ poprzestawáią: álbo dni kilko
odpoczynąwszy/ do niego sye zás wrácáią: ćiáło/ iesli te-
go potrzebuie/ dobrze z nowu przepurgowawszy. á niedźi-
wuymy sye temu / iż náturze czyiéy może być tho lékár-
stwo niesprzyiáyné/ bywa tego dosyć/ iż iednem to dru-
3. Aphor: 2. gim owo służy: nietylko wlékárstwiéch/ ále wpotráwách/
w czásiéch/ y w inszych co napospolitszych rzeczách. prze-
to/ iż opisuią/ vżywánia wód rozmáite/ nieiednému wszy-
stkié/ ále różném różné/ służyć mogą: temu ducie/ temu ką-
pánie/ á drugiém ten oto pićia sposób: do kthorégo Me-
dyk/ pierwéy chorégo osądźić ma/ y ták zrządźić/ iákoby
w niém effekt vczynić mogły: bo ácz wody ćiepliczné zá-
lécamy/ że są swiete/ pożyteczné/ á wszystkim chorobám
pomócné/ przetsie iednák mogą sye náleść/ ktorém nie zá

wżdy pomó-

wżdy pomógą: przeto Medyk ma obmyslić czás/ kiedy
to pićié nalepiéy dáné być może: complexią/ y látá/ kthó-
rém służy: potym chorobę/ ktorą płókáć trzebá/ dobrze wy
báczywszy. Zda sye tedy przez cáły rok nalepszy czás być
do pićia tákich wód/ Máiówy á Czérwcówy: bo ácz in-
szém lékárstwam Kwiećień też dawamy / ále w nászym
kráiu/ iż iest źimny/ wodam tym/ ledwieby służyć mógł:
gdyż tégo iest potrzebá/ áby kiedy té wody piją/ ćiáło by-
ło ćiepłé/ á ćiáło mówię/ y żyły ták otworzóné/ coby wodá
łátwie przez chorégo przeszłá: owszem iesli nagła potrze-
bá káże/ pićią y w Lipcu/ y w Siérpniu: gdyż Fállopi
żaki swé vpominâiąc/ áby iéy źimie niedawali/ zá potrze- Cap. 11.
bą/ kiedy ináczéy być niemoże/ w kownátách/ álbo w łóż-
nicách ią dáć/ á tám ćiepło miec káże: do czego v nas iz-
dbá/ zgodźiéby sye mogłá: ále iesli powoli/ láto do tego
nalepszé. á miedzy ludźmi/ tákiém to dáć kázem/ coby to
wytrwáli: przeto z stąd sye rozumieć da/ że to dźiećióm
trudno dáć: áczkolwiek Fállopi/ ná biegunki y choroby
insze dawał/ wszákóż wnászym kráiu/ do inszych lékárstw
dźieći obróćmy: á iesliby telko théy sáméy wodźie vfáć
przyszło/ niechay proporcia lat/ do pićia/ y ćiáłá/ y siły ie-
go/ przystosowána będźie: co nie telko w tém/ kiedy/ álbo
iesli to dźiećiam przystoi dáć/ obaczóno być ma/ ále y in-
szém/ ktorzy lat wiecéy niż siły/ á do pićia sposobu/ máią:
Bo wedle tego/ iáko Aetius/ Oribásius/ Aeginetá/ ád vi-
ginti heminas / dawáć ią kazáli: á heminá iest/ iákomći
powiedźiał/ puł nászéy kwarty: to iest/ dwá kieliszki/ co ie
Cijatos/ iákich cztérzy w kwartę/ zwáli: by przyszło wszy-
stkiém dáwáć/ nie doszlibysmy rządu nikąská. tedy to ro-
zumieć ták trzebá/ iż téy wody może sye dáć ták wiele/ ále
co nawientszém y nazgotowánszém ćiáłam. caetera pa-
ria obaczywszy/ á dźiećiam od kieliszká począwszy/ do kwa
rty podobno będźie reduplicatus numerus ich látam:
tákże z stárémi/ nietylko o ták wielką téy wody miárę/ á-
le też o sáméy wody pićié/ nierychło sye stárguiemy/ gdy

 ich ćiáłá

ich ćiáłá wilgotné/á phlegmiſté/siły po temu nie máią.
Przyłączmy tu w ten rząd y niewiáſty/ którém ácz tá wo-
dá z wielu przyczyn/y w wielkich chorobách ſłużyć może/
wßákóż y pić iém tyle/yle ſie nie zuczyły/ y ták niewdzie-
cznégo trunku/ z pracą y z brzydliwośćią by przyßło: nie
żećbyſmy nie widáli doſyć tákich wßétecznic/ co ſye obżé-
ráiąc/y kántóry/y kárczmarze/w piciu przechodzą: ále iá-
ko tákich nie léczém/ták iem opiſáć miáry niemożém: w-
ßákóż/przydzieli białągłowe tákiém pićiém léczyć/mniéy
niż otrokówi/y ſmácznićy przypráwić: káżdému z tych do-
brze ſye przypátrzywßy/ ieſli gorączki niémáß/ ieſli ſye o-
puchliná nie záczetá/y ieſli co nie ßkodzi wtém ćiele/coby
pogorßenié rádczéy/ niż popráwe niosło: gdyż tákié pi-
ćié/nie wßyſtkiém/ ále pewném chorobam tylko/ pomoc
może: á miánowićie tym/przez które ie nátura prowádzi/
płócząc mut/á wßelákié plugáſtwá z żył wielkich: á czy-
ßcząc y mocniąc/wątrobe/piersi/venam cawam/ ielitá/
nérki/y té drógi / które do wyrzucénia plugaſtw właſné
nátura miéć chćiáłá: á iżby gorączce y członkóm drugiém
wćiele pomoc to niemiáło / może czáſem pomoc: ále nie z
ónéy piérwßéy intencyiéy/áni powinnośći/ iedno z przy-
gody/á iáko mówią per accidens: bo iż dla złégo żołąd-
ká głowá boláłá/ wypłókawßy go / á iuż popráwiwßy/
wierze że boleć przeſtánie: tákże ieſli béłá gorączká dla w-
ſtechniénia plugaſtw/á z zámulenia żył/vſtać prędko mo
że / kiedy wodá meaty otworzy/ á óne wſtechline dobrze
wypłókawßy gorączce przyczyne odéymie. Przeto táko-
wégo pićia/vżywáć ſye godzi/(przypomióne/dobrze prze-
purgowßy ćiáło) kiedy piersi phlegmá záieże/kiedy wą-
trobá żyły zámuli/kiedy żołądek odſórowieie/kiedy kißki/
koliká/álbo nérki/kámién/rzezánié/ vryny záwśćiągnie-
nié/popada: kiedy krwáwnicé (hemorrhoidas zową) ábo
ſye zátkáią/álbo názbyt ćieką/á oſobliwie kiedy przez pen
dent/ wnetrzné plugáſtwo zgniło ćiecze. co iż wiec Nie-
wiaſt/iáko y Męßczyzn niemniéy dolégá/które prze głupi

wſtyd/rády zá czáſu ßukáć nie śmićią: Ich to lekárſtwo
niechay będzie właſné/ná chorobe przyrodzóną/kiedy nie
porządnie/kiedy biało/y kiedy názbyt ćiecze/ kiedy máći-
cá wilgotniéyßa / kiedy oſłábiáła/ záczą́ć/ álbo donosić
niemożé/pijąc/ y siedząc/ zá te wode niech Pánu Bogu
dźiękuią. Jednákże ſye vpomnieć godzi/że do tákiégo v-
żywánia/ nie wßyſtkich wód ćieplicznych zálécáć może-
my/ponieważ bywáią doſyć rózné/tedy wapienné/wktó-
rych gips/ołowna przyſádá/rdzá/ álbo żelázna iſtotá/ z-
gołá ich zániecháć: ale siárczáné/ iákie v nas po wielu
mieyſcách ſye náyduią/do tych chorób ſą ták dobré/ iáko
gdzie nalepßé być mogą/gdyż zágrzéwáią/á mierno pur
guiąc potwierdzáią. á co ieſlibj wewnątrz zránienia/gu
zy/ álbo iákie owrzédzenia były/y té/ták pijąc/wewnątrz
iáko po wierzchu fomētuiąc/ roſpędzić/á záwrzéć ſye mo
gą. co widziém pewnie/nietylko wtych co krwią pluią/
álbo krwáwą biegunke/ábo krwáwą vryne pußczáią: á-
le wwielu inßych/którzj wnetrze zátrudnióné máią. przy-
dam do tego/ówém ſie podziwuy/co wóle wgárdlech/iáko
gáydy noßą/że te wode pijąc/guzów ták ßpetnych/kſtałt
człowieczy pſuiących/czeſto pozbywáią: które to guzy al-
bo wóle/ iáko ſą do vleczenia trudné/ wßyſcy wiedzą: że
áni palenié / áni rzezánié / áni máśćiámi miękczącémi
roſpądzánié/pomóc iem co może: przeto/iż bywáią bárzo
z zimnéy/phlegmiſtéy/á kliowátéy máteryéy vczynióné.
v nas wprawdzie w Polßcze/ tych tákich wólów nie wie-
le widamy/chybá zá Sámbór ku Węgierſkiém góram i-
dąc/ poczęśći ſye thákowych náyduie. á zá Drhobyczą v
Grußelnice/ ieſt tákowe źrzódło/ wielkié/ piękné/ z ſkał
wypádáiące/ z ſktórégo kto ſye iedno nápije/ tákowégo
gárdłá łatwie doſtánie. W inßych górnych kráiach/iáko
w Węgrzéch/w Rákuśiéch/w Kárynthyéy/w Sábaudi-
iéy/ około Szwáycer/ około Hißpániiéy/ ad Pyræneos
montes doſyć ich widamy: częśćią że ſye tácy z tákich ro-
dzą/ częśćią że wody zimne á iádowite máią: kthóre oto

Scalig:contra Subtil:Card. wody / gárdłá zrániwßy wpepele pierwey / potym w té
wole zwielkim zeßpeceniém narastáią: á niechći to dzi-
wno niebedzie/ że wodá ten iad ma/ gdyż mnie ówo dzi-
wnieyßa/ co w Kámienicu Podolſkim/ ludzie nátur słá-
bych/ co tám niebywáli/ ochotnie ſye nápiwßy támtecz-
nego piwá/ ták ſye zárażáią/ że ſye iem pod ięzykiem w
wielkich żyłách robáctwo/ kthóré óni pieſkámi álbo ßcze-
nięty zowią/ zálęga: y kiedy ich wczás pieprzem/ imbié-
rem/ y zſolą/ zoctem/ nie wytrą/ bárzo odrastáią/ á snáść y
iézyk gryżąc ßczekáią/ (z stąd ie pieſkámi názwáli:) po-
tym człowieká do głowy záwracánia/ od rozumnéy mó-
wy/ y czego ćieżßégo przywodzą: ná co/ co my rzeczém?
iedno że wodá kámienna/ zimna/ zła/ iádowita/ á włas-
ność wſobie tákową máiąca/ że iéy áni zboże/ áni chmiél/
áni wárzenié wyrzućić niemoże: á co ktoby ießcze ſáme
ſurową pić chćiał? z tąd tedy y wole álbo tákie gárdłá/
Tagaucius li:1.c.13. które telko ſam Król Fráncuſki mocą ſobie (miedzy dzi-
wy inßémi) od Bogá dáną/ poſpolićie w dzién S. Mi-
cháłá/ kiedy zſwym Rycérſkim bráctwem/ Mßéy słucha/
y Sákráment przyymuie/ iáłmużny przédtym dawßy/ y
posty vczyniwßy / dotykáiąc ſyé ná krzyż / á ſwém ięzy-
kiem mówiąc/ Król ćie dotyka/ á Bóg ćie léczy/ w Ko-
śćiele au Fonteinoble vzdrawia. Co áby ták było/ y nie-
przyiaćiele Wiáry Krześćijáńſkiéy przyznawáią mu to.
Comći tu przypomniał / móc wielką tych cieplic okázu-
iąc: która ieſli ták ſproſné gárdłá vleczyć może/ co mamy
rozumiéć o mnieyßych/ á do vléczenia lżeyßych chorobách?
gdyż ie y wyliczyć trudno/ ná które ludzie wielką pómoc
odnoßą: ná czás/ á rządnie vżywßy tego pićia: bo iákopo-
móc porządnie pijącému przynoßą/ ták/ ktoby ſie nierzą-
dnie w nich chował/ nie máłé przypadki po ſobie zostá-
wią: iáko womity/ kurcze/ głowy bolenié/ wnetrza morze-
nié/ álbo rzezánia/ mdłośći/ á wßyſtkiego ćiáłá ostábie-
nié/ ſny niespoſobné/ to ieſt álbo wientßé/ álbo mnieyßé/
niż przyrodzeniu przyſtoią: które to wßyſtki/ iż ſpólné zó-

wémi ſą/ które po siedzéniu w wodách/ téż do siedzenia
nieſpoſobném/ przypadáią / tám ich lékárſtwo opißém:
siedzenié w wodach odprawiwßy/ kthóré iáko ieſt zwy-
czáynieyßé á poſpolitßé/ mniéy nam iego opiſánié zabá-
wy weźmie: gdyż wwánnie siedzieć ieſt rzecz ták łátwia/
iáko która może być z nałátwieyßych: lecz iż iéy wielé ich
nieporządnie vżywáć zwykło/ czego ſye ſtrzédz/ á iáko ſye
w tym záchowáć/ krótko ſye przypátrzmy: od tąd począ-
wßy/ áby ten co do tákich wód iedzie/ myśl/ y ſerce ſwé/
co nabárziéy vſkromił/ y ták ie zrządził/ iákoby w niém
fráſunkowi/ áni myśli niepotrzebnéy mieyſcá nic nieby-
ło: á iáko Braſſáuolus mówi/ ták ſye niechay poſtáno- *Lib:2.ca:6. rub:1.*
wi/ iáko kiedyby do Sákrámentu/ á dáru wielkiégo Bo-
żégo przyſtąpić miał: ták ſercé y ſprawy ſwé ſtánowiąc/
iákoby áni BOgu Pánu ſwému/ áni komu z ludzi/ áni
ſam náoſtátek ſobie / ná reyeſtrze nie zoſtał. potym ták
ćiáło opátrzył/ iákoby z pełném á bárzo plugáwém do
wód tych niejeżdził: ále áby wyczyßczóné/ á co nalepiéy
być może wypurgowané było: bo gdzieby były żéły zá-
tkáné/ krew nieczyſta/ ćiáło wewnątrz plugáwé: iákąby
té Cieplice pomóc przynieść mogły? owßem thén co bét
chór/ álboby w wientßą chorobę wpadł/ álbo miáſto z-
drowia w śmierć. á purgowánia oto troche dáléy miéć o-
byczay bedzieß: którégo ieſli nie siłá potrzebá/ przezedni
raz álbo dwá vżyw. co ieſliby to máło/ ſyropy/ y dwoie/
to ieſt/ przed niémi y po nich purgowánié dawßy/ zrzą-
dziém dobrze ćiáło: á iż krew puśćić/ ieſli látá y zwyczay
porádzi/ ieſt rzecz powinna/ po piérwßém lékárſtwie to
vczynić/ y z niéy przypátrzywßy ſye zbytkowi/ ſyropy ſtá-
nowić/ y dietę ták porządną/ iákoby ſye iedzeniém áni pi-
ćiém/ y przed ćieplicámi/ y w ćieplicách nie grzéßyło: o-
wßem by być mogło/ áby táka dietá béłá / iáko w dzze-
wie/ álbo w ſálsie/ byłoby dobrze: nié/ żeby ták ſkąpa/ ále
áby rzeczy do iedzenia były ná wybór/ do ſtráwienia ła-
twié/ á coby krwie dobréy przymnażáły: gdyż w dzzewie

pijąc ie / ieſt poſiłek z niego ſámégo / do tuczenia ćiáłá nieiáki/ á wwodzie ćieplicznéy/nietylko do pokármu nic tákiégo niemáß/ále ießcze iákoby ßsie/á álimentum ono zewnątrz ná wierzch wyćiąga : z ſtąd y ieść ſye wiecéy chce/y potrzebá/áby hoyniéy kes niż w drzewie/wkuchni wárzono : á bedzieli to ptáſtwo/kury/ćielećiná/kápłon/ nic ſye nád to lepßégo dáć niemoże:ryby/owoce/iárzyny/ przyprawné iuchy/ ná czáſy potomné zchowawßy: gdyż nie ná to záſiadł/áby bieſiedźie/ á roſkoßnému ſtołowi/ ále lékárſtwam y zdrowiu/ten tám czás wßyſtek oddał. Do tego pić co mu nazwyczáynieyßégo/ piwoli/winoli/ bylé to zdrowiu/żołądkowi/ á nie vpićiu/ áni roſpuśćie ſłużyło. wßákóż áby pomniał/że ſye dwá rázy kąpáć ma. obiad niż wieczérza/niechay mnieyßy bywa:á to dla tego/ áby obiádem wielkim/nátury nie obćiążéł / á tym/ czegoby żołądek ſtrawić dobrze niemógł/żéł/y wßyſtkiégo ćiáłá nie zámulił/ á z ſtąd tróſt nie przyczynił/y gorączki ßkodliwéy nie przywiódł. k temu/że zá tákiém nátkániém ſenby mu twárdßy/ niż potrzebá/ przyßedł/ y głowe nápełniwßy fluxy/kurcze/álbo inße bóle by vczynił: przeto lekki/álbo rzekne lékárſki/obiad ziadßy/ wieczerzą niechay troche wietßą ié/byle w czás/áby po niéy nierychło ſpáć chodził: á iżby tylé ná nie nie pił/coby ón zbytek głowy/y ćiáłá/nie obćiążył. A wielé czego ma ná obiedźie/ álbo ná wieczerzy/ziádáć/ wiém że ſą tácy dźiwacy/co pytáć nie przeſtáną : którému pytániu/trudna to/ vczynić doſyć/ ten ſam/y rozum iego/ niech w to potrefuie : gdyż ſye lepiéy ſam ma znáć / y to co mu ßkodźi/ álbo pomaga/ vpátrowáć/ niżli my/co go/póki ſye nam nie ſpowié/ nie znamy: á ieſli tego nie vpátruie/ iedno ták iákoby ná ſort żywie/ wiere ſobie nie praw. trzebá tedy tego/ áby ſye náturze doſyć czyniło/ obroku iéy/ ieſli zbytni/ á záwadza/vymuiąc : á zdrowie y áppetyt ták reguluiąc/ iákoby ſye nic dietą nie obćiążyło áni obrážiło. co narychléy okaže żołądek / ieſli dobrze trawi/

Gal: de loc: af fec: ſimp: cauſis.

ieſli rzygánia/ brzydkośći/ przeléwánia/ odećia/párćia/ ßczkánia/ dymów żadnych nic ma : ieſli chćiwie y ſmácżno pokarm przyymuie/y ieſli ſam co ćiérpiąc/ wątroby ſobą do kłóćia/ do párćia/ do zápalenia/ do żék zátkánia/ do złéy krwie/nie ćiągnie : ieſli téż głowá zá tym nie bywa ćießka/ ßumna/boląca/ ꝛc. czemu ieſli ſye częſto przypátrzyß/nietylko około pokármów ſpoſob/ále y chorób wielu przyczyne/ſnádnie vyźrzeć możeß: którą to dobrze wybaczywßy/ iuż iákobyś nápoły zá wygráną/ á do poratowánia ſye/ nadrożnieyßą dróge nálazł: gdyż odiąwßy ná drugi raz to co záßkadzáło/odiąć ſye chorobá może. Tu tedy wiodąc ćie do Cieplic/ niewiém coby po tym/ rozbiéráć ßéroko / do których/ y iákiéy własnośći / á co pómóc máią : gdyż párticulária o káżdéy chorobie wyrážić / rzecz nád miáre trudna : nie prze to áby choroby/ y ich własnośći / nam wiádomé nie były/ ktemu ábyſmy nie poznali które Cieplice do czego dobre/ gdyż to y od dawnych/y od teráznieyßych Medyków/ná vrząd być vczynióno baczym. lecz iż w káżdéy chorobie przyſádá iáka być muſi/náturze pácyentá który nią choruie/właſna : którey ieſli ná oko nie vyźrzym/trudno ią opiſáć. Wßákóż w tym ſcriptćie/choć ieſt iákoby o wßyſtkich Cieplicach/o Polſkich nawiecéy: które iż/ilé ich widźiém/ śiárczánéy własnośći ſą/ choć iedny bárźiéy niż drugié/ ále máło/ álbo nic/ inßych krußców przymießánégo nie máią. Nié żeby w Polßcze wód inßych niebyło/ gdyż háłunową v Milátycz j v Drhobicze/witreolową v Biecza/y inßych doſyć widzimy: ále mówie o tych co ich ludźie do kąpánia vżywáć ſye ieli/ bądź ná Krepaku w Druzbakowie gdźie ćiepła wodá/bądź v Jáworowá/bądź v Grodká/bądź v Kroſná/ w Mikolnicach przy Trebowli/ w Swoßowicach przy Krákowie wßyſtko to śiárczáné / moc te máiącé/ chorego który w nich śiedźi/ rátowáć/ ćiáło zágrzéwáiąc/ odwilżáiąc/ otwiéráiąc/ zmiekczáiąc/ potym y potwiérdzáiąc. o czym iż

Gal. 1 Simpl. medica; ca: 4.

ſye iuż doſyć mowilo / niewiém co potym / ſpráwę dá-
wáć czemu to czynią: gdyż iuż iákobyſmy pozwolili/ Cie-
plice być lekarſtwo thak wźięté/ że wßyſtkim chorobam
pomaga: á ieſli wßyſtkim/ pewnie z rożnych przyczyn/
y rożne przypadki máiącym: od ktorych widziem choć
De Præſagijs ex pul: ca: VI. drugi vſchnie/ ſkorá mu ſye ſtwárdźi/ żyly ſkurczą/ guzy
ſpieką/ tego wodá siárczana odwilży/ zágrzeie/ otworzy/
y wßyſtkiego tego w nim popráwi: drugi ták wilgotno
śći złych będźie pełen/ iż ſye odąwßy/ á iákoby w trupią
ſkorę oblokßy/ kroſtámi/ albo ropą zgniłą/ oćiekßy/ tam
wyſußy/ że go wodá wyssie/ wytrawi/ á ſkorę mu zawár-
ßy/ zdrowiu/ y krasie pierwßéy/ z podźiwieniem wroći.
A ſpytaß/ co zá moc to w iedney wodźie ták rozna/ otwié
rác/ záwierác/ oſußác odwilżác? to/ że tho co ktoremu
ßkodźiło/ odeymuie/ ciepłá przyrodzonégo w nim wzbu-
dzáiąc/ á meaty w ſkorze otworzywßy/ powoli wyſußá-
iąc/ trawiąc/ á náturę posilaiąc: przeto tákich wod ką-
pánia lécżą/ ácz dźiwné/ á do wyliczánia trudné/ choro-
by/ wßákoż bárzo częſto w piersiach/ w wątrobie/ w żo-
łądku/ w sledźionie/ w ielitach/ w nérkach/ w moßnach/
w niewieścich mieyſcách/ w ſtáwach/ w członkach/ zgo-
łá y w tych wßyſtkich ćiáłá częśćiach/ ktoré iedno porzą-
dnie w théy wodźie nápárzóné bywáią: ták/ iż ſnać cho
roby w ćiele niemáß/ (chybáby iéy przyczyná ludźiém
nieznáióma byłá) ktoreyby tákowé wody/ mowię po-
rządnie przyprawióné/ pomocné nie były: Pomniąc co
Galen powiáda: Ze z tych wod ktoré Cieplicżné zowie-
my/ żadnéy niemáß/ coby ćiáłu ludzkiému záwádźić/ á
1. Sanit: tuen. coby nie kàżda z nich pomocna być miáłá: ná ſtronę o-
wé puśćiwßy/ ktoré ſą bárzo ſmrodliwé/ albo zsiebie iá-
dowite: iákich wprawdźie v nas niemáß/ okrom owéy
co ná Spißu/ ktoréy ſmrod zábija ptáſtwo/ albo bydle
ktoreby iéy iedno vkusiło. Co ſye więc y w ſtudniach głę
bokich przytrafia/ com ſam w Łomźie widźiał: że pier-
wßégo wtory/ wtorégo trzeći wyćiągáć chcąc/ wpoł ſtu-

dniéy

dniéy od ſmrodu omdlewáli y márli. Bywáią też y w
gorący rok ná polách/ á zwłáßczá Podolſkich/ ługi/ y ták
złe káłuże/ że bydło vmarzaią. Mowiem tylko o Cie-
pliczných/ do ktorych chorégo lecżyć ſye prowadząc/ kom-
plexiéy ſye iego przypátrzywßy/ á iuż go przepurgowa-
wßy/ y w dijetę dobrą wpráwiwßy/ obaczmy/ ieſli wą-
troby gorącey/ albo głowy zápalonéy/ albo żołądká ſłá-
bégo: á ieſli iuż purgowániém to ſye pomiárkowáło/ że
go wſadźiwßy/ o gorączkę/ zápalenié/ albo o mdłość nie
przywiedźiém: bo ieſliby wątrobá gorąca tego potrze-
bowáłá/ Cerotum Santalinum iéy dáć/ albo ſámé/ albo
vnguento Roſato/ cum ſucco Abſinthij/ ſucco Endiuię/
Cicoreę/ rozczynióné: tákże ventriculowi/ Ceratum albo
vnguentum ſtomachale Galeni/ bárzo dobré: tákże pro
ſplene ieſli trzebá/ ieſt vnguent. Nérkam/ Olea Viola-
tum/ Roſatum/ Populeũ/ áby tym námázował: á gdźie
iednym członkom o rátunku myśli/ drugich w tym nie-
pſował. Przyßedßy tedy do Cieplic/ to niemnieyßé ſtá-
ránié niechay będźie/ mieyſce ſobie obráć/ áby ná dobrym
powietrzu/ wczás conaylepßy do siedzenia miał: tám
dźień ieden/ albo dwá/ odpocząwßy/ á támtemu wiá-
tru ſye przyvczywßy/ w wodźie w imię Boże vsieść ká-
záwßy ią ná świtániu bráć/ á w kotle nákrytym áby pá-
rá nie wychodźiłá/ grzáć: ſtrzegąc niemniéy tego/ aby
wodá czyſta byłá brána/ to ieſt/ áby iéy nieſplugáwił
nikt/ albo co w niéy nieczyſtégo piorąc/ albo plugáwé
ćiáło w niéy płocząc: nád to/ ieſli deßcz albo iáka nie-
pogodá byłá/ tedy táka wodá zmącóna á zmießána/ nie
ták będźie dobra/ iáko ſámá z ſwégo zrzodłá. Zgrzaw-
ßy ią tedy wolno/ bo wárzyć ſye iéy nie godźi/ áby párá
z niéy/ gdyż w téy párze moc ieſt nawiętßa/ nie wyßłá/
w wánnę czyſtą wlać: y siedzenié ták w onéy wánnie ná
rządźić/ iákoby nie rázem w wodźie ſye zátapiał/ ale po-
ſtáwßy/ potym śiadł: potym boki mácząiąc/ á ſtołká v-
pußczáiąc/ po połgodźiny po ßyię ſye ochynął. A to/ pro-

 ße/ nie-

ße/ niechay bedzie w ćißy: bo iż ći przypominam na piérwßą być pracą/ áby ſobie mieyſce do kąpania obrał/ tedy tákié niechay bedźie/ coby go áni przykry wiátr/ áni déßcz/ áni żadna niepogodá/ dochodźić niemogłá. bo gdźieby tho w namiecie/ pod brogiem/ álbo w chálásu z chroſtu vplećiónym było/ y głowie wiátr z kurzáwą záwádźi/ y wychodząc rozpárzóné ćiáło/ prze ládá oźiebnienié/ przyść o gorączke może. A iż bráć wode o ſłońcá wſchodźieſmy kazáli/ náß chory w ten czás/ z łożá złazßy/ niechay ſye przechodźi/ y ćiáło rozruſzawßy nieiáko zágrzeie: czego ieſli mu bóle iákié/ álbo ſłáboſć nie dopuśći/ niechay ná mieyſce przechaczki/ frykátiy/ á lekkiego chuſtą náćiérániá/ vżywie: y potym ießcze te częśći/ które tego potrzebuią/ námaże. A náturę niechay zvczy/ áby ſye piérwéy záwżdy wypróżniłá: gdyż pełnemu á zátwárdzonému wniść w te wode/ nie ieſt rzecz beſpieczna. Niechże tedy co dźień ráno ſtolec bedźie: czego ieſliby nátura ſamá z śiebie vczynić niechćiáłá/ pomoc iéy trzebá dáć/ álbo czopkiem/ álbo lekką kryſtérą. Czopek może być/ vſtrugawßy korzeń z ćwikły/ y miodem námázawßy/ á poſoliwßy: álbo z ſłoniny/ álbo z mięſá ſolonégo: álbo z miodu ſtwárdzonégo/ z koloquintidą/ álbo z trochą verátry/ álbo Hiery poſypány. Kryſterá z téyże wody/ álbo z poléwki śliwkowéy/ álbo kapłóniéy/ miodu/ oliwy/ po łyżce/ á ſoli káſek przyłożywßy. A ktoby ſye tym brzydźił/ bráć przed obiádem iedne z lekkich piłułek/ z ſkrupułu vczynióną/ álbo de Aloe ſacoterino/ álbo de Rheabarb/ álbo de Hierá/ álbo Aromatick.

Przechodźiwßy ſye tedy/ á z náturą odpráwiwßy/ rowno z Słońcá wſchodem/ álbo troche rániéy/ w wánnę wolno ćiepłą vśieść. á mówię w wolno ćiepłą: gdyż iáko zimna/ ták gorąca/ ćiáłu nie ieſt pomocna: owßem iáko zimna/ ták y gorąca ſkórę zátwárdza/ á gorączkę rozmnaża: á głowá niechay záwżdy ściérką/ álbo tówálą/ záwiązána bedźie: wßákóż to iedno dla wiátru/ bo

Sanitat:tuen: lib:3,ca:8.

bárzo

bárzo ią śćiſnąć/ nie bywa to zdrowo. A śiedzenié támto niech teſkliwé nie bedźie/ ále máiąc przy ſobie kogo/ rozmową iáką miłą ſtráwioné. W tym kiedy wodá przeſtyga/ mieć w kotle pogotowiu drugą: którey przylewáiąc/ oźiebłéy vpußczáć czopem we dno wpráwiónym: á to dno nád korytem/ álbo nád rynną/ ma ſtáć. Tuć ia trudno powiedźieć mam/ wielé godźin z rázu/ y potym/ á iáko czás długi/ w Ciepliczach śiedźieć máß/ ponieważ áni ćiebie/ áni twéy choroby nie znam. wßákóż toć powiém: Że ludźie którzy ſą lat śrzednich/ complexiéy mocnéy/ ná choróby wnetrzné dłużéy śiedźieć máią/ niżli ći co ſłábi/ á którym tylko o zaſkórné rzeczy idźie: gdyż wodá ſkórę łátwiéy zágrzeie/ rozpárzy/ otworzy/ wyſsie/ potwierdźi/ y do popráwy prędzéy przywiedźie. ále owi którym głębiéy choroby wlázły/ tym dłużéy śiedźieć powinni: wßákóż ták/ iákoby ćiáło do teſknośći/ y do zápaleniá/ nieprzychodźiło. A zámiérzáią to więc Medicy mądrzy/ co cómplexiy ludzkich/ choród/ y Cieplic świádomi/ iednému dni dwánaśćie/ drugiému piętnaśćie/ drugiému dwádźieśćiá/ czáſem y trzydźieśći śiedźieć/ właśnie ták iáko w Sálsie/ álbo w gwáiáku: gdyż té lekárſtwá długié powoli ćiáłá álteruiąc/ do tąd máią być dawáné/ áż znáczna popráwá przyydźie/ to ieſt/ że ſye chorobá wypędźi/ á náturá dobrze poſtánowi. W czym bárzo mi ſye nie podoba/ co w Iáworowſkich zá obyczay wźieli/ godźin ſto/ álbo półtorá ſtá/ álbo y więcéy/ śiedźieć vmyśliwßy/ wyśiádáć ie co nárychléy: iákoby owo dźieći kiedy grußki o zakład ziadáią/ które prędzéy áby wygrawáło: y wyśiadáią z rázu przyiechawßy ośm álbo dźieśięć/ pięć ráno/ á pięć przed wieczorem godźin/ do tąd áż liczbę odpráwią: przeto z choroby/ ieſli wielka á do porátowániá nie łatwia/ káżdy pobáczyć/ wielé iéy wód tych potrzebá/ może. A w nię záśiadáiąc/ niechay od końcá ćieńßégo pocznie: piérwéy ráno niech godźin półtory śiedźi/ w wieczór tákże/ náząiutrz troche więcéy/

trzećié-

trzećiégo dniá więcéy/ przymnażáiąc co dźień po trosze/ do thąd/ áż do śrzodku przyydźie: tám ſye pokaże/ ieſli wodá nie mdli/ ieſli króſt vbywa/ á ieſli náturze plágu-ie lekárſtwo: tedy od połowice/ bądź to dniá dźieśiąté-go/ bądź piętnaſtégo/ po troſze vymuiąc/ zás tąż miá-rą áż do końcá przywieść: y tyléż godźin ku końcowi/ iáko z przodku/ śiádáć: tedy chorobá odchodząc/ nátury mniéy ſłábéy nikąſká nie zoſtáwi. A ieſli dni trzydźieśći śiedźiéć będźie/ że tego chorobá potrzebę pokaże/ wyśia-dáiąc z przodku godźin ná dźień trzy/ á pomnażáiąc áż do ßéśći/ półtorá ſtá to przynieśie: á ták przez vprzykrze-nia nátury/ iż áni ſye vteſkni/ áni o żaden zły przypadek przyydźie. A iżby ták wielé/ álbo mniéy/ śiedźiéć miał/ chorobá (iáko mówię) á náturá/ iáko ſye ma do niéy/ pokaże: w czym nie Medyk/ ále káżdy ſobie ſędźią bę-dźie. ácz śiedzą więc drudzy do tąd záwżdy/ áż ſye ćiá-ło dobrze rozgrzeie/ pot z łyśiny póydźie/ á ſkórá ná ręku zmárßczy: ále proßę nie z przodku/ áni v ſłábych/ niech tá próbá będźie: bo/ by młoda zmárſków/ á nie bárzo pełny ſtrumienia z czołá czekáć miał/ długoby śiedźiéć potrzebá: przeto látá/ chorobá/ á śiłá/ w wodách tych śiedzeniu/ ſnádnie miárę poda. A ia proßę áby to było nie znagłá/ ále od máłá począwßy/ záwżdy co przydá-iąc/ tedy łatwie vhámowáć á odiąć/ ieſliby co z tego nie ſpodźianégo przyßło/ możem. Wyßedßy tedy z wánny/ niech ſye dobrze odźieie/ y ták ćiepło wodą rozpárzony/ záraz do łóżká ßedßy/ położy y nákryie: áby ſye duchy wzruβone vſpokoić/ á ćiáło rozgrzane zápoćić mogło. w tym ieſli ſen przyydźie/ tę godźinę/ álbo dwie/ przeſpáć ſye może/ ponieważ ráno wſtał/ á niedoſpał: á tego po-trzebá/ áby tylko ſye ná noc chowáiąc/ po obiedźie nie ſpał: á doſpáć iáko potrzebá/ gdyż ſen ſprácowánem ćiá-łam pośilenié dawa: po téy to godźinie ábo dwu otár-ßy ſye z potu/ á dobrze oſußywßy/ niechay ſye vbierze/ á ná nabożeńſtwie ſwą godźinę wedle zwyczáiu ſtrawiw-

ßy/ to czego mu napilniéy/ byle okrom kłopotu/ ſpráwu-ie. Pozwaláią tu ſwobodniéy á otworzyśćiéy/ niż w in-ßych Lékárſtwách/ wiátru záżywáć/ przeto podobali ſye chodźić/ ſnáć y pſy po polu pießo/ álbo ná koniu/ gonić: bylé tho przez prace wielkiéy/ á w pogodę było/ może. W godźin cztérzy po kąpániu/ coby przed południém/ obiad ſwóy ieść: ná który to obiad/ iuż niepowtorzę/ ále twéy dyſcrecyéy polécę/ co przyrządźić trzebá: gdyż żá-den ták w rozum vbogi nie ieſt/ áby niewiedźiał czym náturę contentowáć/ á czym ią obrážić może: doſyć to co mówiém/ że rzeczy máią być do ſtrawienia łatwié/ á coby ſye w krew nalepßą obróćiły/ przy piwieli/ przy wi-nieli/ bylé wedle nałogu/ á przez obráženia zdrowia/ y ták ſkrómnie/ iákoby ſen żaden po obiedźié nie był: ná mieyſce którégo pozwalamy owę godźinę ſpáć/ która po ránu z wody wyßedßy/ poceniu á odpoczywániu ſłużyć ma. Po iedlé w godźin ßeść/ znowu zás záśieść ma: co będźie iákoby przed ſłóncá zachodem godźin pięć/ álbo namniéy cztérzy/ y w tenże czás wodę bráć muśi/ która iuż thák dobra być niemoże/ iáko óná świtánna/ przeto téż po obiednié śiedzenié nie bywa thák długié: gdyż y ćiáłá w ten czás dla gorącá mdleyßé/ y wody bárzo ſłáb-ßé/ że łatwiéy wietrzeią/ á párę ſwą precéy trácą. Pośie-dźiawßy tedy godźin półtory/ álbo dwie/ tákże w ćißy zgłową nákrytą/ wodę odmieniáiąc/ á nikąſká nieſpiąc: ieſli ſmród śiárczány álbo párá óná ßkodźi/ kobiercem nákrywßy/ á głowę iéy obróniwßy/ wyniść y oſußyć ſie/ y ná łóżku pół godźiny odpocząwßy/ godźinę przed za-chodem/ troßkę hoyniéy niż był obiad/ wieczérząć: tám możeli być muzyká álbo myśl dobra/ niechay będźie: bo tą/ kto ſye kiedy zepſował: okróm ówych co do tańców á inßéy roſpuſty pochóp biorą. A iż noc do ſpánia tákie-mu należy/ wierzę że go ſprácowánié onégo dniá do ſpá-nia vpomni. Przeto ieſli żonę do poſługi przywiózł/ nie-chay ią łóżko rozgrániczy: gdyż do nocnych potrzéb/ ná

ten czás przez vłómku zdrowia/ służyćby nie mogłá: ponieważ y poty/ y wodá/ y dijetá/ ćiáło dosyć sprácuie: lecie ktemu/ kiedy sámo gorąco nie vmié iedno ćiáło otworzyć/ duchy rosprószyć/ á bárzo siły vmnieyszyć. Bywa też to często/ że ci co wychodzą z wánny/ iesli sye słábszémi czuią/ chłodną wodą oblewáć sye kążą: co od owych máią/ co z łáźniey wychodząc/ tym sye potwierdzáią. ále tu co po tym ∴ gdyż nie wánná tego lékárstwá/ ále pocenié ná łóżku/ dokończyć powinno: tedy owi mędrszy/ co Epithemá ná sérce wziąć/ álbo sye wódką Różáną pokrópić kążą: y czásem iesli tákie rospalenié będzie/ że y głowę/ y członki insze/ wódkámi kropiąc/ duchy wsie wracáią/ nie od rzeczy czynią: námázuią drudzy y grzbiet y pacierze wszystki/ oleykiem różánym/ fiołkowym/ álbo którym inszym/ nie máło potwierdzi: y iesliby sye im do mdłości zánosiło/ mieć Morselle w gárści/ vczynióné ex speciebus diamargl frigidi/ ex aromatico rosato/ electł de gemmis/ álbo Conserue/ z tych którą co sercu służą/ á ochłodzić mogą: przy tym wódki/ prochy/ perfumy/ y coby iedno od mdłości dobré: o czym ná swym mieyscu szérzéy. A iesliby wrzody/ guzy/ fistuły/ rány/ álbo częsci chore potrzebowáły/ ná noc ie Emplastrámi álbo Linimenty opátrzyć: bo ácz wodá sámá przez sye léczy/ y pewną pómoc dawa/ wszákóż iesli ieszcze insze Lékárstwá przystąpią/ prędzéy y znáczniey to sprawić może: iedno ćiáło dobrze przedtym przepurgowawszy/ á porządnie siedząc dijety przystrzégaymy dobréy. A iż to do dijety należy/ co w inszych Nácyach/ á miánowićie w Niemcéch gániém/ w wodźie siedząc winem pełnić/ proszę ia okáż mi wstrzymawáłość áby tám/ gdźie niedobrze przez niéy∴ odłóżmy pićié ná iny czás/ á spráwę z náturą sáméy wodźie poruczmy. á iesliby ták prágnienié dokucząć miáło/ vstá zákropić podobno w tym przyydźie: ácz owych gánić niewiém czemubym miał/ co wchodząc w wánnę/ álbo sye iuż w niéy rozgrzawszy/ téyże wody ocukrowánéy

Plin:li:6,c:31

sye nápiią: gdyż y żołądek/ y nérki/ przeczyśćić może/ y vryny albo potu ták popędźić/ że zá syrup stánie: ale to niech czynią dobrze przepurgowáni/ którzy żeły niezámulone/ wątrobę nie názbyt gorącą/ á ćiáło do potu skłonné máią: co iesli też y Białégłowy vczynią/ wnętrzu ich dosyć rzecz przystoyna będźie: á iż o thym częsta wzmianká bywa/ który czás w rok tym rzeczam nalepszy/ ná prędce odpowiedź: iáko wszystkim lékárstwam którém źimá y kánikułá podeyźrzána/ ale Jesień á Wiósná naprzystoynieysza: wszákóż iż ćieplice/ iáko wszystki wody promienióm á ćiépłu Słonecznému/ są podległy/ Wiosná iém nalepsza: którą tu liczym póty/ póki słońce wzgórę idźie. bo kiedy sye dźień z nocą równa/ á słońce ná zad vchodźi/ párniéy w prawdźie/ ále iuż nie ták gorąco bywa: gdyż y noc iuż dłuższa/ y rossą/ mgłámi/ y z źiemie wilgotnośćiámi smrodliwémi/ sye zátrudnia: w tém iuż wody gorszé: y rzecz pewna/ że do Swiętégo Jana/ czás temu nalepszy/ przyznáć muśiémy: którégo to święto/ práwie więc wten czás przypáda: y ztąd ówy Sobótki/ nocné ognie/ zbiéránia źiół/ y do czárów á bałámuctw bábich kiermász: nié/ żećby per Julium per Augustum/ léczyć sye nie dobrze/ iedno że iuż wody nie ták dobré/ y ćiáłá dobrze mdleysze. Dawszy thedy Julium y Augustū/ iáko czásy gorącé inszemu wczásowi/ przydaymy y Septembrem/ choć Jesieni początek/ temuż gdyż czás nie iest postánowióny: owszem/ iáko Gálen mówi/ owocámi zátrudnióny/ y nieporządnym ćiepłem ták strászliwy iáko Krokodyl/ co płácząc ludźie oszukawa: co widźiém ná oko/ że w południe gorąco/ á w nocy źimno/ przećiwną własnośćią psuie ćiáłá. A w téy wodźie iż sye ćiáłá otwiéráią/ álboby temu pokóy dáć potowi/ álbo ich ták przestrzégáć/ iákoby wolności ónéy Máiowéy nie część/ ále wszytkiéy vstąpić nam przyszło: przeto iesli w Jesieni sye przyydźie léczyć/ wody té iáko táko znidź sye mogą: in Octobre/ in Nouembre/ mówie

4.Aphori:5.

in re rusti,

iáko táko/ gdy to v nas niepogodné czásy. ácz Kolumellá wod in Septembre nabárziéy doświadcza/ ále nie chorób/ áni natur ludzkich: przeto nász chory nie źle sye zrządzi/ ieśli ich przez Wiosnę tylko záżywáć będzie/ dniámi niebrákuiąc. bo ácz tego pilnuią drudzy/ że póki Xieżyc rośćie/ wody bywáią ciepleysze/ y do wszystkiego vżytecznieysze. Ale tę subtylną obserwácyą puśćiem ná stronę: záráżem y z ową/ która do tąd wszystkich práwie przed námi wieków/ nietylko gospodarze/ ále y nawiętsze Philosophy báwiłá/ że rok przestępny bywa ná świećie do wszystkich práwie rzeczy niezręczny: iż pod tym rokiem Białegłowy niepłodnieysze/ ludźie mdléysy/ dźieći nietrwálsze/ choroby częstsze y szkodliwsze/ ptástwo/ bydło/ ryby/ drzewá/ zboża/ ziołá/ sády nievżytecznieysze/ tákże wody Cieplicznę mniéy pomocné/ nietylko nie opuśćili óni stárzy co o Cieplicach pisáli/ ále pilné baczenié ná to mieć kazáli/ áby tego roku mniéy sye do Cieplic ludźi odsyłáło: którym zdrowia popráwá ieśliby sye nie ták/ iákoby trzebá/ zdárzyłá/ áby wymówká roku przestępnégo pogotowiu byłá. A my o tym roku ták wiedzmy: Że to są nam niepotrzebné fántázye/ gdyż tego roku ná Niebie/ áni w Biegách niebieskich niemász/ iedno to sobie ludźie vczynili: co ábyś wiedźiał dowodnie/ otoć krótko powiém. Roku/ iáko zdawna liczą/ iest dni trzy stá sześćdźiesiąt y pięć/ godźin pięć/ minut pięćdźiesiąt y pięć/ secund dwánaśćie/ wedle Ptolomeusá. A wedle Alphonsá/ dni trzy stá sześćdźiesiąt y pięć/ godźin pięć/ minut czterdźieśći dźiewięć/ secund 16: od których Kopernik troszkę różny/ licząc 365/ godźin 6/ minut 9/ secund 29: óny godźiny stáczáiąc/ dźień sye zdał przyrastáć. Co czásu Rzymian ludźie mądrzy óbaczywszy/ áby Rok á w nim czásy y Swiętá nie błądźiły/ ták go obráchowáli: iż dźień ón co zbywał/ co lat kilko był przepletan. y Julius Cæsar będąc człowiekiem vczónym/ wnet po nim Augustus/ postánowili go zá náuką pewną/ y wie-

De Dondis Sauanarola. Brassauolus. Baccius Elpid ianus.

kóm potomnem podáli/ áby Epactá/ Aureus numerus/ Bissextus/ y té Embolismy swą drógą chodźiły: czego iż nam w Krześćiáńskim Kośćiele iest pilniéy/ niż ónym Rzymiánóm było: Stolicá Rzymska/ która sámá w Kośćiele Bożém w kráioch pułnocnych rząd czyni/ świąt/ doroczny obchód/ w Kálendarzu licząc/ y tégo niezániedbáłá/ áby Wielkiéynocy/ święta ták zacnégo/ pod ieden czás záwżdy pamiątká bywáłá: y ná COncilium Nicéńskiém/ które przed dwunaśćią set lat postánowili/ áby záwżdy Luna cztérnasta bywáłá: miárkuiąc z támtégo czásu/ że dwunastégo Kwiétniá/ Aequinoctium záwżdy bywáć miáło: co iáko sye dáleko vniosło/ káżdy snádnie widźi/ że Wielkanoc/ nád ónégo czásu ráchunek/ kilkiennaśćie dni postąpiłá ná zad/ tylko zá ónych drobnych minutek/ ná które óni máły wzgląd mieli/ przyrastániém. Teraz ná tym ostátniém Concilium Trydentskim/ widząc to óni Swięći y vczéni Biskupi/ że Wielkanoc/ nie pod ten czás/ iáko wedle Nicéńskiégo Concilium iść miáłá/ chodźi/ wiedząc że óno Concilium przeklectwo dáło/ ktoby nie wedle ich Dekrétá Wielkiéynocy święćił/ obawiáiąc sye téż/ áby to zá láty ták postępuiąc/ w Láto/ dáleko z Márcá/ nie wyszło/ á błędów odszczepieńskich/ do tych/ co ich iuż y názbyt/ z stégo nie przysiało/ zá stárániém Pij Quinti Papieżá nászych czásów świętégo/ wysádźili ná to ludźi w Máthemátyce vczónych dosyć/ którzyby té minuty zániedbáłé zás w ręce wpráwili/ á Kálendarzá nákierowawszy/ Embolismy/ á té przybysze wyrzućili: czego snádnie doszli/ dni trzynaśćie z stych/ iáko teraz idą/ wyrzućiwszy: od tąd táki rok niebędźie/ áż kiedy pisáć będą/ Anno Domini 2000: á potym/ co sto lat/ ieden ginąć będźie: nie ták iáko teraz co cztérzy bywáły. Tedy násze cieplice téż podobno pod ten czás żadnéy przymówki nie vżywią/ áby miáły odmiánę á niedostátek iáki ćierpieć/ zá tákim Przybyszem/ álbo Rokiem Przestępném: rádczéy bym

Onophrius.

Aloisius lili.

vwierzył/ że pomiérſknienia/ ziemie drżénia/ albo té odmiány/ które iſtotné być widziem/ tákiégo/ co y náßym ćieplicam/ y inßém ná świećie rzeczam / przynieść mogą : Ale to czego ná świećie niémáß / iedno w opiniach ludzkich / iáko záßkodzić ma ? pomiérſknienié/ iż zá káżdą rzeczą/ do których włáſność iego/ Conſtellátia ná ten czás przypadáiąca/ nieśie : vczą/ nietylko w téy Niebieſkich biegów profesſiiéy mądrzy/ ále y effekty wßyſtkim nam świádómé: Także ziemie drżenié/ że przez iákiéy znácznéy á wielkiéy odmiány nie bywa/ y tho nie ieſt táyna : á Cieplice ták odmienić może/ że ſtrugę/ którą ciekę/ przerwie/ y indziéy obróći/ albo do niéy w ónym drżeniu inßą wodę/ która niebyłá ćieplicżna przywiedzie y zmießa: ták iż ónéy/ co byłá zacna wodą/ śiłá bárzo/ álbo czáſem wßtyko weźmie : co niécháyći ſye dziwno niezda/ pomniąc ná óno coſmy wyżßéy powiedzieli/ że ſą wiéczné/ y od wßyſtkich wieków/ ná tychże mieyſcach/ wtéyże własnośći/ ſye náyduią : ieſtći to ták/ że ſą wieczné: ále ziemiá/ góry/ y inßé rzeczy/ á za też nie wieczné ? Wßakóż kiedy drżenié ziemie przydzie/ bárzo té rzeczy odmiénia : czemuż ? czemu to tégo móc/ który ták chce. Z témi fántázyámi/ ieſli ießcze ówe wypędzim / co Aegiptiacas dies ma zá podeyźrzáné / nie będzie od rzeczy : bo by nie co inßégo iém wierzyć nie kazálo/ tedy to że ten Kálendarz wßyſtki pomiéßał/ y precz odrzućił : ktemu/ ieſli w Aegiptćie co Ptolomeußowégo czáſu ważyły/ iáko dziś v nas zá táką odmiáną pod inßym Niebem ważyć máią ? Coby béł v nas gdzie nie dáleko Ptolomeus obſerwowáł/ wierzę żeby náßych rzeczy doléc colé mogły: ále z Aegiptem/ co zá zgodá Pelßce ? gdzie Niebo/ ziemiá/ rzéká/ y wßyſtko ſwégo czáſu/ porządnie / á iáko z réyeſtru idzie/ á v nas rząd ießcze iáko żywo niebył. Nic thedy po téy Philozophiiéy temu/ co ſye w ćieplicách léczyć chce/ gdyż mu to będzie doſyć/ ćiáło dobrze przepurgowawßy/ przy dobréy myśli/ diećie mieyſce dawßy/ rządnie wßyſtkiégo

zážyć/ co ieſli vczyni/ przez wątpienia zdrów znich idąc/ Bogu zá te táſkę dziękowáć nieprzeſtánie. A co ieſliby tám siedząco iáki przypadek nieſpodziany przyßedł/ co rychléy niech go ták rátuie. Ieſli ſye roſpali/ iákóż ieſli ćiáło źle wypurgowáné/ ieſli wątrobá y náturá ku czáſowi/ y wodzie gorąca/ niecháy ſye przypátrzy : ieſli ieſt fébrá/ álbo ieſli niémáß/ niechże kęs wodzie pokóy da : á vſpokoi ſye ták/ áby nic nie czynił/ iedno wczáſu vżył/ nie iedząc áni piiąc / iedno miernie/ rzeczy do ſtrawienia łatwie/ coby ćiáło chłodziły/ á odwilżáły: á wątrobie y ſercu/ niech záraz zábieży / áby ią fomentował/ wziąwßy cicoreę/ endiuię/ acetoſę/ eupatorij/ ana manip: ſemis/ abſinthij manip: vnum/ roſarū rubrū/ violarū/ camomillę/ ana pugillum vnum/ przywárzyć/ y ziółmi témi ćiepło w chuſtę ie włożywßy/ bok práwy wolniuczko nápárzáć: y potym námázáć/ wziąwßy Ceroti ſantalini vnciam vnam/ vnguenti roſati vncię ſemiſſem : fiat linimentum. W tym ieſli ſerce biie/ á bárzo ſye rozgrzało/ też ie ták námázáć : wziąć vnguenti roſati vnciam vnā/ ſpecierū temperatarū pro Epithemate cordis/ dragmam vnam m̄. álbo od wolnieyßych rzeczy począć : wziąwßy wódki różánéy/ borakowéy/ częśći równé/ octu winnégo troche przydawßy : mázáć/ témiż wódkámi y ſkróni ieſli biią. á ieſli to trwáć będzie/ przepurgowáć przydzie/ wziąwßy kásſiéy vncią/ rhabarbari tártego puł drágmy/ álbo ſámégo rhabárū ſcrupułów cztérzy/ ſtárwßy á troßkę cynámonu przydawßy/ wódką borakową/ ßczawiową/ álbo podróżnikową/ roſtworzyć/ á ocukrowawßy/ ćiepło poránu dáć wypić: álbo pulpę tamarindorū ßeść dragm/ rhabarbari drágmę iednę/ fiat bolus. álbo mánnę Cálábrinę iuſculo puli diſſolutę vnciam vnā et ſemis/ Electuarij roſati Meſue dragmas duas / fiat hauſtus. Co ieſli ſye zá iednem przepurgowániém nie vgási / tedy dźień odpoczą wßy/ zás drugi raz przepurgowáć : álbo gdzieby to miáło iść w długą/ ſyropy ráno dáć przez

dni kilko. ℞ Sirupi de cicorea de endiuia ana dragmas
sex / aquarũ cicoreę / endiuię / ana q̃ntũ suff: misce. álbo
℞ Sirupi violati acetosi nenupharini ana vnci: semis /
aquarũ Cordialium quantũ suffi: misce. álbo ℞. Siru-
pi boráginis/ buglosse/ de papauere/ ana vnciam semis/
aquarũ portulacę/ nenupharũ/ ana quantũ suff: misce. do
tych tákich Syrupów / iesli przydamy species diathrion
santalon / álbo diamargarũ frigidi / po puł scrupułu /
sercu y wątrobie pomogą. Do tegóż trzebáli vżyć konfe-
któw/ różánégo/ fiołkowégo/ borakowégo / álbo káżdé-
go z osobná / álbo ie zmiészawszy / będzie dobrze. A iesli
iem też álbo ktorému z nich przydáć chcemy/ species dia-
margarũ frigidi/ aromatici rosati/ ieszcze będzie lepiéy:
ztychże to możemy vczynić morselle. ℞. Spẽrũ diatrion-
santũ/ diamargarũ frigidi/ ana dragmam vnam semis/
aromatũ rosati dragmam vnam/ cum sacharo/ aqua a-
ceto: diss: fiant morselli. vżywáć ich poránu y przed wie-
czerzą. Winá poprzestáć/ potráwy/ coby chłodziły ieść/
ták iáko wgorączce dáiem/ thedy prágnienié y rospale-
nié vstánie: gdyż ná nienic lepszégo niemász / iáko wą-
trobę przechłodzić: á iesli żołądek też przyczynę podał/ lé-
kárstwem go álbo womitem/ przeczyśćić: áby tá Colerá
co we wnętrzu pali / wyrzućić sye mogłá. A iż prágnie-
niu sen sam pewném lékárstwem iest/ stáráć sye oto áby
spał: w tym spániu sámo to zginie przez pracéy. A iesli
by y to trapiło/ że spáć nie będzie mógł/ mieszkánie mu
obmyślić chłodné/ y potráwy / y syropy / y wszystek po-
rządek/ ták iáko w gorączce: á skróni obłożyć wódką ró-
żáną/ grzybiéniową/ z trochą octu: álbo wziąwszy soku
różánégo troche/ białków iáiowych rozbitych dwá/ máku
białégo vtłuczonégo szczubáć/ ná skróni przez chustkę przy-
łożyć: y ná pulsách trzebáli tóż vczynić. Kłądą drudzy
świnié mléko / y bárzo pomócné być powiádáią: my ná
to mieysce wódką różáną rostworzony krochmal: głowy
vnguento populeo álbo rosato nie mážąc: co iesli gorą-

Com:5.Aph: 27.
In 6. de Mor: vul: cap:4.

czká niebróni/ listem grzybieniówym go obłożyć/ y ile rá-
zów sye vpiecze / inszem co raz chłodzić. Tenże list grzy-
bieniówy/ baniówy/ ogórkówy/ babkówy/ szczawiówy/
iesli wwodzie prostéy wstáwiémy/ á nogi/ ábo sámégo w
wánnie omyiém/ rzecz będzie pomocna: á do Oppium/ áż
wćieszkiéy przygodzie póydziemy Nérek y vryny zápa-
lenié/ też w thym bywa/ kiedy kolerá á óné wilgotnośći
gorącé tám tedy sye obróciwszy/ zránią meaty swé/ álbo
więc bárzo zápalą: która to Kolerá / by sye byłá dobrze
wypurgowáłá / tám tedy by byłá podobno nie poszłá.
Przeto iesli sye będzie zdáło wypurgowáć ią/ á drógą in-
szą obróćić/ dawszy sámégo rhabarbarum dragm półto-
ry/ álbo iesli spẽrũ hiere logodij/ ábo spẽrũ catarctici im-
perialis pół drágmy/ do caley rhabarba: przyłożémy: á
wodą Cicoreę álbo endiuię roztwórzémy / będzie dobrze.
á iesli potrzebá okaże/ przez dni kilko mu Syrupki dáć:
Wziąć Sirupum de liquiritia / de papauere / de succo
plantagũ ana vnciam semis/ vczyniwszy decoctũ do ro-
stworzenia ex radicũ cicoreę/ filipendulę/ liquiritię/ ana
vnciam vnam/ maluę/ álteę/ cicoreę/ caudę equinę/ ana
manip: semis: florũ Cordialium/ florũ fabarũ ana pug:
vnum: sem̃ frigidorũ maiorũ et mĩorũ/ ana dragmam v-
nã: colaturę będzie secundũ artẽ vczynionéy/ ná dni pięć
ábo sześć. A Nérki iesli trzebá témiż ziółmi fomẽtowáć/
álbo liniment vczynić ex Cerati Santalini/ vncia vna/
dissoluta olei nenupharini vnci: semis. Albo tégo kro-
chmalu wziąwszy garść / á wódką różáną álbo bábczá-
ną rostworzywszy / miedzy dwiemá płatkámi ná Nérki
przyłożyć/ y wyschnieli to/ drugi raz powtórzyć. Co ie-
śli wánny trzeba/ niech w niéy ziółá będą/ ślaz obóy/ list
grzybieniów/ rumien/ róża/ mákówki/ etcae: á z wánny
wyszedszy/ liniment z máści różánéy / topólowéy / ex in-
frigidante Galeni/ etcae: vczyniwszy/ námázáć. Co iesli
appetit/ á chęć do iedzénia ginie / wzbudzáć ią co rych-
léy: bo iż w wodzie śiedząc/ ćiáło sye niepomáłu prácuie:

iesliby do tego nieiadł / nie ládá vpadek : gdyż wßyscy
prawie/ tam ná chęć do iédłá zdobywáć sye máią : y ná-
práwiwßy ią/ á dobrze trawiąc/ w tém pokázáć/ że iem
Cieplice pomógły : które to Cieplice/ czynią to więc nie-
raz/ że nietylko sye ludziam iesć/ co náturze służy/ chćié-
wa / ale też więc y grubßych y wiecéy potraw / siedząc
w wodzie prágną : co wnich czyni wodá żołądek ssąc /
grzeiąc/ á vmacniáiąc : czásem też / do niego z bliższych
mieysc/ ták wielé humorów słonych á przykrych przywo-
dząc/ iż więtßa niż przyrodzóna do iedzenia/ chęć sye iem
pobudza : co ná tym należy / ábysmy go opátruiąc/ ták
pomiárkowáli/ iákoby óné wilgotnosci/ co y nieporządo-
ną chęć/ y co gorßa / niechęć/ czynią / precz wypurgowá-
li : dawßy mu po wierzchu rzeczy mu służącé : ℞. Oleorum
de menta/ de absintio/ ana vnciam vnam : nucis mo-
scatę/ macis/ligni aloes / ana vnciam semis : cere parum/
misce. ℞. Vnguenti stomachici Galeni/ vnciam vnam /
oleorum nardini/ de menta/ de spica/ ana vnciam semis /
gallię moscatę dragmã semis/ cerę/ qñt. suff. fiat linitum.
álbo cerat. ℞. Oleorum de menta/ de mastiche/ ana vnci-
am vnam / ligni aloes/ macis/ cinam/ spicę/ ana drag-
mam vnam semis/ mentę siccę/ rosarum rubrum/ ana vnciã
semis/ ladani/ storacis liquidę/ ana dragmas tres/ resinę/
cerę/ qñt. suffi. fiat Cerotum. czynią też więc prosty/ wósku
wziąwßy cudnégo / trochą go oliwy rozmiękczywßy / y
przydawßy kminu/ góździków/ kwiátu móßkatowégo /
tłuczónych/ po łócie/ koryándru dwá łóty/ dobrze vmié-
ßawßy ná żołądek kładą : saccum álbo podußeczkę ztegóż
czynią/ vtłukßy tychże korzenia/ to iest/ kminu/ móßka-
tu/ gálgánu/ cynámonu/ cytwaru / tho co sye podoba :
miętki suchéy/ y róże/ czerwonéy/ iákoby wßystkiégo ko-
rzenia połowice : y wóreczek z kitayki ßtepowány czynią/
y czásu potrzeby ná żołądek kładą. A iesliby nápárzenia
trzebá/ biórą mietki/ ßáłwiéy/ piołynu/ sánty/ lebiódki/
oboiéy po gársći / kwiećia láwándowégo / spicánárdo-

wégo/ po

wégo/ po pół gársći/ anyżu/ fenicułu/ coryándru/ poßczu-
bacy / y to zmießawßy w winie álbo w małmázyiéy/ ál-
bo y w wodzie vwárzywßy/ zióła sámé wyżáwßy / álbo
w chuscie/ álbo ták sáme/ ciepło przykładáć / y co kiedy
raz ostydną powtarzáć. A iesli którégo z tych ziół/ co ie
wyliczamy nie dostánie/ máło sye o to frásowáć : niemáß
li wßystkich niech będzie połowicá : niebędzieli ich y ty- Galenus 1. de Sympt: Cásis Aetius li: 9. Cap: 22.
le/ niech będzie tylé piołynu y z mietką : sámo dwoie zá
inße/ żołądkowi wprzygodzie káżdéy stáną : á Thériakę
álbo mitridatum/ stánie w ten czás zá wßystko/ przed ié-
dłem iey pół drágmy álbo mniéy biórąc. Kurcz nietyl-
ko w ćieplicznéy/ ále w káżdéy wodzie rad więc bywa /
przeto / iż sye sam pomócy zwykł domáwiáć/ nieodwło-
cznie dáć ią przydzie/ mážąc nogę álbo mieysce/ które gá-
bą ℞. Oleorum anetini/ chamomelini/ liliorum/ ana vn-
ciam vnam misce. álbo ℞. Oleorum amigdalarum dul-
cium vncias duas/ irini vnciam vnam/ axungię galli-
nę/ vulpis/ ana drag: sex/ medullę cruris vituli/ vnci-
am vnam semis : cerę parum : fiat liñitum. álbo ℞. Vn-
guenti de altea/ quantum sufficit. álbo ℞. Vnguenti de
mucillib: quantum sufficit. álbo ℞. Vnguenti Martia-
ti Aragonis ana vncias duas/ misce: vnguentum de Ci-
clamino. Jesli trzebá mocniéyßych/ gdy nietylko sye no-
gá kurczy ále ćiérpnie/ álbo nie rychło ksobie przychodzi/
do tego służą oleie/ laurinum/ costinum/ lumbricorum/
sampsuchinum/ de behen: Jasininum/ cheirinum de la-
teribus/ de Euphorbio/ de Castoreo. etc. y sádłá álbo tłu-
stośći/ których pospolićie náßy vżywáć zwykli/ iáko dzi-
kiégo wieprzá/ Niedzwiedzégo/ kobylégo/ płócząc ie piér-
wéy/ álbo ták poprostu mážąc. A iż tá áffectia przycho-
dzi w vdy á w kolána nabárziéy/ nietylko mieyscá skur-
czoné mážąc / ále też y krzyżá od którégo thé żéły pocho-
dzą / nie przebáczyć : y gdzieby to długo trwáć miáło/
krystéry z tychże wód siárczánych mu dáć/ wziąwßy wo-
dy trzy kieliβki/ oleyku Liliowégo/ Bobkowégo/ miodu

przáśné-

p z iſnego po dwie łyſzce / ſiárki ſzczubáć / ſoli pół / y ćiepło wlać : w téy tákiéy kryſtérze / ieſlibyſmy ieſzcze chćieli zioła odmiekczáiące wárzyć / iáko ſlaz obóy / noſtrzek / bugwice oboie / máioráne / rumien / etc : ácz to wiec ſámo tylko chuſt zágrzawſzy / á przyłożywſzy / czáſem odchodzić zwykło : a iż táki kurcz / rad wiec przychodzi w záplugáwiónym á źle wypurgowánym ćiele : przeto / áby było przedtym dobrze wypurgowáné / pilnowáć trzebá : obaczywſzy látá / Complexią / y choróby przyczyne : w co podobno bedźie łatwie tráfić / pácientowi ſye przypátrzywſzy / á ná pámieci máiąc lékárſtwá / y ſkutek / iáki czyniwáć wiec zwykli. Kthórą to Complexią / ácz wprawdźie poznáć nie trudno / wſzákóż ábymći krótko przypomniał / nie bedźie nic zdrógi. Chcą mieć trzy ſpoſoby nátur / Complexiéy albo vtemperowánia / á przyrodzonégo poſtánowienia / wkáżdym człowieku : áby inſzy był phlegmátyk / drugi koleryk / trzeći melánkolik : z których káżdy wedle własności Complexiéy ſwéy / ſpráwy / obyczáie / y przypadki miewáć zwykł. Do kthórych / czemu Krwiſtégo / co Sanguineum zowią / nieprzyłączamy / łátwia ſpráwá / iż ten w Cieplicách niéma nic czynić : gdyż / kto ſye wtéy Complexiéy náyduie / po polićie / álbo rzeke záwżdy zdrów bywa : chybá iżby zdrowia nátárgawſzy / dobrą one krew odmienić / á zákáźić miał / y w nie przymnożyć / któréyle z ſtych trzech / phlegmy / kolery / álbo melánkoliéy : záczym przypadki álbo chorobá nie iego complexiéy / ále iuż którego le z tych obyczay w ſie weźmie / á wtym purgowánia y ćieplic potrzebowáć bedźie : nie żeć by y krwiſtemu Cieplice do vżywánia przyść niemogły / wſzákóż mniey niż owym : gdy z ſzczéréy krwie / á z zbytku iéy / té zwierzchowné rzeczy / áni trwáłé fluxy ſye niepokázuią / iedno gorączká á ćiáłá nápełnienié / do czego żyłe otworzywſzy / á krwie téy vpuśćiwſzy / ſamo tylko lékárſtwem ieſt. A chceli ſye też Krwiſty ſkąpáć / á do ochedoſtwá Cieplic vżyć / bedźie mu wolno : wſzákóż iż go

Gálen miedzy inſzémi opiſał / y iáć go przypómnie. Bywa ná wzrok rumiány / włosów kedźierzawych / przyczérzn / kośći / ćiáłá proporciéy / oczu / obyczáiów weſołych / wdźieczny / vmówny / y ieſli chorobá albo látá nie ziely / zdrówy. Phlegmátyk / biały / blady / iáko wódy nálany / włosów przyżółć / álbo biáłokórowatych / proſtych / twárdych / rzadkich / oczu wpádłych przymódrz / máłych niewesołych / zebów żádnych / rzadkich / żeł ćiáſnych / pod ſkórą vtopiónych / mówy álbo głoſu záprzáłégo / nieznácznégo / nie wdźiecznégo / w ſpráwách nie rychły / leniwy / oſpáły : którégo ieſli nic twarz / tedy plwánié ſamo pokaże : táki chorobam rozmáytym / á kroſtóm nabárźiéy podlégł. Koleryk bywa liſowáty / żółty / piegáwy / obróſły / ſkóry rzadkiéy / żeł wielkich / oczu ſrzednich / á poſpolićie zſkrámi grożących / gorący / prędki / popedliwy / nie vſkromióny : ten ácz nie ták choróby długie / iáko phlegmátyk miewa / ále iáko ſam ogniówi coś podobny / ták choróby w które wpada / nagle á zrázu pálić á gorzéć ſye z nim zdádzą : przeto y świerzby álbo záſkórné rzeczy / thym ſye niebeſpiecznieyſzé w niém pokázuią. Melánkolik / czarny / iákoby śiny / ſkryty / ponury / milczący / zámyslóny / ſam czáſem zſobą dyſputuiący / ſuchy kośćiſty / oczu czarnych / ſkóry twárdéy / żeł przéſtrónych / mówy głośnéy / ſpraw rozumu / odpowiedźi / ácz nie rychłéy / ále treſnéy / y vważnéy : tákich choroby nie czeſté wprawdźie / ále trwáłé / y do vléczenia trudné nádchodzą : tákże zwierzchówné ieſli ná ſkóre wylázą / przez pracéy wielkiéy ſpedźić ſye nie dádzą / áni Cieplicam / áni lékárſtwam inſzém. Przeto wypurgowáć ie trzebá co nalepiéy / á ták wnetrznému záplugáwieniu dogádzáć / iákoby ónéy Melánkoliéy źrzódło á fundáment / zewnątrz ſye napiérwéy wywiódł : co ſye ſyrupámi y purgátiámi odpráwić może / ieſlić rozſądek á zwyczay miáre pokaże : bo ácz ſye w prawdźie tu drógá podawa / kthórym cześćiam ćiáłá / w któréy Complexiéy / co ma być dawano :

In Arte parua de temperat.

ále wielé tego doſyć/ ſámá experientia náuczy. Wßákóż iż lékárſtwá wolné pißem/ nie wątpię/ że niedádzą błądzić/ áni w niebeſpieczeńſtwo chorégo wpędzić/ ieſli przy dobréy dziećie ná czás będą dawáné. á ná czás bywáią dawáné/ kiedy wziąwßy pierwßégo dniá lenitiuum ráno: názáiutrz/ ieſli będzie trzebá/ krew ſye puśći. potym té ſyrupy przez dni pięć álbo ßeść / tákże ráno będą dawáné. Po których/ ieſli ſye iuż máteria zgotuie/ purguiące lékárſtwo/ záwżdy ſłußnie iść ma: A to od Phlegmátyká poczniém / ná głowę wzgląd máiąc. ℞ Floris caſſię recens tractę/ dragmas ſex / agarici trocł ſcrupu: duos/ roſati Meſuę dragmas duas: fiat bolus ſacharatus. ℞. Siruporum de Bethonica/ de ſtecade/ ana dragmas ſex/ áquarum bethonicę/ maioranę/ ana quantũ ſufficit miſce: capiat per ſex dies continuos/ donec materia digeratur. ℞. Agarici trociſcati/ ſcrupu: quatuor/ infundātur in oximele per horas duodecim/ rhabarbari dragmam vnam/ in aqua betonicę/ cum ſpicę/ cyperi/ ana granis quinq;: expreſſo/ adde electuarij lenitiui vnciam ſemis/ diaphenici dragmas tres/ ſirupi capillorł venerł / aquę maioranę / ana quantum ſufficit miſce. álbo miáſto téy potiéy pikuły. ℞. Maſſę pillu: de aſſaieret/ cochiarł/ ana ſcrupulos duos/ cum melle roſato/ reforł pillu: numero nouem. Co ieſli chcemy áby té ſirupy álteruiąc/ y máteryą gotuiąc/ záraz co wywodziły/ trzy pierwßé/ dawßy cum aquis/ drugié trzy daymy/ cum decocto iákich kilko v Meſuégo / do tégo własnych ſye náyduie: iáko decoctum ex mirobalanis / decoctum ex ſtecade: vczyy go czterzy wziąwßy/ á ſirupámi osłodziwßy/ wedle zwyczáiu. A ieſli pierśiam pomoc chcemy/ to ieſt/ ieſli około płuc co zálégło á tchnieniu/ álbo káßlowi máteriéy dodawa/ ℞. Floris Caſſię recens tractę/ vnciam vnam/ agarici trociſcati dragmam ſemis/ catacarici imperialis dragmam vnam / miſce: fiat bolus ſacharatus: przed iédłem trzy godziny. ℞. Siruporum

de liquiritia/ de farfara/ violati ana vnciam ſemis / decocti pectoralis quantũ ſufficit miſce: niech bierze przez dni kilko w pół nocy. A chcemyli mocnieyßégo / ieſliże máteria w pierśiách wre/ á z ćięßkośćią ſye vrywa/ daymy ℞. Siruporum de Hiſopo / de praſſio ana dragmas ſex/ decocti pectoralis / quantum ſufficit miſce. Zgotowawßy máterią te phlegmiſtą/ ℞. Agarici trociſcati/ ſcrupulos quatuor/ pulueris ſenę preparati/ dragmam vnam/ infuſa exprimantur/ et expreſſo addantur/ diaſebeſtł vncię ſemis / diacartami dragmas tres / ſirupi violati decocti pectoralis ana quantum ſufficit/ miſce: fiat hauſtus. Albo ℞. Maſſę pillu: de hiera cum agarico / de ſex rebus ana ſcrupulos duos / trociſcł alhañd: grana tria/ cum ſirupo de liquiritia/ reforł pillul: numero ſeptem/ conſpergantur ſpeciebus diaireos: ſumantur poſt primum ſomnum. A iż więc w thych áffectiách phlegmiſtych czáſem nierychło operátiéy vczynią/ thedy niemogąc ſye iéy doczekáć/ godzin przed obiádem dwie/ dáwamy mánny/ álbo cáſſiéy vncią/ cum decocto Capi/ loco iuſculi deterſiui: Czemu téż czáſem/ ſámá poléwká dobrze ocukrowána zdółáć może/ y krom mánny. Sercu ieſliby ćięßkość/ teſkność/ drżenié/ álbo iákié zmélánkoliczenié miáło: dáć ℞. Mánnę electiſſimę vnciam vnam ſemis/ diſſolutę/ decocto florł et frł cordialium/ et colatę. adde Electuarij de Citro ſolutiui/ dragmas duas/ miſce: fiat potio. ℞. Siruporum de pomis/ ſabor regis/ ana dragmas ſex / decoctł florum et fructuum cordialium quantum ſufficit miſce: przez dni kilko / y potym teß co y pierwéy potią. Sacculów/ Epithemata/ inunccyy/ morſellów/ odorata/ y inßych vćiech ſercu nalezących nie zániedbywáiąc. Zołądkowi ℞. Hiere logodion / Triphere Perſicę ana dragmas tres / rhabarbarbari ſcrupulos duos / ſpecierum hierę ſcrupulum vnum / miſce / fiat bolus ſacharatus. ℞. Oximelis ſimplicis/ melis roſati/ ana vnciam vnam/ aquarum mentę

absintij/ ana quantum sufficiet misce: álbo cum decocto Thimi descriptionis Mesuę; bedzie powoli máterią wywodźić. Co/ chcemyli czynić mocniey/ cum eiusdem decocti de Thimo / vnciis quatuor: Siruporum de absinthio / de menta / ana dragmis sex misce. ℞. Electuarij de Hiera simplicis / dragmas quinque / Indi maioris/ hamech/ ana dragmas duas: Sirupi ex pluribus infusionibus rosarum vnciam vnam/ decocti Timi vncias tres et semis/ misce: fiat potio. ábo piłłuły. ℞. Másse pill: mastichinarum/ alephangr. / ana scrupulos duos/ specierum hierę/ scrupulum vnum / cum melle rosato/ reform. pillu: numero septem / sumantur in aurora. W Wątrobie/ iesli phlegmą żeły ma zátkáné / ℞. Floris Cassię recens tractę/ dragmas quinque / rhabarb. elẽssi pulverati scrupulos quatuor: specierum diacimĩ grana sex/ fiat bolus. ℞. Sirupor. de Eupatorio/ de duabus radicibus/ ana dragmas sex / decocti aperitiui maioris quantum sufficit misce: per sex dies. ℞. Catholici vnciam semis/ rhabarb. electissimi pulverati scrupulos duos / Electuarij de psilio dragmas tres/ syrupi de quinque radicibus/ decocti aperitiui/ ana quantum sufficiet misce: fiat haustus. Niewiástam dla zámulónych á zápsowánych mieysc. ℞. Electuarij Elescoph: vnciam semis/ benedictę/ dragmas duas/ rhabarbari scrupulos duos / misce: fiat bolus. ℞. Siruporum de artemisia de rubea tinctor. ana dragm: sex/ decocti aperitivi/ maior. / quantum sufficit misce. ℞. Mannę Calabrinę electissimę vnciam vnam/ benedictę/ rosati Mesuę/ ana dragmas duas; troc. de mirrha scrupulum vnum/ decocti aperitiui / quantum sufficit / misce: fiat haustus. ábo piłłuły. ℞. Másse pill: de opopanace/ de sagapeno/ ana dragmam semis/ specierum hiere/ dragmam vnam/ cum melle rosato malãx: refor. pill: numero vndecem. W tym/ iesli sye potrzebá okaże / inszym porządkiem tho dáć / á nie té z sobą syrupy / iáko my vkázuiem mieszáć/

bedźeto

bedzie tho wolno: bo iż tu vkázuiem iáko tylko głowie/ ábo piersiam pomágáć: co iesli to oboie záraz/ y co z niemi trzećiego álbo czwartego chorowáć bedzie/ przyydzie álbo sye do nawietszego bólu obróćić/ álbo y temu y owemu dogadzáiąc/ syrupów y decoctiy ordinácyą wedle potrzeby vczynić. Tákże Kolerykowi dla głowy/ ℞. Catholici drag: sex/ Rhabarbari electiss. pulverati/ Agarici trociscati ana drag: semis: misce/ fiat bolus sacharatus. ℞. Syruporum de Nimphea/ de Papauere/ de stecade ana vnciã semis/ aquarum cordialium ana quantum suff: misce. á iesli té syrupy purguiące mieć chcemy/ to iest/ iesli prostych zážywszy dni kilko/ drugie kilko áby wywodziły dáwáć chcemy/ decoctum Adianthi/ álbo ex Mirobalanis Mesuę/ dogodzi. ℞. Rhabarbari electiss. drag: vnam semis/ infusum in aqua betonice per horas duodecem/ cum schinanti / spicę/ ana grana quinqz expresso/ et colato adde catholici vnciã semis/ de succo rosarum Catarctici imperialis ana dragmas duas/ Oximelis simplicis/ aquę Endiuię/ Violatę/ ana quantum suff: misce/ fiat potio. Albo Piłłuły/ ℞ Masse pillularũ sine quibus/ Cochiarum ana scrupulos duos/ cum melle rosato reformentur pillule numero nouẽ / capiat post primum somnum. Piersiam/ ℞ Diamannę drag. tres/ diasebesten completi drag: tres/ Agarici trociscati scrupulos duos/ misce cũ sacharo/ fiat bolus. ℞ Syruporũ iuinbini ex pluribus infusionibus/ Violarum ana dragmas sex/ decocti pectoralis quantum suff: misce: capiat post primum somnum. ℞ Diasebesten simplex vnciã semis/ Agarici trociscati scrupulos duos/ Catarctici imperialis dragmas tres/ syrupi Violati / decocti pectoralis/ ana quantum suff. misce: fiat haustus. Albo Piłłuły/ ℞ Massę pillularum aggregatiuarum drag: vnam/ Agarici trociscati drag: semis/ cum melle rosato/ reformentur pillule numero nouem/ sumantur sex horis ante prandium. Sercu/ ℞ Mannę electiss. vnciam vnam se-

L mis

Colerico

mis dissolutę/ decocto puli et colatę /adde Electuarij de
Cytro solutiui/dragmas duas:fiat potio. ℞. Syrupoꝝ
aceti/ cytri/acetositatis limonum/ de succo Boragi/a-
na vnciam semis: decocti floꝝ et fructuum cordialium/
quantum sufficit misce: potia tąż co pierwey. Wą-
trobie. ℞. Rhabarbari electissi. scrupulos quatuor: spe-
cieꝝ de santalo/ grana sex / vini optimi / sacharo dul-
corati/quantum sufficit misce: fiat haustus. ℞. Syru-
porum de Cicorea/ de Endiuia/ de Eupatorio/ ana vn-
ciam semis/ decocti aperitiui maioꝝ/ quantum sufficit
misce. ná kilko rázów. ℞. Rhabaꝝ Electissi: drag: v-
nam semis/ infusum in decocti aperitiui / quañte suffi-
cienti / per horas duodecem coletur/ et exprimatur : cui
adde/ Catholici vnciam semis / de psilio dragmas du-
as/ de succo rosaꝝ/ dragmam vnam/ Syrupi/de Eu-
patorio decocti/ quantum sufficit misce: fiat haustus.
℞. Massę pillulorum de Rhabarbaro/ de Eupatorio/
ana scrupulos duos/ Elaterij gran:vnum/ refoꝝ pill:
numero nouem. sumat in aurora. Zołądkowi/ ℞. Pul-
pę Tamarindorum/ dragmas sex / Rhabarbari/ drag:
vnam/ misce: fiat bolus sacharatus. ℞. Syrupoꝝ a-
cetosi compositi/ vnciam vnam/ Miuę/ Cytonioꝝ/aro-
maticę/ vnciam semis/ Aquaꝝ/ mentę absinthij / ana
quan: suff: misce. ℞. Massę pilluloꝝ de hiera/ stoma-
chicarum/aurearum/ana drag: semis/ cum Syrupo de
menta/ refoꝝ pillu: numero nouem. Rzeczam Nie-
wieściem/ ℞. Electꝝ lenitiui/ dragmas sex/ rosati Me-
sue/ drag: tres/ misce: fiat bolus sacharatus. ℞. Syru-
porum de Fumaria/ de calāto/de melissa/ ana vnciā se-
mis/ Aquarum/Artemesię/Chamomillę/ana quantum
sufficit misce: álbo cum decocto Cicerum. ℞. Massę
pillula: benedictaꝝ/ de aloe/ succo artemesię loto/ ana
scrupulos duos/ de mezereo/ scrupulum vnum/ cum sy-
rupo de artemesia/ refoꝝ pillulę numero vndecem.
Melankolikowi dla głowy/ ℞. Electuarij lenitiui/dra-

Melācolico

gmas

gmas sex/ Rhabarbari scrupulos duos/ Senę praepa-
ratę/dragmam semis/cum sacharo/fiat bolus. ℞. Syru-
porum de lupulo/ vnciam vnam/de stecade/vnciam se-
mis/ Aquę lupuloꝝ / quan: suff: misce. álbo cum deco-
cto/ de Thimo misce. ℞. Massę pillularum/ aggrega-
tiuaꝝ/ indaꝝ/ana scrupulos duos/ cum Syrupo de lu-
pulo/ refoꝝ pillulę numero nouem. Piersiam / ℞.
Mannæ Electiss:vnciam vnam semis/rhabarbari dra-
gmam semis/ cum decocto pectoralis/ quantum sufficit
misce: fiat haustus.℞. Syruporum Carduibenedicti vn-
ciam vnam/de prassio vnciam semis/Aquę Melis:Car-
duibenedicti/ ana quantum suff: misce: álbo decocti pe-
ctoralis/ quantum sufficit. ℞. Mas:pillulaꝝ Indaꝝ/
scrupulos duos / agarici trocꝝ drag:semis/ cum syrupo
de liquiritia/ reformentur pill: numero septem. Wą-
trobie/ ℞. Cassię electiss: recens trac: dragm: sex/rhabaꝝ
drag:semis/ Electuarij de psilio/dragmā vnam/ misce:
fiat bolus sacharatus. ℞. Syrupoꝝ de Epitimo/ vnci-
am vnam/ de Eupatorio/ vnciam semis / Aquę Cicorę
fumariæ/ana quantum suff:misce/álbo cum decocti Eu-
patorij/ Mesuę quantum suffi:. ℞. Massę pillu:de Eu-
patorio/fetidaꝝ/ana scrupulos duos/ de rhabar: drag:
semis/ cum Syrupo de Cicꝝ/ reformentur pill: numero
nouem. Zołądkowi/ ℞. Electꝝ de baccis lauri/ vnci:
semis/Senę praeparatę/drag:semis/hamech/drag: tres/
misce: fiat bolus. ℞. Syrupi rosati ex pluribus infusi-
onibus/ Melissę/ana dragm:sex/ Aquarum Fumiterrę/
absintij/ ana quantum suffi: álbo cum decocti Thimi /
Mesuę/quantum suffi:misce. ℞. Massę pillu: Arabica-
rum/drag:vnam/ex fumaria/drag:semis/ Trociscorum
alhandal: grana tria/ cum oximele/refoꝝ pill: nume-
ro nouem. Sledzionie stwárdziáłey/odętey/ álbo o-
ćiekłym bokóm/ ℞. Electuarij lenitiui/ dragm:sex/ ha-
mech/drag:tres/rhabaꝝ dragm:semis: fiat bolus sacha-
ratus. ℞. Syruporum de Epithimo / de scolopendria/

L ij ana dra:

ana drag: ſex/ aquarũ Thimi Cuſcutę/ ana quant: ſuffi. álbo Syrupus Spleniciis/ deſcriptionis Pedemontani/ cum decocto de Epithimo Meſuę. ℞. Rhabarbari dragmam ſemis/ Polipodij drag: duas/ Cuſcutę/ Epithimi/ ana drag: vnam ſemis/ foliorũ Senę/ drag: vnam/ Mirobolanorũ Indorum/ ſcrupul: quatuor/ infundantur omnia per horas duodecem/ in aqua Meliſſę/ vel in Sero Caprino poſtquę paululum recocta/ exprimantur et colentur: quorum Colaturę adde hamech/ roſati/ Meſuę/ ana dragmam vnam/ Syrupi de pomis/ quan. ſuff. miſce: fiat hauſtus. álbo pill: ℞. Maſſę pillu: de lapide laſuli/ de lapide armeno/ ana drag: ſemis/ aggregatiuarum ſcrupu: duos/ cum melle roſato reforũ pill: numero nouem: conſpergantur ſpecieb: Aromatici roſati. Sercu/ ℞. Mannę Electiſſ: vnciam vnam de Cytro ſolut: dragmas duas/ decocti florũ et frucũ Cordialium/ quantũ ſuff: miſce: fiat hauſtus. ℞. Syruporũ de ſucco Boraginis/ de ſucco Bugloſſę/ ana dra: ſex/ decocti florũ et frucũ Cordialium/ quantum ſufficit miſce. ℞. Maſſę pill: alephanginarũ/ drag: vnam/ ruſi/ drag: ſemis/ Specierũ diambrę/ grana tria/ Cum Syru: Buglo: reforũ pill: numero vndecem. Niewieściém potrzebam/ ℞. Decocti de Epithimo Meſuę/ vnci: quatuor/ benedictę dragm: duas/ dulcoratũ Syrupo de Meliſſa/ miſce: fiat hauſtus. ℞. Syruporum de pomis compoſiti/ vnciam vnam/ de artemeſia/ vnciam ſemis/ Aquarum lupulorum/ cuſcutę/ ana quantum ſuffi: miſce. ℞. Maſſę pillu: de fumaria/ drag: vnam/ ſpecierũ hierę ſcrupu: vnum/ trocũ de mirrha/ drag: ſemis/ cum ſyrupo de artemeſia/ reformentur pill: numero nouem.

Tym ſpoſobem tedy chorégo/ nim do wód przyſtąpi/ możem przepurgowáć/ pilno wybaczywßy/ że té lékárſtwá/ ſą tu/ káżdéy częśći ćiáłá zprzednich ták piſáné/ iż onéy ſáméy tylko właſné ſye być zdádzą: A choróby/ iż ſye ták w człowieku rzadko/ á máłobym nie rzékł/ nigdy nie trá-

fią/ áby złączóné/ á z drugiémi ſpólné/ być niemiáły: Przeto/ twoiemu to rozumowi wßáfunek dawáią/ ábyś álbo ná wietßy ból wzgląd miał/ álbo Lékárſtwá thák mießał/ iákoby ſye y tey y owéy chorobie dogadzáło/ téy nabárziéy zábiégáiąc/ z ktoréyby nagleyßé/ przykrzéyßé/ y trwálßé przypadki wynurzyć ſye miáły. A iż tu wyliczamy ták wielé Syrupów/ Electuarzów/ y Decoctiy/ których podobno drudzy Aptékárze nietylko niémáią/ ále ſnadź áni znáią: czego niémáß/ tego niecháć: á lékárſtwo kthóréby nabliżéy właſnośćią ſiegáło/ ná mieyſce tám tego dáć. gdźie ieſliby ießcze ták niedoſtátek wielki Nas/ álbo od Aptéki/ álbo od Doktorá/ álbo od obóygá odepchnął/ Syrupóm dawßy pokóy/ ſámym Rhabárbárum/ ná raz go biorąc poránu/ iáko czerwony złoty Du cat záważy: álbo ieſli z cáły nie będzie/ ná rozum iáko dwá orzechy leśné/ choć ták połykáiąc ſtuczki/ choć ſtárwßy winem rozmąćiwßy/ á cukrem/ álbo miodem oſłodziwßy/ nie źle ćiáło przepurguiem: kthóré to przepurgowánié/ ieſli rázem iednym ſye nie odpráwi/ niech do trzech rázów przezedni vżywie piłkułek/ co ie Aromaticas zowią/ w pół nocy drágmę álbo ſcrupulów cztéry: de hiera cum Agarico/ foetidę/ de fumo terrę/ aggregatiuę/ cochię/ y inßé/ temuż ſłużyć mogą/ że plugáſtwo z Ciáłá śiłá vprzątną/ á ćiáło do vżywánia Cieplic/ nie źle ſpráwią. A iż naczęſtßa thym ludziam drógá bywa do Cieplic/ którzy po wiérzchu/ kroſty iákié máią/ tedy iem tąż drógą/ iáko y piérwßé lékárſtwá/ dáné być máią: to ieſt/ dniá piérwßégo lenitiuum/ názáiutrz krwie (ieſli látá álbo śiłá pozwoli) pußczenié/ przez dni ßeść potym Syrupy/ á po nich purgátią álbo piłkuły. ℞. Electuarij lenitiui/ drag: ſex/ Rhabarbari ſcrupu: duos/ agarici trociſcati drag: ſemis/ miſce: fiat bolus. Albo ℞. puluerũ ſenę praeparatę/ drag: vnam/ Catholici/ vnciam ſemis/ miſce: fiat bolus. ℞. radicũ aſparagi feniculi/ iringi/ petroſelini/ polipodij/ querni/ galangę/ ca-

lami Aromatici/ ana vnciam vnam/ Bethonicę/agri-
monię/ cuſcutę/ana manipulos duos/ Capillorum Ve-
neris/ Meliſſę/ Thimi/ chamedris/ chamepitꝝ/ Hyſopi/
ana manipu: vnum/ Seminum aniſi / foeniculi / Car-
duibenedicti/ ana drag: tres/ Florꝝ ſtecadis Arabici pu-
gilos duos/ trium Cordialium / ana pugil: vnum : co-
quantur in aquarum ſcabioſę/ fumiterrę/ ana partibus
aequalibus/ donec pars tertia abſumpta fuerit/poſt v-
bi ſubſederint/ colentur: Colaturę vero adde/ miroblrꝝ/
chebulorꝝ/ citrinorꝝ/ indorum/ ana vnci: vnam/foliorꝝ
et foliculorꝝ ſenę/ vnci:vnam ſemis/ Cyperi/ſpicę Celti-
cę/ ſpice nardi/ corticꝝ cytri ſiccorum/ contuſorum/ ana
vnci: ſemis/ agarici trociſ: drag: duas/ Ellebori nigri/
drag:vnam ſemis/ Zinziberis/Cinamomi/ana dra: tres/
infuſa per horas aliquot / additis ſucci fumiterrę depu-
rati/ vncijs quatuor/recoquantur lento igne/colentur/
et clarificata aromatiſentur/ ſpērum aromatici/roſati/
diatrionſantalon/ana ſcrup:duobus: ſeruentur pro vſu.
℞. huius decocti vnci: quatuor/Syruporum de Cicorea/
de Bethonica/ ana drag: ſex/ miſce : per ſex vel ſeptem
dies. ℞. Rhabar: Electiſſ: drag: vnam ſemis/ ſpicę cy-
peri/ ana grana tria/ ſenę drag: vnam/Radicum Elle-
bori nigri/ ac ſeminum/ ana drag: ſemis/ agarici troci-
ſcati ſcrup: duos/ infundantur in ſucci roſati depurati/
et vini aromatici ana qn̄t. ſuf. Colaturæ et expreſſo ad-
de confectionis hamech drag: tres / roſati Meſuę drag:
vnam/ Syrupi de fumoterræ/qn̄t:ſuff: ad dulcoran: fi-
at potio. Albo piłłu. ℞. Maſſę pillul: aggregatiuarꝝ/
de fumo terrę/ana ſcrup: duos/ extractionis ellebori/gr:
tria/ cum melle roſato/ refortꝝ pillulę numero nouem.
Co odpráwiwſzy á dzień odpocząwſzy/ tenże hauſt/álbo
piłłuły powtórz: A iż ieſt rzecz potrzebna y zwyczáyna/
wten czás kiedy ſyrupy kto bierze/ áby nauſeam/brzydli-
wośći/ á oſłábienia iákiego niemiał/ poſiláć ; tedy be-
dzie bárzo dobrze / kołaczki álbo morſelle / dáć mu vczy-

nić / wzgląd máiące ná przednié częśći/ z których ieden
álbo dwá po Syrupie zié/ wwśćiech poki nie ztáią trzy-
máiąc / tháksc ieden álbo dwá / przed obiádem y przed
wieczérzą: które to kołaczki nietylko po ſyrupiech/ ále y
wód vżywáiąc / pomocné być mogą. Czynimyż ie thedy
ták. Głowie ℞. Spetierum Elec: Dianthos / diamo-
ſchi dulcis/diaacori/ana dra: vnam ſem. ſachari/aqua
betonicę diſſoluti/ quantũ ſufficit/miſce : fiant Rotulę.
Pierśiam/ ℞. Diaireos Salomonis/diapenidion/ di-
atragacanti fri: ana dra:vnam ſemis/ſachari/aqua vi-
olata diſſoluti/quant.ſuf.fiant Rotulę. Albo mocniey-
ſzé. ℞. Diahiſopu/Diatamaron/ ana dra:vnam ſemis/
Praſsij/ dragm:vnam/ Trociſcorum/ aliptę/moſchatę/
dra:duas/ ſachari/aqua farfarę diſſoluti/ quantũ ſuffi.
fiant Rotulę. Sercu/ ℞. Diamarg. frig: Diaxiloa-
loes/ ana drag:vnam ſemis/ Diambrę letificantis /ana
drag:vnam/ Sachari/aqua Borag:diſſoluti/ qn̄t. ſuff.
miſce : fiant Rotulę. Albo Ciepleyſzé/ ℞. Electuarij de
gemmis/ diamarg:calidi/ diambrę/ ana drag:vnā ſem.
Trociſcorꝝ de Gallia moſchata/ drag:duas / Sachari/
aqua Meliſſę diſſoluti/quant:ſuffi. addendo aquę Ci-
namomi/vncias duas : fiant Rotulę. Wątrobie/℞.
Diatrionſantalon/diarhodon Abba.ana dra. duas/ Di-
acoſti/dra:vnam/ Trociſcorũ de Capparibus/ de Rha-
bar:ana dragm:vnam ſemis/Aquę Cicorę/ſachari dis-
ſoluti/quant.ſuff.fiant Rorulaę. Albo ℞. Trociſcorum
de abſinthio / dra: tres/ Spērum diarhodon Abb: dra:
duas/ Diacimini/ dra: vnam/ Sachari/ aqua abſintij/
diſſoluti/ qn̄t.ſuff. fiant Rotulę/vel Morſelli. Żo-
łądkowi/ Spērum Electua: diagalangae/diacālti/ ana
drag: vnam ſemis / Pliris arcotici/ Aromatici/ gario-
philati/ ana drag: vnam/cum ſacharo/aqua mentę dis-
ſoluto/ fiant Rotulę. Albo ℞. Specierum/ Aromatici/
roſati/ gāb: diaaniſi/ diamoſchi amari / ana drag: vn:
ſemis/ Sachari/ aqua Bethonicę diſſoluti/ quant. ſuff.

fiant Rotulę. Albo ℞. Specierum/ diatrion pipereon/ di=
acalamenti / ana drag: duas/ granorum Cardamomi/
granorum Paradiſi/ ana dra: vnam ſem: Trocis: de gal=
lia moſcata/ dra: vn: ſem: Sachari/ aqua Meliſſę dis=
ſoluti/ qn̄t. ſuff. fiant Rotulę. Niewiaſtam/ ℞. Spēr.
Diamoſchi dulcis/ dialaccę/ diacucurmę/ ana drag: vnā/
Litontribontis ſcr: duos/ Trociſc/ de lacca/ dra: vn: ſe.
Sachari / aqua artemeſię diſſo. qn̄t. ſuff. fiant Rotulę.
Albo ℞. Spēr. Diacal: Gale: drag: tres/ diamarg: calidi/
dra: vn: Troc/ de mir: dra: tres/ Sachari/ aqua Chamo=
millę odoratę diſſolu: qn̄t. ſuff. fiant Rotulę. Té rzeczy/
ieſli téż mießáć/ á ná kilká mieyſc/ wzgląd miéć przydźie/
ták iáko z inßémi Lékárſtwy / wolno obniść ſye będźie/
gdyż témi Aromaticis Confectionibus/ przeſadźić niko=
go nie możem/ owßem w niedoſtátku / iednéy zá drugą
vżyć/ przygadza ſye częſto / gdyż wßyſtki potwiérdzáią/
á po wielkiéy częśći/ máło nie téß ingredientia máią : o=
króm tego/ że iedné ſą gorącé/ á drugié chłodnieyßé/ ná
co/ ieſliby gorączká byłá/ obeyzrzéć ſye trzebá.
FRANCA/ ieſli co ćieplice pomogą/ wierzę/ że ſye to dá
wno powiedźiéć miáło/ Co ábym ćię tu ſłowy niebáwiąc
odpráwił/ powiém/ że niewielé : Bo iáko to chorobá w
ſobie ieſt wielka / á przypadki rozmáyté wewnętrzu má=
iąca/ ták iéy Cieplice/ zwiérzchównym chorobam naw=
łáſnieyßé/ trudno pomoc máią. Nié/ żećby iéy przypad=
ki niékthóré/ gdyż ich ieſt doſyć / téż z tąd pomocy iákiéy
wźiąć niémiáły/ ále ſámá iéy Iſtotá/ témi ſye wypędźić
nieda. Ponieważ ieſt chorobá przyrzutna/ która zſobą w=
ſtęchline iádowitą nieſie / á Duchy záraz / y krew wßy=
ſtkę záraża : od członków przyrodzónych poczáwßy / y
záraz Wątrobę opánowawßy/ wßyſtki przednieyßé czę=
śći/ zápala y záraża : iáko głowę/ ſerce/ płucá/ żołądek/
nérki/ śledźionę/ ták/ iż wßyſtko práwie ćiáło / iádowi=
tym ſmrodem ziawßy / wnętrznych bólów nie wyliczá=
iąc/ po wiérzchu/ wrzódy/ guzy/ kroſty/ lißáie/ dziury/

przyßczéle/ świérzby/ z wielkim vłomkiem zdrowia czy=
ni. Co gdy ſye iuż bárzo rozkrzewi / z głowy vſtáwicz=
nych deſcenſow źrzódká/ nietylko w mozgu/ wilgotność/
ßum/ głuchość/ záwrácánié/ niepokóy: ále w inßych czę=
śćiách/ áż do kośći/ y ich ßpiku/ iad ſwoy rozmnaża: ſtąd
żołądká nieſtráwność/ do iedzenia niechęć / vſtáwiczné
plwánié / wątroby rozgorzenié / żył zátkánié / wiátrów
rozbadánié/ krwie/ y od niéy nóg/ dłóni/ twarzy/ zápa=
lenié/ do pleć/ do ſtáwów/ do kośći/ do nérek / do mieyſc
przyrodzonych fluxy/ á kto ie wyliczy ? O czym żem in=
ßé Kśięgi nápiſał/ tám ſye to widźieć da/ ále tu powiá=
dam / że tákiém rzeczam Cieplice trudno pomoc máią:
lecz iż chorobę káżdą wedle czáſu á rozkrzéwienia iéy ßá=
cuiem/ tóż we Fráncy obaczmy/ ieſly ieſt świéża/ w czło=
wiecze gorącym/ á niehámownym/ że w niem krew wre/
wátrobá goráiąc przypadki rozmnaża : ktemu że bárzo
głęboko śiedząc/ zwierzchownémi rzeczámi dobyć ſye nie
da / przepurgowawßy dobrze / á krew one kipiącą po=
miárkowawßy/ do mázánia ią álbo do ſálſy/ co ſą dwo=
ie napewnieyßé lékárſtwo obrócmy. A ieſli ieſt ſkromniey
ßą/ że wnętrza/ nie ták bárzo záráziwßy/ tylko ná ſkórę ſye
wydáłá/ á w kroſty/ álbo wświérzb/ nie zbytnie iádowi=
ty/ obróćiłá/ Cieplicámi iéy rátowáć możem: wßákoż nie
z tym vfánièm / áby Iſtność choroby tám tedy wyniść
miáłá / gdyż ták głęboko záśiádłá/ że iéy zwiérzchówné
rzeczy (Mercuryußowi záwżdy exceptią dawßy) trudno
dośiąc máią/ ále té przypadki/ co wyláztly ná wiérzch/
zágrzeią/ rozpędzą/ wyſußą. Pomogą tedy Niewiáſtam
bárzo wilgotnym/ fluxowi owému ſmrodliwému/ przez
pendent ćiekącému/ kroſtam/ lißáióm/ wrzodóm zaſkór=
ném/ deſcenſóm/ boleniu członków/ nieſtráwnému żołą=
dkowi/ y inßym przypadkóm/ ále ták iákoby ſye minerá/
á iéy właſny iad/ właſnémi lékárſtwy piérwéy wypędźił:
bo ieſli my ſkórę odwilżáć ábo ſußyć będźiemy/ á od wą=
troby przez żyły iádu będźie przypływáło/ drażnić choro=

be/ á mordowáć náture będziemy: Jednákże iżeśmy ich niemáło widzieli/ ktorym ná hániebną Fránce Cieplice pomagáły/ nie będzieli inßych lékarstw vżywáć mogł/ á Cieplicam vfáiąc/ tám sye rátowáć chce/ niechay przepurgowány dobrze/ wątrobę/ żołądek/ y mieyscá przednieyße po wierzchu opátrzy/ á rozumnie sye spráwuiąc/ pilno przypátruie/ iesly choroby w Cieplicách vbywa/ álbo nie/ iesly nie/ niech sye indziey vda: á iesli pomoc z nich poczuie/ niech więcey niegrzeßenia przed sye postánowienie wziąwßy/ Páná Bogá chwali/ á zá dobrodzieystwá/ w ktore záwżdy nam iest hoyny/ przez przestánku dźiękuie.

Reyestr dla rychleyßego náleźienia rzeczy tych/ ktore sye w tych Kśiążkách zámykáią.

A

B.

C.

D.

F.

G.

J.

K.

L.

M.

 48

Dokończenié.

Konserwację papieru i nową oprawę
wykonano w Oddziele Konserwacji
Biblioteki Jagiellońskiej.

Kraków, marzec 1980